

■ Engelliler sadece tek bir birey olarak yaşamıyorlar. Onların yaşadığı her türlü zorluk ilişki içerisinde oldukları tüm bireyleri etkilemekte, dolayısıyla tümevarım yöntemi ile bir tek engellinin hayatından bütünde yine topluma ulaşmaktayız ki, bu da ülkemizin mimari eksikliklerinden tüm toplumun etkilendiği anlamına gelmektedir.

3

■ Evrensel tasarım, “ürünlerin ve çevremizin tüm yaşlardaki ve farklı yeteneklerdeki insanların olabilecek en büyük kitlesi tarafından kullanılacak şekilde tasarlamak” olarak tanımlanır.

10

■ İdare ve belediye hizmet binalarında hayatın kolay ya da engellenmemiş akışı, başka bir deyişle sosyal mimarlık ağır basmalıdır. İlçe merkezlerindeki, metropolün düğüm noktalarındaki ve simge noktalardaki binalar birtakım modern mimarlık gösterileri ve fantezileri ile hayattan ve insandan koparılmalıdır.

27

dosya 04

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ

BÜLTEN 46 / OCAK 2007

tasarım ve özgürlük: engelli insanlar ve herkes için tasarım

■ ENGELLER VÜCUDUMUZDA DEĞİL, ÇEVREMİZDE... 3

■ ÖZGÜRLEŞTİREN TASARIM 7

■ EVRENSEL TASARIM: TÜM YAŞLAR, FARKLI YETENEKLER VE ÇEŞİTLİ İNSANLIK DURUMLARI İÇİN TASARIM 10

■ TÜRKİYE’DE ÖZÜRLÜLER İÇİN ULAŞILABİLİRLİK MEVZUATI 18

■ ÜLKEMİZDE İDARE BİNALARI VE YEREL YÖNETİM HİZMET BİNALARI İLE BUNLARIN ÇEVRELERİNDE KARŞILAŞILAN MİMARİ SORUNLAR 23

■ YAŞILARIN KULLANACAĞI MUTFAK VE BANYOLARDA GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN TASARIM KURALLARI 28

■ ENGELLİ KENTİMİZDE ERIŞİLEBİLİRLİĞİ SAĞLAMAYA YÖNELİK PİLOT BÖLGE: “BESTEKAR SOKAKTA ENGEL-LE-ME PROJESİ” 45

■ KENTSEL MEKANLARIN ERIŞİLEBİLİRLİĞİ VE OKUNAKLILIĞINI SAĞLAMADA KENTSEL TASARIMIN BİR BİLEŞENİ OLARAK ENGELSİZ TASARIM 51

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ
KONUR SOKAK 4/3 KIZILAY ANKARA

“Tasarım ve Özgürlük” adlı bu dosyamızda bir çok fiziksel engeli bünyesinde barındıran kentlerimiz, sokaklarınız, binalarımız, kısacası yaşam alanlarımızı nasıl daha iyi hale getirebileceğimizi tartışacağız. Bahsedilen çevre engellerini kaldırabilmek ve çevreyi özürlü insanlar, yaşlılar, çocuklar için güvenli ve rahat kullanılabilir hale getirmek, aynı zamanda bu çevreleri tüm insanlar için daha konforlu hale getirmek anlamına da geleceğinden konu daha da önem taşır hale gelmektedir.

Çevremizde bulunan fiziksel engelleri anlamak ile işe başlamak belki de en doğrusu. Günlük yaşamın koşuşturması ve telaşı içinde insanların çoğu etraflarındaki fiziksel uygulamaların pek de farkına varmadan, her gün kullanılan mekanların kanıksanmışlığı içinde hayatlarına devam ederler. Ancak özürlü insanların böylesi kanıksanmışlıklar içerisinde çevrelerinin farkına varmadan hayatlarına devam etme gibi bir lüksleri yoktur. Fiziksel çevrede yapılan her uygulama, çözölen her mimari detay özörlöülerin, yaşlıların ve çocuklu ebeveynlerin hayatlarını doğrudan etkiler. “Engeller vücudumuzda değil, çevremizde...” adlı dosyamızın ilk yazısında, Müge Bilgi özörlöü insanların fiziksel çevreleri ile olan ilişkilerini kendi tecrübelerinden yola çıkarak anlatır.

Özürlü insanların, kadın ve erkeklerin, çocukların, gençlerin, yaşlıların, farklı fiziksel özellikler taşıyan ve farklı kültürlerden gelen kişilerin tümünün farklı istek ve gereksinmelerine uygun, ayrımcılık yapmayan bir tasarım kültürünün gelişmesi gereklidir. Ayrımcılık yapılmadan tüm insanların her tür hizmet ve olanağa eşit erişebilmesi aslında insanların en temel hak ve özgürlüklerinden biridir. Özgürleştiren mekan ve ürünlerin tasarlanması da ancak evrensel tasarım felsefesini özöümsemekle olabilir. Dosyanın ikinci yazısında Emel Aközer “Özgürleştiren tasarım” başlığı altında evrensel tasarım felsefesini ele almaktadır.

“Evrensel tasarım: Tüm yaşlar, farklı yetenekler ve çeşitli insanlık durumları için tasarım” adlı dosyanın üçöncü yazısında ben, evrensel tasarım felsefesini temel alan dünyadan çeşitli mekan ve ürün tasarım örneklerini bir araya getirdim. Aslında çözümlerin detaylarda yer aldığı ve “kapsayıcı” bir düşünme ile kolayca başa çıkılabilecek fiziksel çevre engellerinin nasıl önleendiğı çeşitli resimli örneklerle bu yazıda yerini almıştır.

Özürlü insanlar ve herkes için dünyada oluşun yaklaşımlar ve bu yaklaşımlardan yola çıkarak tasarlanan uluslararası mekan ve obje örnekleri dünyadaki güncel durumu özetlemektedir. Bir sonraki yazıda Deniz Çağlayan Gümüs “Türkiye’de özörlöüler için ulaşılabilirlik mevzuatı” başlığı altında Türkiye’de özörlöüler için yapıllı çevrede ulaşılabilirlik konusundaki yasal düzenlemeleri ele almaktadır.

Şökrü Sürmen, “Ölkemizde idare binaları ve yerel yönetim hizmet binaları ile bunların çevrelerinde karşılaşılan mimari sorunlar” adlı yazısında önce şehirlerimizden ve şehirleşmeden bahsederek söze başlar. Bu genel tespitlerden sonra şehirli için çok önemli olan ve yoğun kullanılan hizmet ve idare binalarında yaşanan tasarım kaynaklı sorunları tespit etmektedir.

Yaprak Savut ise yaşlılar için mutfak ve banyo tasarımı üzerine yazıyor. “Yaşlıların kullanacağı mutfak ve banyolarda göz önünde bulundurulması gereken tasarım kuralları” adlı yazıda mekan içi dolanım için gerekli mesafelerden, kullanılması tavsiye edilen ya da gerekli bina donanımına kadar, kapıların açılma şekllinden kullanılan eşyanın (buzdolabı, ocak, bulaşık makinası gibi) nasıl olması ya da nasıl yerleştirilmesi gerektiğine dek geniş bir yelpazede mutfaklar ve banyolar ele alınıyor. Yazıda göz önünde bulundurulması gerekli birçok öğeye dikkat çekilirken verilen kuralların mutlaka bina yönetmeliğı ile örtüşmesi gerektiğı vurgulanıyor. Verilen önerilerin eğer inşaat alanını kapsamı içine alan geçerli bina yönetmeliğı ile örtüşmemesi halinde, mutlaka bina yönetmeliğıne öncelik verilmesi gerekli görölüyor.Son iki yazımız ise iki farklı üniversitede öğrenciler ile yürütölen iki çalışmadan bahsetmekte. İlk çalışmada, Bilkent Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümü’nde yapılmış olan çok paydaşlı/çok katılımlı projelerini Deniz Altay Baykan “Engelli kentimizde erişilebilirliğı sağlamaya yönelik pilot proje: Bestekar sokakta engel-le-me projesi” başlığı ile anlatıyor. Bir sivil toplum kuruluşu girişimi ile başlanmış olan bu projede sadece üniversite değil belediye, Şehir Plancıları Odası ve özörlöülerin yaşam kalitesini yükseltmek için çalışan iki farklı dernek de yer almıştır. Böylesi kapsamlı bir katılımcı gurubunun olduğı projenin aşama aşama gelişimi bu yazıda anlatılmaktadır.

İkinci çalışmada ise Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde yapılmış olan örneklem alan çalışmalarını Hülagü Kaplan “Kentsel mekanların erişebilirliğı ve okunaklılığı sağlamada kentsel tasarımın bir bileşeni olarak engelsiz tasarım” adlı yazısıyla aktarıyor. Bu çalışma, Kızılay kent çekirdeğinde üç sokak ve bir park ile sınırlandırılmış bir alanda mevcut durumu saptamakta, bu mekanların engelsiz mekan olarak düzenlenebilmeleri için tasarım ilke ve önlemlerini araştırmakta ve bu alandaki kullanıcı gereksinimlerini de göz önünde tutarak yapılabilecekleri ortaya koymaktadır.

Dosya’nın amacı özörlöü insanları, yaşlıları, çocukları, kısaca herkesi “kapsayan” tasarım anlayışını bazen düşünsel boyutuyla, bazen ölçü gereklilikleriyle, bazen de iyi örnekleriyle açmaya, anlatmaya çalışmak idi. İster istemez bu anlayışın oluşmaması ya da yerleşmemesi durumunda da işlemeyen ya da yolunda gitmeyen durum ve örnekleri de aktardık. Tüm bu açılımlardan sonra belki de üzerinde kendimizi ve çevremizi geliştirmemiz gereken konu “özörlöü insanlar ve yaşlılar için tasarım” yerine “herkes için tasarım” yapmak ve bunu yaparken de özörlöü insan, yaşlı, çocuk ayrımı yapmadan toplumun tümünü gözözetmek olmalıdır.

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, GSTM Faköltesi

dosya

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Nilmet Özöönöl

YAYIN BİRİMİ
Emel Akın, Kadri Atabaş,
Bölent Batuman, Nuray Bayraktar,
Namık Erkal, Serpil Özaloğlu,
Ebabeir Özmeret, Mehmet Saner

Yayına Hazırlayan
Deniz Aygün

Grafik Tasarım
Harman Şaner Çakmak

Konur Sokak No: 4/3 Kızılay Ankara
Telefon: 0 312 417 86 65
Faks: 0 312 417 18 04
e-posta: info@mimarlarodasiankara.org
http://www.mimarlarodasiankara.org

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni
eki olarak iki ayda bir yayımlanmaktadır.
6500 adet basılmıştır. Üyelere ücretsiz dağıtılır.
Burada yer alan yazıların içeriğinin sorumluluğı yazarına aittir.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.
Baskı tarihi: Ocak 2007

Baskı
Matsa Basimevi
İvedik Org. San., Matbaacılar Sitesi 558. Sk. No: 42 Ankara
Telefon: (0312) 395 20 54 (pbx)

ENGELLER VÜCUDUMUZDA DEĞİL, ÇEVREMİZDE...

Müge Bilgi

Hayata dair yeni bir güne uyandığınızda ilk yaptıklarınız nelerdir? Öncelikle yataktan kalkmak, belki şöyle bir aynada yüzünüze saçınıza baktıktan sonra banyoya doğru ilerlemek, hatta bu arada uykunuz kolay açılmıyorsa bir ses olsun diye televizyonu açmak ya da güne daha neşeli başlamak için müzik çalmak vs. Bu durum, sağlıklı her insanın yaşamında rutin olarak bu şekilde sürüp gitmektedir, peki ya çeşitli sağlık sorunları nedeni ile vöcutlarının bazı organları işlevlerini gerektiğı gibi yerine getiremeyen insanlar, yani BİZ ENGELLİLER?

Bir ortopedik engellinin yataktan iki bacağının üstüne kalkması kolay olmadığı gibi, hastalık çeşidine ve engel derecesine göre bazen de hiç mümkün değildir. Düşünün bir kez, acaba bir görme engelli uyanır uyanmaz aynada yüzünü görebilir mi ya da bir işitme engellinin uykusunu açmak için müzik dinlemesi mümkün müdür? Günün belli bir kesatine ilişkin bu basit örnekler; sadece vöcut fonksiyonlarının gerektiğı gibi çalışmaması nedeni ile karşılaştıkları fiziksel, ancak sadece kendi organlarının etken faktör olmasından kaynaklanan bireysel engellerdir.

Bir kez de engellilerin her insanın yaşamsal evrelerinden olan öğrencilik, iş hayatı gibi dönemleri yaşaması gerektiğini düşünün. Hatta insanın içindeki öğrenme ve eğıtilme içgüdüünü tatmin eden ve hayatı idame ettirmek için para

kazanma maksatlı olan bu maddi faaliyetlerin dışında, sadece biraz hava almak, can sıkıntısını dağıtmak ya da alışveriş yapmak gibi basit nedenlerle sokağa çıkma isteğı duyabileceklerini düşünün. İşte o zaman bireysel engellerin dışında toplumsal ve çevresel engeller devreye girmektedir ki; sağlık açısından istemeden de olsa sahip oldukları bu eksikliklere rağmen hayatlarını yaşayabilecekken bunların birer eksiklik olduğunu, engelli olduklarını hissettiren, hayattaki aktivitelerini zorlaştıran asıl bu toplumsal ve çevresel engellerdir. Maalesef ölkemiz koşullarında bir engelli için evindeki mimari ve teknik engelleri aşmak bile çok zorken dış dünyaya bir adım atması daha da zor, hele yanında her daim yardımcı olacak birisi yoksa neredeyse imkansız !

Söz konusu yardımcı kişiler tabii ki öncelikle anne-babası, kardeşleri, eşi, çocukları, yani çekirdek aile bireyleri, daha sonra diğör akrabaları, okul arkadaşları, iş arkadaşları, dostları, komşuları olarak sayılabileceğı gibi liste daha da uzatılabilir. Bu durumdan da anlaşıldığı gibi, engelliler sadece tek bir birey olarak yaşamıyorlar. Onların yaşadığı her türlü zorluk ilişki içerisinde oldukları tüm bireyleri etkilemekte, dolayısıyla tümevarım yöntemi ile bir tek engellinin hayatından bütönde yine topluma ulaşmaktayız ki, bu da ölkemizin mimari eksikliklerinden tüm toplumun etkilendiğı anlamına gelmektedir.

Ben yedi aylıkken geçirdiğim çocuk felci nedeni ile tekerlekli sandalye kullanan bir ortopedik engelliyim ve bir zamanlar öğrenciydim, şimdi ise bir kamu kurumunda memur olarak çalışıyorum. Yani bir zamanlar okula gitmek için, şimdi ise işe gitmek için her gün evimden çıkıp maalesef gelişmişlikten nasibini almamış, düzenli bir mimari yapılanmadan uzak, hatta deyim yerindeyse biz engelliler için artık tehlikeli tuzaklar haline gelen ülkemiz sokaklarında yol almaya ve binalarında yaşamaya çalışıyorum ki; bu süreci yalnız başarmam söz konusu bile olamayacağından annem en büyük yardımcım! Niçin sokak ve binalarımızın engelliler için yaşanamaz olduğu kendi yaşantım ile tanıdığım ve çevremde gözlemlediğim diğer engelli bireylerin hayatlarından örnekler verdiğimde daha iyi anlaşılacaktır. Zira; belki de çevrenizde dikkat etmediğiniz bu ufak ama önemli ayrıntılar, sadece biz engellilerin değil, yaşlılarımızın, çocuklarımızın hatta bazı durumlarda erişkinlerin hayatlarında da zorluklar ve tehlikeler yaratıyor.

Çevremizdeki mimari yapılanmanın eksikliklerini bir engellinin tüm hayatındaki bir günlük kesitte yaşadığı zorlukları anlatarak inceleyebiliriz. Örneğin, yukarıda da bahsettiğim gibi bir kamu kurumunda memur olarak çalıştığımın her sabah sokağa çıkmam gerek, ancak sokağa ulaşmazdan önce karşıma çıkan en büyük engel yaşadığım apartmanın merdivenleri! Evet ne yazık ki, özellikle ortopedik engellilerin sokaklardan da önce zorlandıkları en önemli yer bir duvar gibi önlerine çıkan bina merdivenleri. Gerek evlerinde gerekse okudukları, çalıştıkları, yani gündelik yaşamın içerisinde girip çıkmak zorunda oldukları tüm binalardaki merdivenler hem baston kullanan hem de tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engellilerimiz için maalesef ülkemizdeki en büyük sorun!

Bina merdivenlerinin kullanılması gerektiğinde birkaç kişinin yardımı ile tekerlekli sandalyelerin sırtlanarak taşındığına dair görüntüler içeren haberler, özellikle bizlere ait yılda bir defa kutlanan hafta ve günlerde ya da milli bayramlarımızda çok kısa sürelerle de olsa televizyon kanallarında verilmesine rağmen, sesimiz duyulmamakta ve bir çözüm getirilmemektedir. Oysa ki bunun tek çözümü teknoloji nimetlerinden olan asansörler... Tabii ki yıllar önce inşa edilmiş ve asansörü olmayan eski binalar yeniden inşa edilemezler, ancak bilim ve teknoloji neye ki yerinde saymıyor. Günümüzde merdivenlere de monte edilebilen tekerlekli sandalyeleri hatta herhangi bir yükü taşıyabilecek elektrikli ray ve lifting sistemleri geliştirilmiş olup, her bina merdiveninde rahatlıkla kullanılabilir. Her ne kadar bu özel kesimde bireylere, kamuda devlete ekonomik yük getirse de, bir seferlik bir uğraş ve maliyet ile yıllar boyu tüm engelliler okullarına, işyerlerine rahatça ulaşabilecekleri için eğitilip istihdam edilerek ülke ekonomisine katkıda bulunacaklar, dolayısıyla

yapılan bu masrafları kat ve kat kazanç olarak ülkeye geri kazandıracaklardır. Kaldı ki; her toplum bireyi gibi onlar da tek başlarına yaşayabilme, yani insanca yaşama ve topluma katılma hakkına. haizdirler.

Bu bağlamda ben şanslı engellilerden sayılırım, çünkü oturduğum apartmanda çift asansör var, ancak buradaki diğer bir mimari sorun da asansörlerin zemin kattan değil, girişin bir üst katından çalışmaya başlaması. Haliyle asansörden indikten sonra sokak kapısına ulaşmak için beş - altı basamaklı bir merdiveni her gün tekerlekli sandalyemle inip çıkmanı, bu yüzden de hep yardım almam gerekiyor. Ülkemizde yüksek katlı binaların çoğunda asansör mevcut olsa da bu sistem tercih edildiğinden sağlıklı bireyler üst katlara rahatlıkla ulaşabilmekte, ancak biz engelliler için sorun devam etmektedir.

Öte yandan farkertiyseniz çözüm olarak sadece asansörleri ileri sürdüm, ama belki birçoğunuz alışveriş merkezlerinde mevcut olan yürüyen merdiven ya da rampa ve bantların da çözüm olduğunu düşünecektir. Oysa ki, sağlıklı insanlar ve alışveriş arabaları için kolaylık gibi görünse de teknolojinin bu nimetleri maalesef biz engelliler için verimli olmamaktadır. Yürüyen merdivenlerin basamakları elektronik silindirin içerisinde dönüp tekrar dışarı çıktığından bunların üzerinde tekerlekli sandalyeler dengede durmadığı gibi, zaten tekerlekleri basamak paylarından daha büyük olduğundan dışarı taşmakta, dolayısıyla da düşme tehlikesine maruz kalmaktadır. Yürüyen bantlar da tıpkı yürüyen merdivenler gibi giriş ve çıkışlarda elektronik silindirin içine girmektedir ki, bu esnada tekerlekli sandalyelerin ön tekerlekleri her yöne dönebilmektedir. Tekerlekli sandalye dikkatli sürülmediği takdirde ön tekerlekler sağa-sola dönmekte ve market arabasından ziyade üzerinde ağır bir insan oturması hasebiyle tehlike arz etmektedir, çünkü tekerlekli sandalyelerin bu ani dönüşleri ile aynı anda hareket eden lastik bantlara ayaklarımız sıkışabilmekte, hatta zamanında durdurulmazsa içine çekip kopartabilmektedir. Bizzat kendim bunu yaşadım, neyse ki kış olması nedeni ile ayağımda kalın botlar mevcut olduğundan fazla acı hissetmemiştim ve görevliler koşup yukarıdan bantı durdurma tuşuna zamanında bastıklarından bacağımı kopmadan kurtarmıştık.

Maalesef ülkemizde asansörlere sadece binalarda değil, sokaklarda dahi ihtiyaç duyulmaktadır. Tabi bu yazıyı okuyanlar asansör sokağın neresinde kullanılabilir diye düşüneceklerdir, bu esnada hepimizin aklına ülkemizin alt ve üst geçitler cenneti olduğu gelmelidir ki; cenneti değil, cehennemi demek daha doğru olur. Ortopedik ve görme engellilerin, hatta yukarıda belirttiğimiz yaşlılar ve çocuklarımızın alt ve üst geçit merdivenlerini kullanmalarını zor olacağından bu yapıların hemen yan tarafına yukarıya doğru çalışan ya da Ankara'da mevcut bulunan metro girişleri gibi yerin altına çalışan asansör sistemleri kurulabilmektedir. Ancak bu koşulları sağlayabilen

maalesef İstanbul, Kocaeli, Ankara gibi bazı büyükşehir belediyeleridir ve bunlar da bazı semtlerindeki birkaç geçitte tesis edilebilmiştir. Birçok ilimizde, hatta aynı şehrin içinde birçok yerde mevcut olmadığından özellikle engelli vatandaşlara

"SEN ÜST VEYA ALT GEÇİTLİ BİR YERE GELDİÇİNDE KARŞIYA GEÇME, EVİNE DÖN; TABİRİ CAİZSE HER VATANDAŞIN ANA YASAL HAKKI OLAN ULAŞIM VE SEYAHAT ETME ÖZGÜRLÜĞÜ SEN BU ÜLKEDE YAŞASAN DA SENİN İÇİN GEÇERLİ DEĞİL" denilmiş olmaktadır.

Zaten alt ve üst geçitlerin asansörlü yapılması da çözüm olmamaktadır. Zira bu asansörler çoğu zaman etraftaki ve metrodaki esnaflar tarafından kurallarına dikkat edilmeden haddinden fazla yük taşımacılığında kullanılmaları ya da gerekli eğitim ve kültür seviyesine ulaşamamış, medenileşememiş bazı insanlar tarafından düğmelerine sırf merak ve zevk uğruna gerekli gereksiz basılması, hatta geceleri kimsesizler, alkol veya tiner gibi uyuşturucu madde bağımlıları tarafından barınak ve tuvalet olarak kullanılması gibi nedenlerle kolayca bozulabilmektedir. Bu durumda bunların imar ve inşasına onay veren belediyelerimize denetim konusunda da görev düşmektedir. Toplumumuz bazı teknolojik aletleri gerektiği gibi kullanma konusunda uygar hale gelene kadar bazı konularda sadece uyarı levhaları yeterli olmadığından, bu gibi yerlere tıpkı alışveriş merkezlerinde olduğu gibi vardiye usulü ile 24 saat çalışan güvenlik görevlileri belediyelerimiz tarafından çalıştırılabilir. Böylece bu tür aletlerin devamlı tamir ve yenileme masrafı ile ekonomimize yük olması ya da zaten bu külfetten kaçınıldığı için bir gün herhangi bir engelli ya da sağlıklı vatandaşımızın kullanmak üzere herhangi bir alt-üst geçit asansörüne geldiğinde çalışmayan bir aletle baş başa kalma olasılığı ortadan kaldırılmış olacaktır. Farkındaysanız hastanelerde, birkaç yıldızlı otellerde ya da restoranlarda kullanım hatalarına karşı bir güvenlik önlemi olarak da görevliler bizzat asansörlerin içinde bulunarak çalıştırmakta ve kullananlara yardımcı olmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ülkemiz alt ve üst geçitler cehennemidir çünkü, kent mimarisi ve planlamasında bu yapılara sıkça yer verilmesinin trafik rahatlatma ve güvenliği açısından ne kadar faydalı ve gerekli olduğu da açıkçası tartışmalı bir konudur. Yurt dışına gidenler ya da henüz hiç gitmemiş olsalar bile farklı ülkelerle ilgili yazı, broşür, fotoğraf ve televizyon yayını gibi yazım ve medya araçlarını takip edenler göreceklidir ki; hiçbir Avrupa ülkesi veya ABD'de bizim ülkemiz kadar alt ve üst geçit mevcut değildir ve ne şaşırtıcıdır ki, istatistiklere göre o ülkelerde yayadan kaynaklanan trafik kazaları bizim ülkemizden daha azdır. Bu durumda kentsel yaşamda kullanma zorluklarının yanı sıra göz yorgunluğuna da yol açarak bir nev'i mimari çevre kirliliği yaratan bu yapıların ne kadar faydalı bir çözüm olduğu düşündürücüdür.

Ülkemiz mimarisinde biz engellilerin diğer bir sorunu da bina girişlerindeki basamaklı merdivenler ya da kaldırım şeklindeki yüksek çıkışlardır. Kendi çalıştığım kurumun giriş kapısı neredeyse bir diz boyu yükseklikten oluşmakta olup, giriş-çıkışlarda kapıdaki güvenlik görevlilerimizin yardımı gerekmektedir. Oysa bu mimari engelin çözümü de yine mimarinin içinde; bu tür girişe sahip binaların hepsine biraz kum ve çimento ile tekerlekli sandalyelerin rahatça sürülerek çıkabileceği uygun bir meyil verilmesi suretiyle rampalar yapılabilir. Bu tür rampalara bazı cadde ve sokaklarımızda kaldırım başlarında, büyük alışveriş mağazalarının, hiper ve süpermarketlerin giriş ve çıkışlarında rastlayabilirsiniz. Bu rampalar özellikle caddelerde trafik tehlikesinden kurtulmak için kaldırım kendi kendimize çıkmamızda ya da başkası tekerlekli sandalyeyi sürse de rahatça itebilmesinde o kadar büyük yardımcıları ki... Üstelik belediyelerimiz ısrarla neredeyse bir adam boyu yükseklikte kaldırımlar inşa etmeye devam ettiğinden görme engelliler de takılıp düşme riskine karşılık rampaları kullanmayı tercih etmektedirler. Bu rampalardan sadece engelliler değil, yük arabaları, bebek arabası sürenler hatta yükseğe adım atamayan yaşlılarımız da faydalanmaktadır.

Gerçi bu rampaların mevcut olması da gerektiği gibi kullanıldığı anlamına gelmiyor. Öncelikle tıpkı geçit asansörleri gibi bunların da kent planlamasında yer verilerek belediyelerce inşa edildiği kent sayımız çok az, çünkü bu tür kolaylıkların sadece birkaç sokakta değil her sokağımızda lazım olabileceğine dair zihniyet henüz oluşmamış. Rampalı yolların sayı ve eğitim bakımından kullanılabilir rahatlıkta inşa edilmiş olmasında öncü ve örnek kentlerimizden biri, internet araştırmaları ve öğrenci engellilerin anlatımlarına istinaden bir üniversite kenti olan Eskişehir... Nicelik konusunun önemi kentlerimizde engelli olmayan bireyler gibi yanımızda hiçbir yardımcı olmaksızın tek başımıza dolaşabilmemiz için, her sokağımızda rampalı kaldırımların mevcut olması gerekliliğinden ileri gelmektedir. Bu konuda da örnek gösterilen İspanya'nın Madrid şehrini, bir kez de ülkemiz kent planlamacılarının ve devlet yetkililerimizin inceleyerek, buna eşdeğer plan ve projeler hazırlayıp, gündelik hayata geçirmelerini ümit ediyoruz.

Rampalı kaldırımların niceliğinden sonra gelen önemli husus da niteliği ve kolayca kullanıma müsait olmalarıdır. Nitelik açısından teknik boyutta yukarıda da değinildiği gibi; rampaların kolay çıkılabilir olmaları için eğim, yükseklik gibi ayarlarının iyi yapılması (hatta mevcut rampaların belediyelerce genelde tam önüne denk getirilerek yapılan ve yağmur veya mesken ve dükkanlardan akan suların akışını kolaylaştırma maksatlı olduğu belirtilen mazgal benzeri girinti ve yükseklikler dahi tekerlekli sandalyelerin ön tekerleklerine takılarak çıkışları zorlaştırmaktadır.) gerektiği gibi, toplumsal boyutta

da yine bireylerin eğitim ve kültür eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir. Engelliler, özellikle sürücülerin bu rampaların önlerine araba park etme alışkanlıkları nedeni ile rampaları mevcut olsalar dahi kullanamamaktadırlar. Bu konuda da belediyelerimize ve trafik ekiplerimize takip ve denetim konusunda görev düşmektedir. Tabii ki sorunun kaynağı biraz da ülkemizde yasallaşma ve kurumlaşma sürecinin gerektiği gibi algılanıp kullanılmamasıdır. Çoğu konuda yasalarımızı çıkartamamakta, çıkan yasalarımızı da uygulayamamaktayız. Örneğin, kendim ehliyet sahibiyim ve almak için gittiğim sürücü kursunda hiçbir derste engelli yoluna ilişkin bir işaret ya da kaldırım rampalarının önüne, hastane, okul yolundakiler de dahil olmak üzere, araç park edilmesinin yasak olduğuna dair bir kural öğretilmedi, çünkü ne acıdır ki trafik mevzuatımızda da bu konuda bir yasal düzenleme ve yaptırım müeyyidesi mevcut değil. Özel mülkiyete dair birkaç kurum ve firma, büyük alış-veriş merkezleri gibi, kendi duyarlılıklarını göstermekte ve açık park alanlarında engelli otomobillerine de park yeri ayırdıklarını gösterir engelli amblemleri kullanmaktadırlar. Keşke bir de resmi makamlarımız tarafından kamuya açık sokaklarımızda kaldırım rampalarının önlerinde bu işaretler kullanılsa ve ne anlama geldiği ve işlevleri yasalarla araç sürücülerine öğretilse, böylece engelliler de sokaklarda rahatça dolaşabilse...

Sadece engelliler açısından her ayrıntının düzenlendiği bir kent planı hazırlansa ve seçilen bir pilot kentte aynen inşa edilerek kullanıma sunulsa, belki o zaman toplumumuz kendileri rahatça giderebildikleri için farkında olmayıp önemsiz saydıkları, ama aslında hayati fonksiyonlara dair olan ihtiyaçlarımızı daha rahat görebilecektir. Mimarimizdeki bina merdivenleri ve sokak kaldırımları gibi sorunlara ek olan bir diğer husus da tuvaletlerimiz...

Ülkemizde yirmi - yirmi beş yıl öncesine kadar meskenlerde dahi alafranga denilen oturaklı tuvalet inşası mevcut değilken, resmi kurum ve kamuya açık yerlerde hiç bulunmamaktaydı. Bunun temeli biraz da yüzyıllardır devam eden dini ve örfi nedenlere dayalı olarak alaturka tuvaletlerin sağlık açısından daha faydalı olduğuna dair telkinlerdir. Oysa ki; içinde yaşadığımız yüzyılda tıbbın da gelişmesi ile aslında oturaklı tuvaletlerin daha hijyenik olduğu ispatlanmış, ayrıca ameliyatlıların, fıtık, kireçlenme gibi hastalıklardan dolayı eğilip, kalkma problemleri olanların bu tarz tuvaletleri kullanması gerektiği saptanmış, bunun üzerine de yavaş yavaş da olsa özellikle özel meskenlerde alafranga tuvalet inşası fazlalaşmıştır. Buna mukabil, topluma her konuda öncülük etme gibi bir yükümlülüğü haiz devletimize ait birçok resmi kurumda, hatta en ihtiyaç duyulabilecek hastanelerimizde veya okullarımızda ise halen alafranga tuvalet bulunmamakta, dolayısıyla bu kurumlarda engellilerimiz

gerektiğinde tuvalet ihtiyaçlarını giderememektedirler. Hele bir de bu binaların bir engellinin geçici olarak gittiği bir yer değil de, okuyan bir öğrenci, tedavi gören bir hasta ya da devamlı çalışan bir memur olduğunu ve tüm gün tuvalet ihtiyacını gideremediğini düşünün... Nitekim benim de öğrencilik hayatımda gittiğim okullarda ve memuriyete başladığım kamu kurumunda oturaklı tuvalet mevcut değilken idareye taleplerim neticesinde hep sonradan inşa edildi ve ne mutlu ki eğer yeniden yıkılmazsa bunun örneklerini de maalesef bizzat öğrendim, benden sonraki engelliler de faydalanacaktır.

Aslında bu konuda özel kesim daha öncü konumdadır, çünkü bu tarz tuvaletlerin ülkemizde yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde ilk görülmeye başlandığı yerler karayolu ulaşımında otogarlar ve dinlenme tesisleriydi. Şimdilerde birçok alışveriş merkezinde sinemalarlarda, süpermarketlerde, restoranlarda ve otellerde mevcuttur. Ayrıca yalnız tuvaletin oturaklı olması da yeterli olmayıp, oturup kalkarken tutunabilmek için özel aparatların da inşa edilmesi, lavabo ve ayna boylarının da bir engellinin tekerlekli sandalyesinden kalkmasına gerek kalkmayacak şekilde ayarlanması gerekmektedir. Bu şartlara uygun modern tarzda tuvaletlerin inşa edildiği bu yerlerin sayısı ülkemizde hızla artmaktadır. Tabii bir diğer sorun da yine yönetim yetersizliği gibi nedenlerle bu gibi yerlerde çalışan görevlilerin yeterince denetlenmemesinden kaynaklı, bu yerlere mimari yapıda yer verilse bile, verimli kullanılamamasıdır. Örneğin, alışveriş merkezlerinde umuma açık tuvaletler her an kullanıma açıkken, engelliler için sadece bir tane olarak inşa edilen tuvaletler, sağlam insanların girip kirlettiği gerekçesiyle genelde kilitli tutulmakta ya da malzeme deposu olarak kullanılmaktadır.

Tüm bu anlatılanlardan da görüleceği üzere, gelişmekte olan ülkeler sınıfında hala yol katetmeye çalışmakta olan ülkemiz, özellikle engelli vatandaşlarının yaşamı konusunda hala eksi derecelerde yer almaktadır, çünkü burada değiştiğimiz hususlar bu konudaki sadece mimari ve çevresel eksikliklerimiz olup, toplumsal ve sosyal birçok konudaki eksikliklerimize değinilirse bu yazı sayfalarca uzatılabilir. Tabii ki bu ülkede yaşayan engelliler olarak karamsar olmak istemiyoruz, özellikle Avrupa Birliği'ne girmeye çalıştığımız şu günlerde onların standart ve koşullarını yerine getirebilmek için çıkartılan yasalar arasında Özürlüler Yasası da mevcut olup, son değişikliklere göre tüm kamu kurumları da dahil olmak üzere ülkemizin mimari yapılanmasında bizlere dair eksikliklerin tamamlanması ve öncelikle gelen taleplerin mutlaka yerine getirilmesi şart koşularak, Avrupa Birliği koşulları da değerlendirilerek bunun için 7 yıllık bir süre öngörülmüştür. Gerçi çalışmalar bir kaplumbağa hızında da olsa, bir gün tüm eksikliklerin tamamlanacağına ve ülkemizin de engelliler için modern kent mimarisine göre planlanmış rahat yaşanabilir, dolaşılabilir kentlere sahip olduğu günleri göreceğimize dair umudumuz hala var. TÜM İLGİLİLERE VE YETKİLİLERE DUYURULUR !...

ÖZGÜRLEŞTİREN TASARIM

Emel Aközer, Doç. Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi

Son yirmibeş-otuz yıl içinde gelişen ve birçok ülkede yapıları çevre, ürün ve hizmetlerle ilgili yasal düzenlemelere de yansıyan evrensel tasarım yaklaşımı kadın ve erkeklerin, çocukların, gençlerin, yaşlıların, farklı fiziksel özellikler taşıyan ve farklı kültürlerden gelen kişilerin farklı gereksinimlerini, isteklerini, beklentilerini anlamayı, insan değerinin bilgisiyle tasarlamayı gerektiriyor. Evrensel tasarım felsefesi, olabildiğince herkesin gereksiz çabaya, özel muameleye ve ayrı çözümlere gerek kalmadan kolayca kullanabileceği, duygusal açıdan da erişilebilir olan, erişim ve kullanımda seçme özgürlüğü, katılım konusunda eşitlik sağlayan, çeşitliliği ve farklılığı içinde barındırabilen, anlaşılır, güven duygusu veren ve güvenli, nitelikli bir çevre öngörüyor. Yapılı çevreyle ilgili her türlü kararda, planlama, tasarım ve yapım süreçlerinin her aşamasında ve yönetim konularında hiçbir ayırım gözetmeden potansiyel tüm kullanıcıların etkin katılımının sağlanması da evrensel tasarımın hedeflerinden biri.

Gerçekte Hellman'ın betimlediği evrim sürecinde bazı bakımlardan henüz yolun başında bulunduğumuzu, evrensel tasarım felsefesinin öngördüğü çevrenin gerçekleştirilmesinin ne gelişmiş ülkeler ne de gelişmekte olan ülkeler için ulaşılması kolay bir hedef olarak görülebileceğini söylemek yanlış olmaz. Evrensel tasarımın sayıları gittikçe artan iyi örnekleri, öngörülen niteliklere sahip bir çevrenin yaratılmasının en azından erişilemez bir hedef olmadığına yeterli kanıt sağlıyor, ama buna karşılık savaşların, sosyal adaletsizliğin, yoksulluğun, açlığın sürüp gittiği ülkelerde yaşayan

pek çok insan için böyle bir çevreyi düşlemek bile mümkün olmayabilir. Ayrımcılık hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde farklı biçimlerde sürebiliyor. Bu durumda evrensel tasarım felsefesinin doğup geliştiği evrim sürecinin başlayabilmesi için gerekli koşulların oluşmasını sağlayan, herkes için kapsayıcı bir çevrenin düşünü kurmayı olanaklı kılan bilginin, insan değerinin ve temel hak ve özgürlüklerin bilgisinin tüm toplumlarda ve topluluklarda daha yaygın olarak paylaşılması gerekiyor.

Evrensel tasarım felsefesinin dayandığı ilkeler ilk kez 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından benimsenip ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dile getirilmişti. Bildirge metni bu felsefenin öngördüğü kapsayıcı yaşam çevresini uzun yıllar önce düşüncemizde erişebilir kılmıştı. Türkiye Bildirge'ye olumlu oy veren ülkeler arasındaydı. 6 Nisan 1949 tarihinde benimsenen ve 27 Mayıs 1949'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bildirge'nin Başlangıç bölümünde, bu metni toplumun her bireyi ve her organının sürekli olarak göz önünde bulundurmasının ve eğitim ve öğretim yoluyla Bildirge'de tanımlanan hak ve özgürlüklere saygının geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmişti. Bununla birlikte temel hak ve özgürlükler konusunun Türkiye'de eğitim ve öğretim programlarında yer alması uzun zaman aldı.

Örgün eğitim programlarının insan hakları eğitimini de kapsamı önemli bir gelişme, ama İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki temel kavramların içeriklerinin, tanımlanan ilkelerin insan olarak içinde

İngiltere'de 1970'lerde tekerlekli sandalye kullandığı için "engelli" (handicapped) olarak yaftalanan bir bireyin bakış açısından, tasarım yaklaşımı ve ilgili yasal düzenlemelerdeki dönüşümünün sonunda bu ve benzeri nitelemelerden kurtuluşunun öyküsü. Çizer: Louis Hellman (2004).

Kaynak: "Access by Design's 100th issue" The Centre for Accessible Environments [Erişilebilir Çevreler Merkezi]. <http://www.cae.org.uk/abdarticles/abd1.html> (Telif hakkı Louis Hellman)²

Mimar, yazar ve çizer Louis Hellman'ın Access by Design dergisinin 100. sayısında yayımlanan karikatürü, 1970'lerde başlayan ve "evrensel tasarım", "kapsayıcı tasarım" ya da "herkes için tasarım" olarak tanınan yaklaşımın doğup gelişmesiyle süregiden bir evrim sürecini anlatıyor.¹ Karikatürün ilk karesi 70'lerin sonunda "engelli" sözcüğüyle tanımlanan kişilerin özel gereksinimleri için tasarımın önem kazandığı bir dönemde "hippi giysileri" içinde genç bir kadını gösteriyor. Tekerlekli sandalye kullanan genç kadının boynundaki yaftada "engelli" sözcüğü okunuyor. İkinci karede "tuha!" diyor genç kadın, "ben hep engelin çevre olduğunu düşünmüştüm". Zaman içinde "erişim" kavramının ön plana çıkmasıyla boynunda taşıdığı yafta değişiyor. Son karede aynı kadın yıllar sonra yine tekerlekli sandalyesiyle, bu kez günlük spor giysiler içinde çizilmiş. İngiltere'de "kapsayıcı" tasarım yaklaşımına dayalı yasal düzenlemelerin gerçekleştiği 2004 yılında boynunda yafta taşımıyor artık. Şimdi farklı gereksinimleri, istekleri, beklentileri olan, bunların dikkate alındığı olabildiğince kapsayıcı bir çevrede yaşama hakkına sahip insanlardan biri, bir yurttaş. Hellman kapsayıcı tasarım yaklaşımının özgürleştirici rolünü vurgulamak için son karedeki tekerlekli sandalyeyi belli belirsiz çizmiş.

yaşadığımız sosyal, kültürel ve fiziksel çevreyle ilişkilerimiz açısından anlamının bilinmesi için bu yeterli olmayabilir. Evrensel tasarım yaklaşımının, insan yapısı çevreyle ilgili tüm mesleklerin her kademedeki eğitim ve öğretim programları içinde yer almasını tavsiye eden, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 15 Şubat 2001 tarihli kararında da (Resolution ResAP(2001)1) belirtildiği gibi, evrensel tasarım felsefesine dayalı bir meslek eğitimi, bu bilginin daha yaygın olarak paylaşılmasını sağlayabilir. Gerçekte temel hak ve özgürlüklerle ilgili soyut kavramların içeriklerinin değerlendirme

ve karar verme süreçlerinde açılmasını, bu kavramların çevremizle ve nesnelerle ilişkilerimiz üzerinde düşünürken, bu ilişkileri betimlerken ve yeniden düzenlerken kullandığımız günlük dile kazandırılmasını sağlayan bir meslek eğitimi aynı zamanda etkili bir insan hakları eğitimi olarak görmek mümkün.³

Bilindiği gibi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. ve 2. maddelerine göre "tüm insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar" ve "herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal

"Gizli Bahçe". Mimar Sonja Johansson. Kaynak: (Johansson, S. 2001) Creating Outdoor Natural Play Environments for Disabled Children's Rehabilitation. 2001 ASLA Annual Meeting Proceedings, s. 14.

ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge'de ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir". Bildirge'nin 3. maddesi "herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı" üzerinedir. Madde 6 "[h]erkesin, nerede olursa olsun yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı" olduğunu söyler. 7. maddeye göre "[h]erkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkı vardır. Herkes, bu Bildirge'ye aykırı herhangi bir ayrımcılığa karşı eşit korunma hakkına sahiptir". 27. maddeye göre herkes, "toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma ve sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak, yararlarını paylaşma hakkı"na, 28. maddeye göre "bu Bildirge'de öngörülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzen hakkı"na sahiptir.⁴ 29. maddeye göre "[h]erkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır". Bu son tanım insan onuruna saygılı, özgürleştirici bir toplum hayatının fiziksel altyapısı kadar psikolojik altyapısının da inşa edilmesindeki ortak sorumluluğumuzu, hepimizin, herkesin sorumluluğuna işaret ediyor.

Bu sorumluluğun farkında olarak tasarlanan ve her açıdan kapsayıcı olabilen örnek çevreler büyük önem taşıyor. Evrensel tasarım felsefesinin öngördüğü çevrenin gerçekleştirilmesine olanak verecek psikolojik altyapının sağlanması için belki de en başta çocuklar için tasarlanan ortamların kapsayıcı olması gerekiyor. Çocuklar için kapsayıcı çevrelerin en iyi örneklerinden biri sayılan peyzaj mimarı Sonja Johansson'un New York Üniversitesi Tıp Merkezi Howard A. Rusk Rehabilitasyon Enstitüsü için tasarladığı Tedavi Amaçlı Etkileşimli Oyun Bahçesi bu altyapının nasıl inşa edilebileceği konusunda önemli ipuçları veriyor. Johansson'un

"macera dolu" Oyun Bahçesi, sadece hastanede kalan çocuklar için değil, mahalledeki tüm çocuklar için dayanılmaz çekicilikte bir ortam sunmuş ve birlikte özgürce oynamalarına olanak sağlamış.⁵ İlginç olan şu: Manhattan'daki bu küçük "Gizli Bahçe" başlangıçta sadece hastanede tedavi gören çocuklar için, ama "çocuk-merkezli" bir yaklaşımla tasarlanmış. Açıldıktan kısa bir süre sonra mahalledeki çocuklar davet edilmeden, kimseye sorup izin almadan bahçede oynamaya ve Oyun Bahçesi'nden "bizim parkımız" diye söz etmeye başlamışlar.⁶ "Biz" sözcüğünün kapsayıcılığı Oyun Bahçesi'nin kapsayıcılığının belki de en iyi kanıtı.

¹ Bkz. Langton-Lockton, S. (2004), Access by Design's 100th issue. <http://www.cae.org.uk/abdarticles/abd1.html>

² Yayımlanmasına izin verdiği için Louis Hellman'a teşekkür ederim.

³ Aközer, E. (2006). Evrensel Tasarım ve İnsan Hakları Eğitimi. II. Uygulamalı Etik Kongresi, 18-20 Ekim 2006, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, ANKARA.

⁴ 2000 yılında benimsenen ve şimdiye kadar 15 Avrupa Birliği üyesinin onayladığı Avrupa İçin Anayasa'ya dahil edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın (2000/C 364/01) 25. ve 26. maddelerinde yaşlı kişilerin ve yetersizlikleri olan kişilerin onurlu ve bağımsız bir hayat sürme, toplumla bütünleşme ve toplum ve kültür hayatına katılma hakları ayrıca tanımlanmıştır.

⁵ Bkz. Knecht, B. (2004). Accessibility regulations and a universal design philosophy inspire the design process. Architectural Record. Ocak 2004, 145. <http://archrecord.construction.com/resources/conteduc/archives/0401edit-1.asp#> ve Johansson, S. (2001) Creating Outdoor Natural Play Environments for Disabled Children's Rehabilitation. 2001 ASLA Annual Meeting Proceedings.

⁶ Wolski C.A. (2004) The Secret Garden. REHAB Management. <http://www.rehabpub.com/features/62004/1.asp>

EVRENSEL TASARIM: TÜM YAŞLAR, FARKLI YETENEKLER VE ÇEŞİTLİ İNSANLIK DURUMLARI İÇİN TASARIM

Nilgün Olguntürk, Y. Doç. Dr., Mimar, Bilkent Üniversitesi*

İçinde yaşadığımız çevrelerden ve kullandığımız ürünlerden zaman zaman memnun olmadığımız ya da bize uygun olmadığını düşündüğümüz olmuştur. Her birimiz, farklı yeteneklerle dünyaya gelmiş, farklı eğitimlerden geçmiş ve en nihayetinde farklı ihtiyaçlarımızın karşılanmasını isteyen, farklı kullanım kolaylıkları arayan bireyler haline gelmişizdir. Bu çerçeveye bir de insanoğlunun oldukça geniş bir çeşitlilik sergileyen profilini, başka bir deyişle çocukları, yaşlıları, özürlü insanları, farklı boyutları olan, çok kısa, çok uzun, zayıf ya da kilolu insanları, hasta ya da sakatlanmış insanları, hamile bayanları, çocuklu anne ve babaları ve daha nice farklı insanlık durumunu kattığımızda tasarımcılar ve mimarlar olarak işimizin ne denli geniş bir yelpazeye hitap ettiği ortadadır. Bir ürünü ya da içerisinde yaşadığımız çevreyi tüm bu farklı yeteneklere sahip insanlar ve çeşitli insanlık durumları için tasarlamak mümkündür ve bu yaklaşıma Evrensel Tasarım adı verilir. Evrensel tasarım, “ürünlerin ve çevremizin tüm yaşlardaki ve farklı yeteneklerdeki insanların olabilecek en büyük kitlesi tarafından kullanılacak şekilde tasarlamak” olarak tanımlanır (Story, Mueller ve Mace).

Evrensel tasarım, tüm kullanıcıların isteklerini eşit olarak değerlendirmeyi öngörür. Tasarım geleneksel olarak “ortalama” bir kullanıcı grubunun ihtiyaçlarına göre şekillenir. Geçmişte, bu geleneksel görüşün tasarımlarına paralel olarak sadece özel ihtiyaçları olan kullanıcı grupları için ayrı tasarımlar yapmak geçerliliği olan bir yaklaşım idi. Böylece tasarım, standart bir çözüme özel ve ayrı bir çözümü

eklemek yoluyla gerçekleştiriliyordu (Demirkan). Evrensel tasarım yaklaşımına göre bu tutum kullanıcı grupları arasında ayrımcılığa yol açmaktadır. Günümüzde ortalama yaşam süresinin artması, buna bağlı yaşlı nüfusun fazlalaşması ve kişilerin alıştıkları ortamlarda yaşlanmayı istemeleri tasarımcıları evrensel tasarım ilkelerini kullanmaya teşvik etmektedir.

Evrensel tasarım terimi, uzun süredir kullanılmasına rağmen Avrupa'daki mimar, tasarımcı ve mühendislerin dikkatini pek çekememiştir. Avrupa'da evrensel tasarım yerine “herkes için tasarım” deyişi kullanılmaktadır. Trost, bu iki terim arasındaki farkı, evrensel tasarımın kapsamlı bir felsefe, “herkes için tasarım”ın ise uygulamalar olması şeklinde açıklar. Evrensel tasarım bütüncül bir felsefedir ve özürlü insanların ayrı, özel bir grup olarak ele alınmasına karşı çıkar. Evrensel tasarım bu bakış açısını yedi temel ilke ile pekiştirir (Story, Mueller ve Mace):

1- Eşit kullanım

Tasarım farklı yeteneklerdeki insanlar için kullanışlı olmalı.

- Tüm kullanıcılar için aynı kullanım kolaylığı sağlanmalı: ne zaman mümkünse benzer, mümkün olmayan durumlarda eş değer uygulamalar yapılmalı.
- Herhangi bir kullanıcıyı ayırmaktan ya da açığa çıkarmaktan kaçınılmalı.
- Mahremiyet, koruma ve güvenlik tüm kullanıcılara eşit olarak sağlanmalı.
- Tasarım tüm kullanıcılara çekici hale getirilmeli.

2- Kullanımda esneklik

Tasarım çeşitli kişisel tercih ve yetenekleri barındırmalı.

- Kullanım metodları arasında seçenekler yaratılmalı.
- Sağ ve sol el erişimi ve kullanımı sağlanmalı.
- Kesin ve tam kullanım sağlanmalı.
- Kullanıcı hızına uyum sağlanmalı.

3- Basit ve içgüdüsel kullanım

Tasarımın kullanımı, kullanıcının tecrübesinden, bilgisinden, dil yeteneğinden ve o anki konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak kolay anlaşılır olmalı.

- Gerekli olmayan karmaşıklık barındırılmamalı.
- Tasarım, kullanıcı beklenti ve içgüdüleri ile tutarlı olmalı.
- Bilgiyi önemine göre düzenlemeli.
- İş süresince ve bitiminde etkin geri bildirim sağlanmalı.

4- Algılanabilir bilgi

Tasarım, çevresel koşullara ve kullanıcının duyuşal yeteneklerine bakmaksızın gerekli bilgiyi kullanıcıya etkin olarak iletmeli.

- Önemli bilgiyi sunmak için farklı ortamlar (resimli, sözel, kabartmalı) kullanılmalı.
- Önemli bilginin “okunabilirliğini” en üst seviyeye çıkarmalı.
- Elemanlar tarif edilebilir şekillerde ayrıştırılmalı (örnek: kullanım talimatlarını ve yön tarifini kolay hale getirmek).
- Duyusal sınırlamaları olan insanların kullandıkları aygıt ve tekniklere uyum sağlayabilmeli.

5- Hatalara dayanım

Tasarım, kaza ya da istem dışı hareketlerin kötü sonuçlarını en aza indirmeli.

- Elemanları tehlike ve hataları en aza indirecek şekilde düzenlemeli: en çok kullanılan elemanlar erişilebilir, tehlikeli elemanlar çıkarılmış, izole edilmiş ya da korumaya alınmış olmalı.
- Tehlikeler ve hatalara karşı uyarılar sağlanmalı.
- Yanlış yapmayı engelleyici düzenekler sağlanmalı.
- Dikkat gerektiren işlerde bilinçsiz hareketler cesaretlendirilmemeli.

6- Düşük fiziksel çaba

Tasarım en az yorulma ile etkin ve rahat olarak kullanılmalı.

- Kullanıcıların doğal vücut pozisyonlarının korunması sağlanmalı.
- Makul işletim gücü kullanılmalı.
- Tekrar eden hareketler en aza indirgenmeli.
- Devamlı fiziksel çaba en aza indirgenmeli.

7- Yaklaşım ve kullanım için yer ve boyut

Kullanıcının bedensel boyutu, duruşu ve hareket yeteneğinden bağımsız olarak yaklaşım, uzanım,

çalıştırma ve kullanım için uygun boyut ve yer sağlanmalı.

- Oturan ya da ayakta kullanıcı için önemli elemanlara açık görsel bakış sağlanmalı.
- Oturan ya da ayakta kullanıcı için tüm elemanlara uzanımı rahat hale getirmeli.
- Tasarım, el ve tutma boyutlarındaki çeşitliliği barındırmalı.
- Yardımcı araçların kullanımı ya da kişisel yardım için gerekli yer sağlanmalı.

Evrensel tasarımın bu ilkelerini örneklendirmek iyi uygulamaları teşvik etmek adına önemlidir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde ve Türkiye'de yapılmış başarılı fiziksel çevre örnekleri derlenmiş ve aşağıda açıklamaları ile beraber verilmiştir.

Resim 1'de geniş ve engelsiz bir yaya kaldırımı görülmektedir. Kaldırım, ana yürüyüş alanı ve bunun kenarlarını çerçeveleyen renk ve doku olarak farklılık gösteren kaldırım taşları ile oluşturulmuştur. Kaldırımda konumlanmış bank, çöp, aydınlatma elemanları gibi sokak mobleleri ile mağaza cepheleleri arasında açık ve engelsiz bir yürüyüş alanı oluşturulmuş ve ağaçların da diğer sokak mobleleri ile aynı hizada olmaları sağlanmıştır. Kaldırım yüzeyinde hiçbir yüzey ve seviye farkı olmamasına da dikkat edilmiştir. Tüm işaret tabelaları baş seviyesinin üzerine taşınmıştır. Mağaza önlerinde herhangi bir eşya da konulmamıştır. (International Best Practices in Universal Design, 209)

Tüm bu önlemler, olası kazaları önlemeyi amaçlamakla birlikte görme özürlü kişilere kolay kullanabilecekleri engelsiz bir sokak mekanı sağlamaktadır. Sokak, algısı ya da anlayışı kısıtlı ya da geçici olarak kısıtlanmış kişilere de iyi yön/yol bulma ipuçları vermektedir.

Resim 2'de bir yaya geçidine yönelen dokulu bir kaldırım uygulaması görülmektedir. Yaya kaldırımının cadde ile birleştiği yerde, yüksek kabartmalı malzeme ile, yayanın tehlikeli bir alana yaklaşmış olduğu uyarısı yapılmaktadır. Çizgili kabartma yüzeyler ile yayayı yaya geçidine yönlendiren bir yürüyüş rotası belirlenmiştir. Kabartmalı yüzeylerin kullanılmasında tüm diğer kodlama sistemlerindeki gibi mümkün olduğunca az çeşitleme ile genel bilgiler verilmeli ve aynı bilgi her yerde aynı şekilde tekrarlanmalıdır. Kabartmalı yüzey ya da renk kodlamalarında en uygun üç, en çok olarak da beş farklı seçim yapılması gerekir. Bu örnekte kaldırımın yüksekliği de olası düşmeleri önlemek üzere oldukça alçak tutulmuştur. Kaldırım kenarında ve yol kenarında farklı renkli çizgiler kullanmak yol ve kaldırım farkını daha iyi ortaya koymaktadır.

Resim 3'de bir yön bulma sistemi görülmektedir. Zeminde bulunan farklı renkteki kabartmalı malzeme kullanıcıları bina hakkında bilgi edinebilecekleri bir noktaya ve ana giriş kapılarına yönlendirmektedir. Bu tür uygulamalar ve kullanımlarının rahatlığı hakkında araştırma

Resim 1
Fotoğraf: Eduardo Alvarez
(International Best Practices in Universal Design, 209)

Resim 2
Fotoğraf: Andres Balcazar de la Cruz
(International Best Practices in Universal Design, 213)

Resim 3
Fotoğraf: Andres Balcazar de la Cruz
(International Best Practices in Universal Design, 216)

Resim 4
Fotoğraf: Hilary Dalke

sonuçları olmadığından bu tür sistemlerin işlevliliği hakkında pek bir bilgimiz yoktur, ancak özellikle özürli kişiler tarafından istenildiği için bu tür uygulamalar geliştirilmektedir. Zeminde kabartmalı yüzey ve renk ile yapılan yönlendirme bantları zaman zaman duvarlar üzerinde kullanılan renkli ve kabartmalı bantlar şeklinde de ortaya çıkmaktadırlar. Tüm bu uygulamalarda dikkat edilmesi gerekli husus, yönlendirme bantlarının kesintiye uğramadan devam etmesinin sağlanması ve başlangıç, bitiş ve yön değiştirme yerlerinde durumun özürli kullanıcıya görsel ve dokunsal olarak bildirilmesini sağlamaktır. Ana kapılarda otomatik açılır-kapanır kapılar kullanmak elleri paketlerle dolu olanlar, ellerini kullanamayan kişiler, çocuklu anneler ve babalar, bebek arabası kullanan ebeveynler, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme özürliüler için en uygunudur.

Binalarda kullanılan tüm kapıların çevreleri ile farklı renkte olmaları kullanılmalarını ve algılanmalarını fazılaştırır. Resim 4'deki her iki kapı da görsel olarak çoğu görme özürli insan tarafından algılanmakla beraber tasarım olarak birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Cam kapıların ya da yüzeylerin kullanımı ise göz hizasında devamlı görsel mat bantların uygulanması ile mümkündür. Böylelikle

görme özürli insanların bu yüzeyleri tam olarak algılayamayıp, bunlardan uzak durmaları, bu mekan veya kapıları kullanmamaları engellenmiş olur. Görme özürli insanların çoğu ışık, renk farklılıkları ve hareketi algılayabilir. Resim 5'de aralıklı yapıştırmalar ile yapılan uygulama maalesef görme özürliüler tarafından algılanamamaktadır.

Resim 6'da bir parkın içinde bulunan tarihi bir yapının dokunmak üzere yapılmış bir maketi bulunmaktadır. Maket, görme özürli insanların görebilen insanlar ile aynı bilgiyi alabilmeleri için yapılmıştır. Maket ölçeklidir ve bronzdan yapılmıştır. Maket masamsı bir platform üzerindedir ve bu platform tekerlekli sandalye kullanıcılarının erişimine uygun gerekli diz mesafesi bırakılarak oluşturulmuştur. Bu maketin yanında Braille alfabesi ile yazılmış panellerde, söz konusu binanın tarihsel önemi anlatılmaktadır. Braille paneller oturan ve ayakta duran kişilerin okuyabilmeleri için açılı olarak konulmuşlardır. (International Best Practices in Universal Design, 228)

Resim 7 ve 8'de bina önü rampa uygulamaları görülmektedir. Rampa uygulamalarında rampa yüzeyinin kaymayan bir malzemeden yapılması önemlidir. Rampanın her iki tarafında birden korkuluk ve küpeşte konulması ve küpeştelerin iki farklı

Resim 5a-b
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 6
Fotoğraf: Enrique Rovira Beleta Cuyas
(International Best Practices in Universal Design, 228)

Resim 7
Fotoğraf: Sezen Burçe Şahinkaya

Resim 8
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices in Universal Design, 224)

yükseklikte olmaları kullanıcıya seçim hakkı tanımasından dolayı oldukça iyidir. Küpeştelerin rampa eğimi bittikten sonra da devam etmeleri, rampa iniş ve çıkışlarında kullanıcının dengesini koruyabilmesi açısından önemli olmaktadır. Rampaların farklı renkte kaldırım taşlarıyla çevrelenmeleri onların yerlerinin belirginleştirilmesini sağlar.

Resim 9'da iyi bir düşey dolaşım alanı örneği görülmektedir. Merdivenlerde, en alt basamaktan sonra kabartmalı ve renk farklılığı ile belirginleştirilen bir zemin uyarısı bulunmaktadır. Her basamağın bitiminde dokulu ve renk farklılığı olan bantlar kullanılmıştır. Rıhtlar basamaklar arası boşluk bırakmadan yaratılmış ve buna ek olarak da basamak yüksekliği farklı bir renk ile belirtilmiştir (International Best Practices in Universal Design, 226).

Evrensel tasarım ilkelerini barındırmak için tasarlanan merdivenlerde kullanıcıların dinlenebilmeleri için sahanlık yapılması, merdivenin her iki tarafında da küpeşte kullanılması, küpeştelerin yuvarlak, kolay tutulur ve sürekli yapılması gereklidir.

Düşey dolaşım uygulamalarında bir diğer önemli husus, dolaşım elemanlarının birbirlerine göre olan

konumlarıdır. Evrensel tasarım ilkelerinin ilki herhangi bir kullanıcının ayrılmaması ya da açığa çıkarılmaması gerekliliğinden bahseder. Bu ilkeye uygun olarak merdiven, yürüyen merdiven ve asansör gibi farklı dolaşım elemanlarının binada aynı yerde kullanılmaları önemlidir. Böylece farklı düşey dolaşım elemanlarını kullanmak durumunda olan aile bireyleri ya da insan grupları birbirlerinden çok uzaklaşmadan aynı yere ulaşmış olurlar.

Resim 10'da görüldüğü gibi korkuluk ve küpeşte malzemelerini seçerken sadece gri ve şeffaf malzemelerin kullanımından kaçınılmalıdır. Cam, metal gibi bu tür malzemelerin salt kullanımında özellikle görme özürli kullanıcılar tanımlayamadıkları bulanık bir boşluk algılamakta ve bu yüzden de bu tür alanlara yaklaşmaktan tümüyle kaçınmaktadırlar. Bu tür alanlara yaklaşmamak uğruna bazen tüm bir bölgeyi hiç kullanmadan başka bir yol arayışına girdikleri de görülmektedir. Cam ve metal uygulamalarında renk ya da mat malzeme kullanımı bu sorunu giderecektir.

Resim 11, iki büyük asansörü göstermektedir. Asansörlerde herkesin, özellikle de tekerlekli

Resim 9
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices
in Universal Design, 226)

Resim 10
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 11
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices in
Universal Design, 214)

Resim 12
Fotoğraf: Andres Balcazar
de la Cruz (International Best
Practices in Universal Design, 215)

Resim 13
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 14
Fotoğraf: Hilary Dalke

sandalye ve elektrikli taşıma aracı kullanıcıları ile çocuk arabalı ebeveynlerin kolay inip binmesini sağlamak ortadan ve tüm asansör enini kapsayacak şekilde açılan otomatik kapılar ile mümkündür. Bu örnekte asansör kapılarının ön kısımlarında iki büyük, renk ve doku farkı yaratan nokta bulunmaktadır. Bu noktalar tüm binada asansörlerin bulunduğu her yerde kullanılmış ve binanın tüm kullanıcıları tarafından iyi bir uygulama olarak bulunmuştur. (International Best Practices in Universal Design, 214)

Asansör çağırma düğmeleri her kullanıcının ulaşabilmesine izin verecek yükseklikte olmalıdır. Çağırma düğmelerinin önünde her kullanıcının önden ya da yandan yaklaşımına izin verecek yerin de sağlanması gereklidir. Resim 12'de olduğu gibi düğmelerin üzerinde bulundukları yüzeyin renk ve doku olarak farklılaşması ve kontrol düğmelerinin dirsekle ya da kapalı bir yumrukla çalıştırılabilecek kadar büyük olması iyidir. Ayrıca asansörün içinde ve dışında mutlaka sesli uyarı sistemi olmalıdır.

Özellikle kamuya açık ya da kamuya hizmet veren binalarda koridorlar yön/yol bulmada en çok sıkıntı yaşanan yerlerdir. Koridordaki duvarların ve zeminin

aynı renkte olması ve genel aydınlatmanın kullanılması bu yerleri özellikle görme özürli insanlar ve yaşlılar için algılanması zor hale getirmektedir. Resim 13'de görülen hastane koridoruna yerleştirilen kullanılmayan eşyalar, koridorun dar eni ve tavanda kullanılan işaretlemelerin konum ve gösterim çeşitliliği koridoru daha da zor kullanılır bir hale getirmektedir. Resim 14'de başka bir hastane koridoru görülmektedir. Bu koridor, duvarlardaki renk kullanımı, aydınlatmanın kalitesi, kullanılmayan eşyalardan arındırılması, uygun genişlikte olması, işaretlemenin takip edilebilirliği ve okunurluluğu ile evrensel tasarım için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Koridorun her iki yanında bulunan bantların aynı zamanda küpeşte/dayanak olarak kullanılmasına olanak vermesi de istenilen bir durumdur.

Bir tren istasyonunda çekilen resim 15'de görülen açık renk zeminler, görme özürli ve yaşlı insanlar tarafından oldukça kullanışlı bulunmuştur. Bunun nedeni insanların genelde yılın büyük bir bölümünde koyu renk ayakkabı ve pantolon giymeleri ve bu koyu renk giysilerin açık renk zeminlerde fark edilir olmasıdır. Böylelikle görüşü

Resim 15a-b
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 16
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 17
Fotoğraf: Andres Balcazar de la Cruz
(International Best Practices in
Universal Design, 230)

Resim 18
Fotoğraf: Andres Balcazar
de la Cruz (International Best
Practices in Universal Design, 231)

Resim 19
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices in
Universal Design, 229)

kısıtlı insanlar etraflarındaki diğer insanların daha çok farkına varıp olası çarpışmalardan da kaçınmış olmaktadır.

Resim 16'da bir tren istasyonundaki doğal aydınlatma görülmektedir. Görme özürli ve yaşlı insanlarca gün ışığı ile aydınlatma, yapay aydınlatmaya göre daha kullanışlı bulunmuştur. Bunun en temel nedeni aydınlık düzeyinin artışı ve dolayısıyla insan performansının artması olarak açıklanabilir. Ancak görme özürli ve yaşlı insanlar göz kamaşmasından daha çok etkilenirler ve bu sebeple gün ışığı uygulamalarının kontrollü yapılması gerekmektedir. Ayrıca insanların bina içi yolları üzerinde hiçbir şekilde loş ya da karanlık bölgeler bulunmamalıdır. Bu tür yerler çoğu insan için mekanın tam görülememesinden dolayı kullanılmayan ya da tercih edilmeyen alanlar olmaktadır.

Resim 17 taşıyıcı duvarların yanına yerleştirilmiş bir tuvalet ünitesini göstermektedir. Bu yerleşim, tuvalet arkası ve yanındaki kaymaz tutamaçların yerleştirilmesine imkan tanır. Eğer tutamaç konulacak duvarlar taşıyıcı nitelikte değil iseler tutamaçların taşıyacağı insan yükünü karşılayacak

şekilde bu duvarların güçlendirilmeleri gerekir. Tuvaletlerin hem önden hem yandan engelsiz bir şekilde ulaşılabilir olmaları ve aktarım için tekerlekli sandalye gerekli alanının sağlanması zorunludur.

Resim 18'de yere kadar uzanan erişilebilir bir pisuar görülmektedir. Pisuarın yanlarında ve üzerinde bulunan kaymaz tutamaçlar renk olarak yakın çevrelerinden farklılaşmaktadır. Kızılötesi otomatik sifon kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Pisuarın üst kısmında bulunan yatay alan ellerde bulunan eşyaların konulmasına imkan tanımaktadır. Pisuarın önünde bulunan büyük alan da dolaşım açısından önem taşımaktadır.

Resim 19'daki tuvalet odasının büyük olması yardımcıları olan özürli kişiler için gerekli alanı sağlamaktadır. Tuvaletin aktarım tarafında gerekli tekerlekli sandalye alanı bırakılmış ve tuvaletin arkasında ve yanında kaymaz tutamaçlar konumlandırılmıştır. Tuvalet kağıdı koyma yeri tutamaç kullanımını engellemeyecek şekilde tasarlanmıştır. Sifon, kızılötesi sensörler ile el kullanılmadan çalışmaktadır. Lavabonun önünde yeterli diz alanı bırakılmış ve borular, tekerlekli sandalyede diz ve bacak çarpmasını engelleyecek

Resim 20
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices in Universal Design, 225)

Resim 21
Fotoğraf: Betty Dion
(International Best Practices in Universal Design, 227)

Resim 22
Fotoğraf: Elisabet Svensson
(International Best Practices in Universal Design, 218)

Resim 23
Fotoğraf: Eduardo Alvarez
(International Best Practices in Universal Design, 217)

Resim 24-a
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

Resim 24-b
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

şekilde geriye alınıp arkadaki duvara yaklaştırılmıştır. Ayna yüksekliği tekerlekli sandalye kullanıcılarının kullanımına imkan verecek şekilde ayarlanmıştır. (International Best Practices in Universal Design, 229)

Resim 20'de ulaşılabilir bir duş ünitesi görülmektedir. Zeminde herhangi bir yükseklik farkı olmaması ve ünite girişinde bir eşik bulunmaması özürli insanların, özellikle de tekerlekli sandalye kullanıcılarının mekana kolay girip çıkmalarına imkan vermektedir. Zeminde su giderine doğru hafif bir eğimin bulunması ulaşılabilirliği engellemektedir. Mekanda tekerlekli sandalyeden suyu tutmayan oturma yerine kolay aktarımı sağlayacak yeterli alan bulunmaktadır. Katlanıp duvara sabitlenebilen oturma ünitesi tüm kullanıcılara kullanım seçeneği sunmaktadır. Böylece var olan oturma ünitesini değil kendi tekerlekli duş sandalyelerini kullanmak isteyen özürli insanlara ya da duşu ayakta kullanmak isteyen kişilere de seçenek tanınmış olmaktadır. Duşun altında, oturma ünitesinin yanındaki tutamaçlar herkesin kolay kullanımına sunulmuştur. Duş başlığı elde kullanıma ve istenilen yükseklikte askılı kullanıma olanak sağlamaktadır. Duşu farklı

yüksekliklerde ayarlamaya imkan sağlayan düzenek, tutamaç kullanımını engellemektedir.

Resim 21'de yüzme havuzlarında evrensel tasarım için uygun olan basamaklar ile havuza iniş görülmektedir. Havuza inen her basamak farklı renkte bir çizgi ile belirlenmiştir. Basamakların yanında küpeştenin bulunması iniş ve çıkış kolaylığı sağlaması açısından önemlidir. Basamakların başlangıcında ve havuzun kenarlarında kabartmalı ve renk olarak farklılaşan zemin uygulamaları özellikle görme özürli insanlar için büyük kolaylık sağlamaktadır.

Yangın güvenliği ve bina tahliye planlaması özürli insanların da göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Resim 22'nin çekildiği binada, asansörlerden biri yangın alarmından sonra 30 dakika boyunca çalışmaya devam etmektedir. Bu, asansör boşluğunda pozitif bir basıncın sağlanmasını öngörür. Böylece asansör boşluğu, asansör kabini ve her kattaki asansör önü bekleme alanının dumsansız kalması sağlanır. Buna ek olarak asansör kapıları ve kabin duvarları yangının ilerlemesini 30 dakika boyunca durduracak şekilde güçlendirilmiştir. Bina içerisinde her kat iki büyük yangın bölmesine ayrılmıştır. Yangında asansörün çalışmadığı bölmede

Resim 25
Fotoğraf: Nilgün Olguntürk

güvenli bir alan bulunur ve bu alandaki acil durum düğmesi kurtarma merkezinden sürekli gözlemlenir. Böylece kurtarma ekipleri nereye ulaşmaları gerektiğini bilirler. Her iki yangın bölgesinde de hareket kısıtlamaları olan insanlar için birer tahliye sandalyesi bulundurulur. Tahliye rotaları üzerindeki iç kapılar, otomatik açma sistemi ve panik anı açma kolları ile donatılmıştır. Tüm binada yangın anı alarm ve sesli uyarı sistemlerinin yanında hem ayakta hem oturan kullanıcı tarafından okunabilen tahliye şemaları ve özürli insanların güvenli tahliyesini açıklayan bilgilendirmeler bulunur. (International Best Practices in Universal Design, 218)

Resim 23'de daha önce de bahsi geçen güvenli alan örneği görülmektedir. Bu alanlar, yangın esnasında tahliye için yardıma ihtiyacı olan insanların yardımın gelmesini bekleyebilecekleri güvenli bölgelerdir. Alan, tekerlekli sandalye kullanıcısının bekleyebileceği genişlikte ve tahliye rotasının yakınında ancak binayı tahliye eden insanların yolunu engellemeyecek yerdedir. Güvenli alanların çevresinde bulunan duvarlar ve bu alanlara açılan kapılar yangının ilerlemesini önleyici malzeme ile güçlendirilmiş olmalıdır. Güvenli alanlar bina içerisinde herkesin görebileceği şekilde işaretlenmiş, yangın güvenliği ve tahliye planları üzerinde gösterilmiş olmalıdır.

Resim 24'de bir ulaşım binası içerisinde bulunan bilgi ekranları görülmektedir. Bu ekranlar oldukça yükseğe konulmaları yüzünden herkes tarafından okunamamaktadır. Ayrıca görme özürli insanlar bu tür ekranları hiç okuyamadıklarını ve bilgi sistemlerinde ekranlara ek olarak arkadan aydınlatılan ya da renk farklılığı ile oluşturulan bilgilendirme panolarının gerekliliğini vurgulamışlardır.

Resim 25'de arkadan aydınlatılan "Clinique" yazısı, tümü büyük harf olmasına rağmen o mekandaki en kolay görülür ve en iyi algılanır öge olarak bulunmuştur. Görme özürli kullanıcılar özellikle arkadan aydınlatılan işaretlemeleri daha kolay takip edebildiklerini belirtmiş ve kelimelerin sadece

büyük harf değil, baş harfi büyük, diğer harfleri küçük harf olarak yazılmasının okunurluğu artırdığını belirtmişlerdir.

Herkesi kapsayan tasarımlar yapmak kolay olmasa da tasarlarken insanların tümünü düşünmek görevlerimizden biridir. Dünyada giderek yaşlılaşan nüfus, tıp alanındaki gelişmeler sonucu insanların hastalıklardan ve kazalardan daha çok kurtulabilmeleri, içinde yaşadığımız mekanların dünyanın çeşitli kültürlerine açık olmaları, yaş, yetenek ve tecrübe olarak farklılaşan geniş bir insan kitlesine hitap etmeyi zorunlu kılmaktadır. Evrensel tasarım, binanın ya da çevrenin diğer öğeleri ile çok iyi bir uyum sağladığında göze bile çarpmayacak bir hale gelebilir. Özürli insanlar için yapılan fiziksel çevre değişiklikleri çoğunlukla herkese konfor olarak yansır. Bunun bilincinde olan tasarımcılar giderek evrensel tasarımı daha çok benimsemektedirler. Üniversitelerde henüz ayrı birer ders olarak verilen evrensel tasarım ya da özürliüler için tasarım, zaman içerisinde stüdyo derslerinin doğal bir parçası haline gelecek. Herkes için tasarım yapma bilinci tasarlama sürecine yansıdığında, belki de, bu yazıda bahsedilen uygulamaları evrensel tasarım ya da herkes için tasarım olarak adlandırmaktan vazgeçip bunların tümüne tasarım sürecinin doğal bir parçası olarak bakacağız.

* İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, GSTM
Fakültesi

KAYNAKLAR

Demirkan, H. "Adaptable house design" (Uyarlanabilir konut tasarımı). *Proceedings of XXIVth IAHS World Housing Congress (XXIV. IAHS Dünya Konut Kongresi Bildirileri)*, Ankara, 27-31 Mayıs 1996. Cilt 1, sayfa 19-29.

International Best Practices in Universal Design: A global review (Evrensel Tasarımda Uluslararası İyi Uygulamalar: küresel bir inceleme). CD-ROM. Ottawa, Canada: Canadian Human Rights Commission, 2006.

Story, M F, J L Mueller ve R L Mace. *The Universal Design File: Designing for people of all ages and abilities (Evrensel Tasarım Dosyası: Tüm yaşlardaki ve yeteneklerdeki insanlar için tasarım)*. Raleigh, NC: NC State University, 1998. Sayfa 2, 34-35.

Trost, G. "State affairs in universal design" (Evrensel tasarım tartışmaları) *Fujitsu Science and Technology Journal* 41.1 (2005): 19-25.

Not: Yazıda Evrensel Tasarımda Uluslararası İyi Uygulamalar (International Best Practices in Universal Design) kaynağı'ndan kullanılan fotoğrafların telif hakkı Betty Dion Enterprises Limited'e ve Kanada İnsan Hakları Komisyonuna aittir. Yazıdaki tüm diğer fotoğrafların telif hakları fotoğraf sahiplerine aittir.

Teşekkür: Bu yazıda Evrensel Tasarımda Uluslararası İyi Uygulamalar (International Best Practices in Universal Design) kaynağı'ndan çeşitli fotoğraflar kullanılmıştır, bunun için Marnie Peters'a teşekkür ederim. Sözü geçen yayına ulaşmak için irtibat adresi şöyledir: Betty Dion Enterprises Limited, 458 Melbourne Ave., Ottawa, ON K2A 1W3, Kanada, order@bdel.ca.

TÜRKİYE'DE ÖZÜRLÜLER İÇİN ULAŞILABİLİRLİK MEVZUATI

Deniz Çağlayan Gümüş, Y. Şehir Plancısı

Günümüzde, toplumların sundukları olanaklar ölçüsünde özürlü bireylerinin sosyal yaşama katılımını güçlendirmesi, çağdaşlık düzeyinin bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Özürliülerin de diğer tüm özürlü olmayanlarla aynı koşullarda yaşamını sürdürmesindeki temel unsurlardan hatta ön koşullardan biri, yapılı çevrenin uygun biçimde, yani özürliülerin gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmesidir. Yerleşimlerde yeterli ve gerekli düzenlemeler olmazsa, özürlü bireyler gerekli sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerini alamayacak, eğitimlerini sürdüremeyecek, bir iş sahibi olamayacak, eğlence, dinlenme, kültür ve spor etkinliklerine ulaşamayacak, özetle toplumsal yaşama tam olarak katılamayacaktır.

Yapılı çevrenin özürliüler için uygun hale getirilmesi ise yasal düzenlemelerin yapılmasını, uygulayıcıların bu düzenlemelerin gerekliliğini benimsemesini, doğru ve gerekli biçimde uygulamaya gitmesini, toplumun ve özürliülerin konuyla ilgili bilgi ve bilinç düzeyinin artırılarak, yapılması gerekenlerin takipçisi olmasını kapsayan bir süreçtir. Bu makalede Türkiye'de özürliüler için yapılı çevrede ulaşılabilirlik konusundaki yasal düzenlemeler ele alınmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki kanunların ve diğer mevzuatın amacına ulaşması, bunların uygulanmasıyla mümkündür. Unutulmaması gereken bir diğer nokta, özürliüler için yapılan her türlü iyileştirme ve düzenleme, yaşlılar, çocuklar, hamileler, bebek arabalılar, çok uzun ve çok kısa boylu kişiler, eşya ve yük taşıyanlar gibi hareket kısıtlılığı olduğu için yapılı çevreyi kullanırken zorluk yaşayan veya hiç kullanamayan kişiler için de gerekliliktir. Zaten ulaşılabilirliğin tanımı da, “**farklı** kişisel özellikleri bulunan insanların **bağımsız** olarak kendilerine sunulan tüm olanaklara, fiziksel ve sosyal olarak yaratılan etkinliklere ve donatılara ulaşabilmesi ve burayı kullanabilmesi” biçiminde verilebilir.

Türkiye'de özürliülük alanında yapılan çalışmalar, bazı uluslararası normların oluşturulmasından sonra başlamış, bu normlar Türkiye'nin mevzuatına yol gösterici olmuştur. Bu nedenle bu gelişmeleri kısaca özetlemek, sürecin değerlendirilmesi açısından yararlı olacaktır. 1982 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Dünya Eylem Programı'nda “Fiziksel Çevre”ye yönelik “Fiziksel çevre, her türlü sakatlığa cevap verecek şekilde düzenlenmelidir. Yerleşim planları, ulaşılabilir alanlar yakınında, kırsal kesimdeki programlar da dahil edilecek şekilde hazırlanmalıdır. Özürliülerin tüm yeni kamusal binalardan ve tesislerden, toplu konut ve toplu taşıma sistemlerinden yararlanması sağlanmalıdır. Kararlar, mümkün olan ölçüde, mevcut kamusal binalar ve tesislerinden, konut ve ulaşım sistemlerinden faydalanmayı teşvik etmek amacı güdülerek uygulanmalıdır.” denmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1993'te kabul ettiği “Özürliüler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar”, özürliülüğün dünya genelinde ele alınma biçimini ve hızını etkilemiştir. Standart Kuralların “Eşit Katılım İçin Hedef Alanlar” başlıklı bölümünde ele alınan ulaşılabilirlik konusunda; “Devletler, toplumun her kesimine eşit fırsatlar verilmesi işlemi içerisinde, ulaşılabilmenin baştan sona önemini kabul etmelidirler. Her türden özürliüler için, Devletler:

a) Fiziksel çevre koşullarını, ulaşılabilme bakımından kolaylaştıracak faaliyet programları hazırlayıp sunmalı, b) Bilgi ve haberleşmede ulaşma imkânını sağlayacak önemleri almalıdırlar.

Devletlerden;

- Standart kural ve prensiplerin belirlenmesi ve ulaşılabilirliği teminat altına alacak yasaları çıkarmaları,
- Yapılı çevrenin oluşumundaki uzmanların, bu

- konuda gerekli bilgiyle donatılmalarına yönelik çalışmaları teminat altına almaları,
- Ulaşılabilirliğe yönelik ihtiyaçların, planlama aşamasının başlangıcından itibaren sürecin içine dahil edilmesi,
- Kamusal (umumi) yapıların tasarımında, özürliülerle ilgili kuruluşların bu süreçte yer almalarının sağlanarak ulaşılabilirliğin garanti altına alınması beklenmektedir”, denmektedir.

Bu ve benzeri Birleşmiş Milletler kararları, ülkelerin ulusal mevzuatlarını özürliülerin ihtiyaçlarını gözeterek biçimde düzenlemesini öngörmektedir. Bu çerçevede, özürliüler için ulaşılabilir bir yaşam çevresi oluşturmak yönünde Türkiye'de de önce genel olarak özürliülük alanında, ve buna paralel olarak ulaşılabilirlik ile ilgili bir dizi yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de özürliülük alanındaki ilk ve en önemli adım, 1997 yılında 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Özürliüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıdır. Özürliülük alanında çalışan kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler arasında koordinasyon ve işbirliği sağlamak, gerekli mevzuat çalışmalarını yapmak, araştırmalar ve projeler gerçekleştirmek ve özürliülükle ilgili toplumsal bilinçlendirmeyi ve farkındalık düzeyini artırmak gibi görevleri bulunan Özürliüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasından sonra, özürliülük alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yine 1997 yılında 572 sayılı KHK ile birçok yasada özürliülerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de, ulaşılabilirlikle ilgili olarak 3194 sayılı İmar Yasası'na bir madde eklenmesidir. İmar Yasasına “**Fiziksel çevrenin özürliüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur**” hükmü getirilerek, Türkiye'de özürliüler için ulaşılabilirlik ilk kez yasal düzenlemelerde yer bulmuştur.

572 sayılı KHK ile İmar Yasası'nda yapılan bu değişikliğin ardından, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından ilgili yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılarak 2 Eylül 1999 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikler ve yapılan düzenlemeler özetle şunlardır;

3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği: Yönetmelikte ilk kez tanımı da verilerek özürliü kavramından, ulaşılabilirlikten ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nün özürliülerle ilgili standartlarından bahsedilerek, belediyelere özürliülerle ilgili mevzuat ve standartlara uyma, bunları uygulama ve bunlarda yer almayan, fakat gerekli önlemleri alma yükümlülükleri getirilmiştir.

Yönetmeliğe, yapılarda merdiven yanında standartlara uygun rampa yapılması, bina giriş kapısı,

yangın merdiveni kapısı, giriş holünün ve asansörlerin ölçülerinin özürliülerin kullanımına uygun olması, kapılarda eşik bulunmaması, merdivenlerde standartlara uygun korkuluk ve küpeşte yapılması ve tüm yer döşemelerinde kaygan olmayan malzeme kullanılması, hükümleri eklenmiştir. Ayrıca ticari kullanım binalarında da özürliülerin ulaşılabilirliğinin sağlanması yönünde giriş, bina içi dolaşım ve tuvaletlerle ilgili maddelerde düzenlemeler yapılmıştır.

Açık alanlarda (yol, otopark, park, yaya bölgesi, meydan ve kaldırımlarda) ve bunlar üzerindeki ulaşım ve haberleşme noktalarında ve peyzaj elemanlarında da özürliülerin erişebilirliğinin sağlanması için TSE standartlarına uygun düzenleme yapılması koşulu getirilmiştir.

Belediye ve Mücavir Alan sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği: Bu yönetmelikte de ulaşılabilirliğin sağlanması için TSE standartlarına uyulması yükümlülüğü getirilerek bazı ölçülerde ve ticari kullanımlara ilişkin maddelerde düzenlemeler yapılmıştır.

İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik: "Planlarda özürliülerin kentsel kullanımlar, sosyal ve teknik alt yapı alanlarında ulaşılabilirliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması amacıyla özürliülere yönelik her türlü mevzuat ve TSE standartları dikkate alınır" hükmü ile kentsel, sosyal ve teknik alt yapı standardını belirleyen tabloya, sosyal tesis alanlarının "rehabilitasyon merkezleri"ni kapsaması hususu eklenmiştir.

Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği: Bu yönetmelikte de özürliülerin ulaşılabilirliğinin sağlanması için TSE standartlarına uyulması zorunluluğu getirilmiş, binaların çeşitli bölümlerindeki ölçülendirmelerde ve özelliklerde düzenlemeler yapılmıştır.

Otopark Yönetmeliği: Otoparkların yapımında TSE standartlarına uyulması, umumi bina, bölge otoparkları ve genel otoparklarda, 1'den az olmamak şartıyla park yerlerinin %5'inin özürliü işareti koyularak özürliülere ayrılması şartları getirilmiştir.

Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik: Sığınakların yapımında TSE standartlarına uyulması hükmü getirilmiştir.

Bu yönetmelik düzenlemelerinden sonra, çoğu Büyükşehir Belediyeleri kendi imar yönetmeliklerinde gerekli değişiklikleri yaparak, özürliüler için uygun düzenlemelerin yapılmasını öngörmüşlerdir.

İmar mevzuatında adı geçen Türk Standartları Enstitüsü standartlarının, özürliülerin ulaşılabilirliği ile doğrudan ilgili önemli üç tanesi ve kapsamaları ise şöyledir;

Yaya yolundaki engeller

Kaldırımdaki taşıt engelleyiciler (mantarlar)

Altyapıdaki koordinasyonsuzluk ve bilgisizlik...

TS 9111/ Nisan 1991: Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları: Bu standart, özürlü insanların ikamet edecekleri binalarda mimari açıdan yapılabilecek düzenlemelere ait kuralları kapsar. Amaç, bu şekilde düzenlenmiş binalarda özürlü kişilerin bağımsız olarak hareketini sağlamaktır.

- 1.Binalara yakın yerlerin düzenlenmesi kuralları (otoparklar, giriş yolu, bahçe yolları, rampalar);
- 2.Bina ana giriş bölümlerinin düzenlenmesi kuralları (bina girişi, paspas, posta kutusu, giriş kapısı, asansörler, merdivenler, merdiven asansörü);
- 3.Bina genel bölümlerinin düzenlenmesi kuralları(yer kaplaması, iç kapılar, pencereler,);
- 4.Bina bölümlerinin düzenlenmesi kuralları (sirkülasyon alanları, koridorlar, holler, mutfaklar, tuvalet bölmesi, banyolar, odalar);
- 5.Bina tesisatı, alarmlar ve düzenlenmesi kuralları (elektrik tesisatı, ısınma tesisatı, alarmlar) olmak üzere 5 başlık altında özürlülerin ikamet edeceği binalara ait tasarım kuralları açıklanmıştır.

Standartın tamamı, özürlü -özellikle tekerlekli sandalye kullanan özürlü- kişilere uygun bir konutun ve yakın çevresinin nasıl düzenlenebileceğine ilişkin tasarım kriterlerini içermektedir. Bu standart şu günlerde revize edilmektedir.

TS 12576/ Nisan 1999: Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları: Standart, özürlü ve yaşlılar gibi hareket kısıtlılığına sahip olan kişilerin tüm insanlar gibi kaldırım, yaya yolu, sokak, cadde ve meydanları ve bu yollar üzerindeki yaya geçitlerini kullanabilmeleri için alınacak yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını kapsamaktadır. Kaldırımlarda özürlülerin hareket alanı, kaplama çeşidi, drenajı; özürlülere uygun yaya geçitleri yapım esasları; rampalar, dış mekanlardaki merdivenler, duraklar, otopark alanları; ticari, idari kamu binaları ile konut binalarının ana girişleri; kent mobilyaları ve donanımları, halka açık telefon kulüpleri, WC'ler, çöp kutuları ve işaretlemeler standardın kapsamı içinde yer almaktadır.

Kamusal açık alanların düzenlenmesi ve şekillendirilmesinde büyük bir rolü olan yerel yönetimlerin uygulamalarına yön vermesi açısından bu standart büyük önem taşımaktadır. Standartta öngörülen düzenlemeler sadece özürlü ve yaşlıların değil gerçekte tüm yayaaların hayatını kolaylaştırıcı nitelikte düzenlemelerdir.

TS 12460/Nisan 1998 Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları: Özürlülerin raylı toplu taşıma sistemlerini kullanabilmelerini amaçlayan bu standart; istasyon çevresinin tasarımı (otoparklar, toplu taşıma ve taksi durakları, yaya geçidi, istasyon dışı aydınlatması); istasyon tasarımında tekerlekli sandalye kullananlar için gerekli alan ölçüleri; istasyon girişlerinin tasarımı, istasyon içinde yolcu dolaşım alanlarının tasarımı, turnikeler, rampalar, merdivenler, sahanlıklar,

küpeşeler, yürüyen merdivenler, asansörler, peronların tasarımı ve gerekli işaretlemeler, istasyonda özürlüler için bilgilendirme ve alarm sistemi, tuvalet tasarımı, döşemelerin nitelikleri ve toplu taşıma aracının tasarımına kadar geniş bir fonksiyonel alanı kapsayacak biçimde ayrıntılı olarak hazırlanmıştır. Standart, özürlünün caddeden istasyon alanına ve bu bölümden peronlara erişmesine ve taşıtlara binene kadar tüm aşamalarını kapsar biçimde ele alınmıştır. Özürlülerin raylı toplu taşıma sistemlerinden bağımsız olarak faydalanabilmesi için standarda tam olarak uyulması büyük önem taşımaktadır.

Ulaşılabilirlikle ve özürlülerle doğrudan ilgili olmayıp, içinde gerekli bazı bölümler bulunan standartların isimleri ise;

- TS 7635 Şehir İçi Yollar/Yaya Geçitleri Seçim Esasları,
- TS 12127 Şehir İçi Yollar/Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 1: Yeraltı İstasyon Tesisleri Tasarım Kuralları,
- TS 12186 Şehir İçi Yollar/Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm: 2 Yer Üstü İstasyon Tesisleri Tasarım Kuralları,
- TS 7768 Şehir İçi Yollar - Pelikan Yaya Geçitleri Yapım ve İşleyiş Kuralları,
- TS 10551 Şehir İçi Yollar - Otolar İçin Otopark Tasarım Kuralları,
- TS 8237 Asansörler - Yerleştirme İle İlgili Boyutlar Sınıf I-II-III Asansörleri ,
- TS 8022 Şehir İçi Yollar - Yaya Alt Geçitleri,
- TS 11937 Şehir İçi Yollar - Işık Kontrollü (Sinyalize) Hemzemin Kavşak Tasarım Esasları,
- TS 12254 Şehir İçi Yollar - Yolda ve Yol Kenarında Yapılan İnşaat ve Tamirat İşlerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri,
- TS 8357 Halka veya Müşterilere Açık WC'lerin Sınıflandırılması ve Özellikleri,
- TS 10082 Konaklama Tesisleri - Oteller Sınıflandırma ve Özellikler,
- TS 11400 Huzur Evi - Genel Kurallar,
- TS 11594/Mart 1995 Otobüs İşletmeciliği - Şehirlerarası Terminal Hizmeti Olan - Genel Kurallar,
- TS 11642/ Nisan 1995 Dinlenme Tesisleri - Karayolları Üzerinde - Genel Kurallar,
- TS 12006/ Nisan 1996 Kamu Binalarında Mekan İhtiyacı - Terimler ve Tarifler,
- TS 12574 Nisan 1999 Şehir İçi Yollar - Raylı Taşıma Sistemleri, Bölüm 10: İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları,
- TS 12575/Nisan 1999 Şehir İçi Yollar - Raylı Taşıma Sistemleri, Bölüm 11: Sistem Bilgi ve İlan Panoları - Genel Kuralları,
- TS 12527/Şubat 1999 Şehir İçi Yollar - Raylı Taşıma Sistemleri, Bölüm 14: İstasyon Platformu Oturma Elemanları - Tasarım ve Yerleştirme Kuralları,

01.07.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı **Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**'da yapılı çevrede ulaşılabilirlik konusunda yeni bazı hükümler getirilmiştir. Bunlar şöyledir:

Kanunun 19. maddesinde; 23.6.1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nda bir değişiklik yapılmıştır. Bu Kanun'un 42nci maddesinin birinci fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Özürlülerin yaşamı için zorunluluk göstermesi hâlinde, proje tadili kat maliklerinin en geç üç ay içerisinde yapacağı toplantıda görüşülerek sayı ve arsa payı çoğunluğu ile karara bağlanır. Toplantının bu süre içerisinde yapılamaması veya tadilat talebinin çoğunlukla kabul edilmemesi durumunda; ilgili kat malikinin talebi üzerine bina güvenliğinin tehlikeye sokulmadığını bildirir komisyon raporuna istinaden ilgili mercilerden alınacak tasdikli proje değişikliği veya krokiye göre inşaat, onarım ve tesis yapılır. İlgili merciler, tasdikli proje değişikliği veya kroki taleplerini en geç altı ay içinde sonuçlandırır. Komisyonun teşkili, çalışma usulü ile özürlünün kullanımından sonraki süreç ile ilgili usul ve esaslar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından müştereken hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.”

Söz konusu “Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” 22.04.2006 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikte, kat malikinin diğer kat malikleriyle yapacağı toplantıda talebinin reddedilmesi durumunda, tadilat yapılacak olan binanın ruhsat işlemlerinin yapıldığı yere başvurusuyla bir komisyon oluşturulması, bu komisyonun ise söz konusu talebin gerekliliği ve bina güvenliği açısından bir değerlendirme yapmasının koşulları ayrıntılandırılmıştır.

5378 sayılı Kanunun geçici 2inci maddesi ise doğrudan ulaşılabilirlikle ilgilidir. Bu maddede “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürlülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir.” denmektedir.

Toplu taşımacılık hizmetlerinin ele alındığı Kanunun geçici 3. maddesinde ise; “Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin özürlülerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürlüler için erişilebilir duruma getirilir.” denmektedir.

ÜLKEMİZDE İDARE BİNALARI VE YEREL YÖNETİM HİZMET BİNALARI İLE BUNLARIN ÇEVRELERİNDE KARŞILAŞILAN MİMARİ SORUNLAR

Şükrü Sürmen, Y. Mimar

Bina giriş rampası örneği

Kısaca özetlenmeye çalışılan özürllüler için ulaşılabilirlik mevzuatı doğrultusunda, yerel yönetimler, yeni yapılan yapı ve açık alanların özürllülere uygunluğu konusunda, yeterli ve yaygın olmasa da, çalışma ve uygulamalar yapmaktadır. Yönetmelik değişikliklerinden sonra (1999'dan sonra) inşa edilen yapıların özürllülere uygunluğu konusuna projelendirme aşamasında dikkat edilmekte, açık alanlarda ortopedik özürllülere yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda, özellikle büyük alışveriş merkezlerinde özürllülere yönelik düzenlemelere sıkça rastlanmaktadır. Kültür Bakanlığı, tiyatro ve opera binalarında sınırlı da olsa bazı düzenlemeler yapmaktadır. Hastane yapılarında özürllülerin ihtiyaçları ortopedik özürllüler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ancak, mevzuatın uygulanması ve özürllülere yönelik yapılan düzenlemeler son derece yetersiz ve önemli düzeyde sorunludur. Genellikle düzenlemelerde standartlara uygunluk, süreklilik ve bütünsellik sağlanamamakta, bunlar ortopedik özürllülere yönelik olarak sadece rampa yapılması ile sınırlı kalmaktadır. Toplu taşıma araçlarındaki düzenlemeler ise raylı sistemlerle sınırlı kalmaktadır. Kamu toplu taşımacılığının lastik tekerlekli türlerinde özürllülere yönelik düzenlemeler yok denecek kadar azdır. Bazı belediyeler hareket kısıtlılığına sahip kişilere uygun otobüsleri servise sunmuştur, ancak bunların sayıları çok yetersizdir ve yaygın değildir. Yol ve yaya geçitlerindeki bazı düzenlemeler (yaya geçiş sürelerinin azlığı, alt-üst geçitler, vb.) özürllülerin ulaşılabilirliğini engellemektedir. Mevcut kamusal

binaların ve konut yapılarının önemli bölümü özürllüler için hala ulaşılabilir değildir. Ulaşılabilirlikle ilgili en önemli noktayı tüm uygulamalarda unutmamak gerekir; ulaşılabilirlik, özürllünün konutundan başlayarak yaşadığı yerdeki her türlü hizmet ve olanağı kapsayan bir zincir gibidir, halkalardan biri koparsa tüm sistem bundan zarar görecektir.

BAZI İLGİLİ KANUN, KARARNAME, YÖNETMELİK VE STANDARTLAR

- 5378 Sayılı Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (Resmî Gazete Tarihi 07.07.2006). Resmi Gazete No: 25868.
- 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname. (Resmî Gazete Tarihi 06.06.1997). Resmi Gazete No: 23004.
- 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname. (Resmî Gazete Tarihi 30.05.1997). Resmi Gazete No: 23011.
- Birleşmiş Milletler. (1982). Özürllüler İçin Dünya Eylem Programı. No: 37/52.
- Birleşmiş Milletler. (1993). Özürllüler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar. No:48/96.
- Resmi Gazete. (2 Eylül 1999). İmar Yönetmelikleri Değişiklikleri. Sayı: 23804.
- TSE Standardı. (1999). TS 12576 Şehir içi yollar- özürllü ve yaşlılar için sokak, cadde, meydan ve yollarda yapısal önlemlerin tasarım kuralları. Ankara: Türk Standardları Enstitüsü.
- TSE Standardı. (1991). Özürllü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları. Ankara: Türk Standardları Enstitüsü.

Bazı Durum Tespitleri

Dünyada ve ülkemizde etkin ve belirgin şekilde ortaya çıkmış bulunan şehirleşme, binalaşma ve yapılaşma sürecinde çevrenin makul sayılamayacak bir ölçüde zorlanması, tabiatın şehirselle çevre ile bütünleşmesinin engellenmesi ve yeryüzünün dev kütle inşaatları ile kirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Bilimsel bilginin, yöntemlerin ve yaklaşımların çok daha sistemli bir şekilde yeryüzündeki insan topluluklarının hayatına hakim olmaya başladığını kabul etmemiz gereken bir ortamda; rasyonel olmayan yerleşim kurma, şehirleştirme, inşa edilmiş çevre oluşturma ve binalaştırma tabloları şüpheye mahal bırakmayacak şekilde “Mutlu etmeyen şehirler” olarak karşımıza çıkabilmektedir. İnsan sürekli olarak çevresini değiştirmeye ve dönüştürmeye çabalamaktadır ama elde ettiği sonuçlar birçok kere kendisini memnun etmemektedir. İnsanın daha kolayı, daha rahatı, daha haz verici olanı arayışı sürmekte; dünyanın yüzeyi devamlı değiştirilmekte; ama insana her türlü doğal kaynaklarıyla bir hediye gibi sunulmuş bulunan yeryüzü ve tabiat çok zaman geriye çevrilemez şekilde bünye kırılmalarına uğratılabilmektedir.

İnsanlar yeryüzünün kendileri için en uygun buldukları güzel köşelerini seçtiler; belli iklim kuşaklarında, belli sahil bantlarında, belli rahat hareket güzergâhlarında, belli tabiat zenginliği noktalarında yerleşip etkinliklerini sürdürmeye

devam ettiler. Tarih boyunca dünyanın birçok güzel köşesinde devletler ve uygarlıklar kuruldu; yerleşim yerleri ve şehirler tesis edildi; sonra da bunların bir kısmı yıkıldı, kayboldu, terk edildi. Çünkü belki o noktalarda insanlar yeryüzünü fazla sömürdüler, kirllettiler ve güçlerini birbirlerine kabul ettirmek için de çatıştılar. Yani nesiller, neticede sınırlı imkânlar ve kaynaklar sunan bir yeryüzünü tam bir sorumluluk içinde kullanmadılar. Dünya da tasarruflu kullanılmayıp beklenenden daha hızlı şekilde eskitilerek günümüze gelmiş oldu.

Günümüzde hava da, su da her zamankinden daha kirlili durumda; doğal kaynaklar ise büyük ölçüde kemirilmiş bulunuyor. Çevre felâketlerinin çok uzağında olmadığımızı söyleyen bilim insanları var. Gerçi iletişimin gücü ve bilgi akışının hızı sayesinde insanlık fiziksel çevredeki durum ve gidişattan bugün her zamankinden daha fazla haberdar; ama insanın bencilliği yine de durdurulamıyor, hemen bünyeye aktarılması istenen kötü gidişi hızlandıracak çıkarlar ve sahte bir refahı hemen sağlayacak anlık bireysel kolay çözümler yoğun baskılarını sürdürüyorlar; hayat ortamlarımıza kötü ve tehlikeli çizgiler eklenmesine devam ediliyor.

Günümüzün dünyasındaki yerleşimlerde, şehirselle ve inşa edilmiş çevrelerde durum ne? Elbette geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerdeki şehirleşme süreçlerinde ve şehirlerin oluşması sırasında daha büyük sorunlarla karşı karşıya geliyoruz. Çünkü bu noktalarda toplumsal bünyeler sağlıklı değil; sosyal

İdare binalarında düz ayak girişler azdır. Oysa en özgür girişler merdivensiz olanlar.

Bir hizmet binasına bu şekilde tehlikeli ve dik bir rampa yapılmış.

Önce gereksiz merdivenler, sonra dik rampa...

Bazı belediye hizmet binalarında tuvaletler merdivenle inilen zor ulaşılır mekanlarda bulunuyor.

sınıflar ve bireyler kaynakları paylaşırken daha yoğun bir panik yaşıyorlar ve kendi çıkarlarına gömülmüş durumdalar. Ülke ve bölge ölçeğinde gelişmiş planlama anlayışları kurulamıyor. Bilimsel bilginin birikimi ve akışı da yeterli düzeyde değil. Ama gelişmiş ve zengin ülkelerde de şehirlere eklenen çizgiler bakımından manzara pek parlak değil. Birtakım fanteziler ve parlak olduğuna inanılan fikirlerle metropollerin ve şehirlerin çehrelerine yeni düzenler getiriliyor. Çünkü çağdaş anlayış, yapay bir biçimde de olsa, ülkelerin vitrinleri olan şehirlerin sürekli olarak yeni ve çekici hâlde bulundurulması gerektiğini vurgulamaya devam ediyor. Buralarda tarih, toplum ve geçmiş çok zaman dikkatlerden uzaklaştırılmaktadır. Gerçi bir şehrin tarihi, doğal ve kültürel değerleri de önemli çekim unsurlarıdır ama bunlar bir metropolün, bir şehrin hızla dönüştürülmesine, büyük iş ve ticaret etkinlikleri için gerekli yatırımlara hazır hâle getirilmesine birtakım engeller de oluşturabilirler. Oysa çağın dünya sisteminde hiçbir olgu büyük iş, ticaret ve alışveriş merkezi olmanın çıkar genişliğine, çekiciliğine ve yarattığı tatmin duygusuna rakip olamaz. Şehirler yalnızca, yaşanan ana ait üretim ve tüketimin en güçlü noktaları olarak şekillendirilmek istenmektedir.

Neticede dünya şehirleri insanlık ölçeğinde planlama, tasarım ve biçimlendirme sorumluluğuna yeterince sahip olmadıklarını düşündüren ellerde tarih içindeki yürüyüşlerine devam ediyorlar. Bu şehirlerin insanları ve bu şehirlerdeki sosyal sınıflar da kendilerine sunulan küçük ve hızlı menfaatlerle; dünyayı çirkinleştiren, insanın ruhuna ve bedenine ağır yükler taşıyan yerleşim anlayışlarına, fiziksel duruşlara, çevre düzenleme süreçlerine ve yapılaşmalara yeterince karşı çıkmaktan vazgeçirilebiliyorlar.

İlçe, Semt, Mahalle, Sokak...

Bu hızlı ve kontrolden çıkmış şehirleşme, tanımlarda da yolumuzu kaybetmemize sebep olabiliyor. Şehir, ilçe, semt, mahalle ve sokak şimdi daha başka türlü fiziksel duruşlardır ve değişmeye de devam etmektedirler. İstanbul'da Şişli, Kadıköy, Eminönü, Esenler, Bağcılar... Bunlar belki birer tarih alanı ve metropolün birer ilçesidirler ama çok farklı dünyaları yansıtırılar. Eminönü denildiğinde akla bir tarih, bir geometri, bir büyüklük, bir toplum manzarası, bir hayat tarzı gelebilir. Eminönü şehrsel bir kategoridir ve büyük ölçüde de tektir. Ama meselâ, Bağcılar denildiğinde akla bir ilçe olarak birtakım rastgele sokaklar ve karışık apartmanlardan başkası gelmez. İstanbul'da Bağcılar'a çok benzeyen birçok ilçe vardır da bunların belki yalnızca yerleri farklıdır. Zaman içinde, İstanbul'un bir kimliği veya karakteristiği olmayan semtleri daha fazla alan kaplamaya başlıyorlar ve bunlar tarih ve toplum çerçevesi belirli sayılabilecek ilçelere de eklemelenmeye başlıyorlar. Şimdi Kadıköy belki, fiziksel duruş ve toplumsal yapı olarak birbirlerine

bir hayli yabancı bulunabilecek semtlerden, mahallelerden, caddelerden meydana gelmektedir. Aslında bütün İstanbul böyle bir baskı altındadır. İstanbul alan ve nüfus olarak hızla büyümeye devam ediyor. Burada alan ve nüfus olarak bir şehirleşme sürecinden söz edilebilir. Ama öte yandan İstanbul'da şehir kültürü, şehir uygarlığı, şehrsel mekânların gelişimi ve şehir sosyolojisi bakımlarından, bakış açısına göre, bir gerilemeden de söz edilebilir.

Metropollerde elbette her şeyin planlar ve programlar çerçevesinde gelişmesini beklemek yanlış olurdu. Her türlü alt yapının hazır edildiği, tamamen kontrol altında bir şehirleşme ve metropolleşme gerçekçi bir tablo olmazdı. Ama bütün şehirliler için beklenmedik olan ve yıpratıcı etkileri bulunan değişimler de istenen durumlar değildir. İnsanlar belli umutlar ve beklentilerle şehirlerde birikiyorlar. Yeryüzündeki uygarlıkların en üst düzeydeki belirme noktaları olan şehirlerden beklenen, insan mutluluklarına ve yaşama sevinçlerine kucak olmaktadır. Yeni kurgular, atılımlar, fikirler, tasavvurlar, ilişki türleri ve fiziksel duruş şekilleri karşımıza ilkin şehirlerde çıkarlar. Uygarlık en üst düzeydeki verimlerini orada sahneye çıkarır. Ama bir şehir aynı zamanda ancak; tarihin derinliklerine uzanan güçlü bağlantılar, kendisinde muhtelif dönemlerde yer almış yaşama şekilleri, semt semt gelişen kültürler, gelenekler, insanlarda yarattığı alışkanlıklar ve zengin hatıra zevkleri sunan birtakım köşelerle insanları mutlu edecek bir yeryüzü parçası durumuna gelebilir. Şehrin ve ilçelerinin uzaktan okunan silüetleri, topoğrafik özellikler, karakteristik çizgiler ve şehirlerdeki biçimler zaman içinde daha gelişmiş anlamlar ve derinlikler kazanmış olmalıdırlar. Bir semtteki bir binayı, bir köşe başını insanlar nesiller boyunca hayatlarının parçası kılabilirler; ya da nesillerin belirli şehrsel mekânları buluşma noktaları olarak fazla değişmemiş şekilde önlerinde bulmaları hoş bir şey olabilir. Durağa yaklaşan bir otobüsün tanıdık rengi ve biçimi bize işlerin yolunda ve barış içinde yürümekte olduğuna ilişkin bir mesajdır. Tanıdık, dost bir şehirle buluşmak huzur verir. Şehirlerdeki hızlı yırtılmalar, değişmeler ve savruluşlar ise insanları hayattan ve köklerinden koparabilir.

Şehirler Günümüzde Büyük Kaynak Tüketicileridir

Günümüzde metropollere sürekli olarak büyük yatırımlar yapılması gerekiyor. Metropolü oluşturan sistemler çok fazla ve karmaşık olduklarından, bunları işler hâlde tutabilmek insanlığa hayli pahalıya mal oluyor. İstanbul'da da gördüğümüz bu: Şehrin pek çok köşesinde pek çok inşaat, pek çok yenileme, pek çok rehabilitasyon devam etmekte. Hep yeni planlara, projelere ve uygulamalara ihtiyaç var. İnsan zaman zaman bir kısır döngüden kuşkulanmıyor da değil: Sıkışan trafik için muazzam paralar harcanarak inşa edilen yeni bir kavşak, sonra daha ileride bir başka sıkışma ve başka bir kavşak

inşaaı ihtiyacı... Belki hayatın kendisi de hep böyle bir arayış ve aldaniş. Ama görünen şu: Bu metropole büyük kaynaklar akıyor ve üstüne üstlük belli tabiat parçaları artık geriye dönülemez şekilde kapatılıyor, dolduruluyor, betonlanıyor. Acaba bizden sonraki nesiller kendilerine bıraktığımız İstanbul'u nasıl bulacaklar? Politikacılar, yöneticiler, plancılar, şehirciler, tasarımcılar büyük sorumluluklarının yeterince farkındalar mı? Oysa İstanbul için çok düşünmek gerekirdi. İstanbul gibi; tarih derinliği, coğraf konum, topoğrafya değişkenliği ve doğal zenginliklerin tümü birlikte düşünüldüğünde, yeryüzünde bir eşi daha bulunmayan bir şehre, bir dünya metropolüne en küçük çizgiyi ilve ederken bile insan kendisini çok özenle davranmaya mecbur hissetmeliydi.

İlçelerdeki Devlet Daireleri, Yerel Yönetim Binaları, Çevre

Hızlı ve kötü şehirleşmenin bir sonucu olarak ilçelerin geometri ve sosyolojileri mutluluk yaratacak şartları kaybetmeye başlayıp belli ölçüde de anlaşılmaz hâle gelirken; şehrsel çevrelerin fiziksel duruşları da bazı anlarda şehirlileri zahmete sokan ve kısmen de erişilmez bir dünya gibi, şehir hayatının rahat ve kolay olması gereken işleyişini engelleyen bünyeler şeklinde ortaya çıkabiliyor.

İlçe İdare ve Yerel Yönetim Binalarında Yer Seçimi:

Çoğu zaman bir ilçedeki idare ve yerel yönetim hizmet binaları uygun sayılmayacak yerlerdedirler. Yoğun ve çarpık yapılaşma sonucu istenen vasıfta arsa bulmak çok zor hâle gelmiştir. Şehirli için çok önemli olan ve yoğun kullanılan hizmet ve idare binaları için bile birçok kere iyi yerler seçilemez. Belediye hizmet birimleri bazen ilçenin farklı noktalarına serpiştirilirler. Bu durumda hizmet sunumunda kopukluklar yaşanır. Belediye binalarının önünde gerekli tecrit ve sirkülasyon alanları da bulunmamaktadır (Bakırköy, Bağcılar, Beşiktaş, Esenler belediye binaları...).

Belediye Binalarında Ulaşım ve Otopark:

İstanbul'daki belediye binalarının pek çoğunda yeterli otopark alanı bulunmamaktadır. Belediye binaları kolay ulaşılabilir noktalarla bulunsalar bile, bu trafik kaosa teslim olmuş metropolden tahmin edileceği gibi, insanların bunların yakınında araçtan rahatça inebilmeleri pek mümkün olmaz. Özürlüler, yaşlılar, küçük yapılı ya da hasta bünyeli insanlar ve çocuk arabalı anneler ise belediye binalarına ulaşmakta daha büyük zorluklarla karşılaşılır. Belediye binalarındaki herkes için ulaşılabilir ve yararlanılabilir mekânların sayısı azdır.

Şehrsel Çevre, Meydan: Belediye binasının ilçenin merkezî ve kolay ulaşılabilir bir noktasında bulunması gerektiği gibi, kendisine komşu şehrsel çevre mekânlarının yeterli büyüklükte ve vasıfta burada yer almaları da istenen bir şeydir. Belediye binasının yakınlarında diğer hizmet binalarının ve

bir meydanın yer alması da aranan bir durumdur. Belediye, ilçe meydanı ve idare ve hizmet binalarının yakın çevresi ilçenin simgesel önemi olan bir alanını oluştururlar. İstanbul'un birçok ilçesinde bu şekilde bir şehrsel mekân ve çevre düzenine rastlanılmaz. İdare ve belediye binalarına yaklaşılrken geçilecek olan kaldırımlar, geçitler, yaya yolları ve yaya geçitleri de ilçeye ait temel izlenimlerin edinildiği kent alanları olarak simgesel öneme sahiptirler ve en gelişmiş standartlara göre inşa edilmelidirler. İlçe belediye binalarının çevresinde genel olarak belli bir özen gözlemlenmekte ise de, alanların ve mekânların teşkilinde çoğunlukla bilgili bir uygulama şeklinden uzakta bulunduğu fark edilmektedir. Modern standartlar ve malzemeler konusunun yeterince anlaşılamadığı belli olmaktadır. İlçe idare ve belediye binalarının çevrelerinin tanzimi için son zamanlarda bol paralar harcandığı hâlde, dünyanın büyük potansiyele sahip bu önemli metropolüne yakışır sonuçlar elde edilememiştir.

İdare ve belediye binalarının bulunduğu ilçe merkezlerinde birçok olumsuzluğa rastlanmaktadır: Çok yüksek kaldırımlar, çok dar kaldırımlar, bozuk ya da çökmüş kaldırım yüzeyleri, belirsiz geometriler, elde edilemeyen proje elemanları, yanlış seçilmiş ve yanlış uygulanmış şehir mobilyaları, çevreyle uyum içinde bulunmayan yeşil alanlar, düzensiz trafik, yetersiz araç cepleri; en başta özürülüler, yaşlılar, çocuk arabası süren anneler ve yük taşıyan kişiler olmak üzere hemen hemen hiç kimsenin uygun bulmadığı yaya geçitleri; zor geçilen yaya adaları, körler için tehlike teşkil eden levhalar ve panolar, motorlu araç ve yaya trafiğinin yoğun buluşma noktalarında korkuluk yapılmaması, kaldırımları gereksiz şekilde daraltan ağaçlar, uygun yerlere konmamış direkler, standart renklerin uygulanamayışı...

Belediye Binalarının Mimarisi: Gereken harcamalardan da kaçınılmadığı hâlde, İstanbul'un ilçelerindeki belediye binalarının çoğunun mimarisi yetersiz, hatta hayal kırıklığı yaratacak bir düzeydedir. Karşımızda bu dünya şehrine yakışmayan, bir çocuk geometrisinin dışına çıkılamadığını düşündüren örnekler de vardır (Sultanbeyli Belediye Binası). Kötü yer seçimi ve yetersiz çevre düzenine kötü mimarî projeler de eklendiğinden, ortaya büyük bir kaynak israfı ve yeryüzü kirliliği çıkmaktadır. Aslında belediye ve idare binalarının önemli bir kısmı baştan iddialı ve gösterişli binalar olarak planlanmışlardır. Bazıları ödüllü yarışmalar sonucu elde edilen projelere göre inşa edilmişlerdir. Hazırlanma safhasında iyi bir seçim ve denetimden geçtikleri düşünülse bile, hayata çıkarıldıklarında bu projeler şehir yönetiminin işleyişini engelleyici ve yetersiz gözükmeye başlamaktadırlar.

Bir kısım ilçe merkezlerindeki yerel yönetim ve idare binalarının şehrsel çevre içindeki kütle etkileri

şehre zenginlik katmamaktadır. Binaların mimarîsi yetersiz bir özene ve olgunlaşmamış bir mimarlık çalışmasına işaret etmektedir. Belediye ve idare binalarının çoğu modern bir ulaşılabilirliğe sahip değildir. Yani, hangi insanlık durumlarında bulunurlarsa bulunsunlar, bütün insanlar için ulaşılabilir, kullanılabilir ya da yararlanılabilir değildir. Bu bize mimarların bir çoğunun hâlâ sosyal mimarlık anlayışlarından uzakta olduklarını göstermektedir. Özel ihtiyaçları bulunan insanların durumları fazla dikkate alınmamaktadır. Halbuki özürülüler, yaşlılar ve özel ihtiyaçları bulunan insanlarla ilgili modern standartlar günümüzün mimarlığında önemli bir yere sahip olmuştur. Öte yandan bu simge binalar mimarlık mesleğinin genel kabullerine ait ölçülerden, geleneksel mimarî doğrulardan da çok kere uzakta bulunmaktadır. Özürülüler ve yaşlılar için uygun olmayan bu binalar bütün insanlar için de, az ya da çok, hayatı zorlaştıran çizgiler taşımaktadırlar. İçlerindeki hayat ve eylem akışı olması gerektiği gibi değildir. Mekânlar, geçitler, koridorlar, yatay ve düşey sirkülasyon, bölgeleme, pencere düzenleri, aydınlatma ve bitiş malzemeleri günümüz mimarlığının getirdiği avantajları fazla yansıtmaz.

Esas girişleri, ilçenin ve şehrin simgesi olan binalara yakışır şekilde düzenlenmemişlerdir. Girişlerde yorucu merdivenler yer alır; düz ayak girişin bulunduğu örnekler azdır. Esas giriş kapılarının önünde bulunması gereken geniş plâtlformlara çok kere rastlanmaz. Giriş kapıları genellikle iyi düzenlenmemişlerdir; genişlikler yetersizdir. Giriş kapılarındaki cam ve dolu yüzeyler için yeterli etütler de yapılmamıştır. Binaya giriş çıkışı trafiği tam anlaşılmamıştır. Merdivenlerdeki basamak geometrisinde özen noksanları bulunur. Mutlaka gereken korkuluklar bazen ihmal edilmiştir. Basamak ve plâtfom yüzeylerini teşkil eden malzemeler için iyi bir araştırma yapılmamıştır. Kaza risklerini en aza indiren uygulamalar için fazla zahmete girilmemiştir.

İncelenen bazı örneklerde giriş holleri ve bekleme mahallerinin olgun mimarî düzenlere sahip olmadıkları görülmüştür. Müracaat/danışma hacimleri veya bankalarının tasarımı birçok kere yetersizdir. Bunların yerleri de uygun değildir. Giriş holünde bulunması gereken tuvalet hacimleri bazen yetersizdir ya da uygun büyüklüklere sahip değildir. Burada özürülü tuvaletine yer verilmiş olsa bile birçok kere gerekli standartlara dikkat edilmemiştir. Bebekli anneler için kolaylıklar düşünülmemiştir. Giriş katındaki çeşitli yüzeylerin renkleri iyi seçilmemiştir. Çağın bilgi düzeyini yansıtan bir aydınlatmanın eksikliği çok kere hissedilir. Çeşitli kapı ve tutunma kolları ile küpeşteler iyi tasarımlara ve konumlara sahip değildir.

Asansörler istenen konumlarda ve büyüklüklerde değildir. Ana merdivenlerin tasarımında bilgi ve özen eksikliği vardır. Düz kollu, sahanlıklı, geniş,

Bir sağlık binasına çıkan tehlikeli dik rampa...

Bir belediyenin bir hizmet binasına bu şekilde bir giriş yapılmış. Çağdaş bir düzenleme olarak kabul edilemez.

kolay çıkılabilen ve duvar tarafında da küpeştesi bulunan merdivenlerin seçilmediği çok olur.

Üst katlarda modern büro hacimleri, uygun bekleme holleri, geniş ve aydınlık koridorlar ve yeterli kat tuvaletleri bulunmayabilir. Hiç ihmal edilmeyen şey ise son derece geniş, yüksek tavanlı ve pahalı döşenmiş başkanlık ve yardımcılık makamlarıdır. Bu manzara çağdaş ve demokratik bir yönetim yapılanmasına çok yakın bulunulmadığının da bir ifadesidir.

Ülkemiz ve gelişmiş batı ülkelerindeki üst düzey yöneticilerin odalarının ya da makamlarının işgal ettikleri alanların ve tefriş tarzlarının mukayesesi ilginç sonuçlar verebilir. Böyle bir araştırma bazı az gelişmiş anlayışların, sosyo-kültürel takıntılarının, çağa uymayan sosyal sınıf kabullerinin ve demokratik süreçlere olan uzaklıklarının teşhis edilmesine yardımcı olabilir. Makam odalarının büyüklüğü ve tefrişi ile ilgili kaygılar, yerel yönetim hizmet binalarıyla idare binalarının iyi bir mimariye sahip olmasını ve rasyonel şekilde örgütlenmesini de

engelleyen bir etmen olarak önümüzde belirmektedir.

Gözlemlenen Yanlışlar Bizi Doğrulara Götürmeli

İlçelerimizin fiziksel ve sosyal dokuları zaman içinde değişir ve dönüşürken yapılmış ve yapılmakta olan yanlışları iyi teşhis etmeliyiz. İdare ve belediye hizmet binalarında hayatın kolay ya da engellenmemiş akışı, başka bir deyişle sosyal mimarlık ağır basmalıdır. İlçe merkezlerindeki, metropolün düğüm noktalarındaki ve simge noktalardaki binalar birtakım modern mimarlık gösterileri ve fantezileri ile hayattan ve insandan koparılmalıdır. Ulusal ve uluslararası büyük iş çevrelerinin yüksek ve renkli prizmatik kulelerinin; devleti, milleti ve örgütlü toplumu temsil eden ağır başlı ve olgun idare ve yerel yönetim binalarından işlevsel olarak da, fiziksel görünüş olarak da, tarih ve toplumla bütünleşme itibarıyla de farklı olmaları anlaşılabilir bir olgudur. Metropolün her yanı aynı mimarlık boyasıyla boyanmaz. Metropolün düğüm noktaları, ilçe merkezleri, halk meydanları, idare ve yerel yönetim hizmet binalarının; çağın metropollerini çarpışma alanı olarak seçmiş bulunan saldırgan tecimsel rekabet düzeninden ve onun parasal kaygılarının baskılarından uzak tutulmaya çalışılması da anlaşılabilir bir eğilimdir.

Düzgün yüzölü şehirlerde düzgün ruhlu insanların yaşamaları ihtimali daha fazladır. İnsanların yalnızlaşıp yabancılaşmadığı ve ezilmediği metropollerin elde edildiği ve çağın gücü, zenginliği ve çatışmayı temsil eden metropol duruşlarına karşı toplumsal olanın yükseltildiği önemli direnme noktalarından biri de ilçe merkezleri, halk meydanları, idare ve yönetim binalarıdır. Uygar metropol, bütün insanlara açık ve ulaşılabilir bir yaşama sevinci ve mutluluk tablosudur.

YAŞLILARIN KULLANACAĞI MUTFAK VE BANYOLARDA GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN TASARIM KURALLARI

Yaprak Savut, Dr., İç Mimar, East Carolina Üniversitesi*

Mimarları en zorlayan kararlar; konut tasarımlarındaki ıslak alanlar için verilmesi gereken kararlardır. Mimarlar için; çok katlı konut tasarımlarında göz önünde bulundurulması gereken su donanımının üst üste çakıştırılmasının gerek bütçede, gerekse ileriki yıllarda yaratacağı bakım kolaylığı ve bu konutların uzun yıllar içinde farklı kullanıcı gruplarına hizmet vereceği gerçeği üzerinde durulması gereken bir noktadır. Çünkü yapılan pek çok araştırmaya göre bir tasarımı değişen gereksinimlere göre yenilemek, önceden bazı tasarım kurallarını göz önünde bulundurmaktan %25 oranında daha pahalıya mal olur.¹ Ayrıca fazladan harcanan zaman da, bir daha yerine konulamayacak bir değerdir.

Türk toplumunda, konutlardan yararlanmas beklenen kesimler içinde yaşlılar ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarındaki ülkelerin aksine, henüz genç Türk nüfusunun yaşlılara oranı endişe verecek kadar az olmamakla birlikte, 2010 yılına geldiğimizde, Türk nüfusunun yaklaşık %7.1'inin 60 yaş ve üzerinde olması beklenmektedir.² Şimdilik toplumumuzda her ne kadar genç nesillerimiz yaşlılarımıza sahip çıksa da, zaman içinde yaşlı nüfusun oranı arttıkça, kendi kendine yeten yaşlılara sahip gençlerin hayatlarının çok daha kolaylaşacağı da bir gerçektir.

Nisan 2002'deki Madrid Dünya Yaşlılık Konferansı sırasında sivil toplum örgütlerinin sık sık altını çizdikleri **aktif yaşlanma** kavramı, her ne kadar bütün kesimlerde kabul görmekteyse de,

yaşlıların aktif kalabilmelerini sağlamak amacı ile konutlardaki ıslak alanları, onların yapabilirliklerine göre düzenlemek doğal olarak mimarlara düşmektedir. Çünkü yaşlılık, artık bir çöküş dönemi olarak değil; tersine bir hayatta kalma başarısı olarak görülmektedir. Bu başarıyı kaliteli tasarımlarla ödüllendirmek, pek çok mimarlık okulunda önemle üzerinde durulan bir konudur.

Engellilere yönelik tasarım kavramının akla getirdiği kısıtlayıcı ve estetik sınırları zorlayıcı kurumsal imgeleri, aslında bazı temel tasarım kuralları dikkatle uygulandığında, yuva kavramıyla örtüşebilecek imgelerle değiştirmek olanaklıdır. Ev içi düzenlemelerde her oda için düşünülebilecek çok çeşitli önlemler varken özellikle üzerinde durulması gereken alanların ıslak alanlar olması, ev kazaları istatistiklerine bakıldığında hiç de şaşırtıcı değildir.³ Bu nedenle aşağıda verilen tasarım kuralları özellikle mutfaklar ve banyoları kapsamaktadır.

Mutfaklar:

Mutfaklar geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden beri kullanım açısından çok değişmiştir. Geleneksel Türk evlerinde uzun zahmetlerle hazırlanan Türk yemekleri 1950'lerden beri yerlerini, çalışma hayatında etkin rol oynayan kadınlara kolaylık sağlamak amacı ile çeşitli üretici firmaların sundukları kolay ev yemeklerine bırakmıştır. Yiyecek alışverişine ayrılan zamanın

haftalık olarak kullanılması, bir seferde çok miktarda ürün alımını gerektirmektedir. Yemeklerde kullanılmasına alışılan soğan ve sarımsak gibi kokulu bitkiler, batı toplumlarında örneklerine çok rastlanan açık mutfak uygulamasını büyük ölçüde kısıtlamıştır. Bu gerçeklerin ışığı altında incelendiğinde Batı ülkelerinde kullanılan tasarım değerlerinin bazılarının yaralanmak her ev tasarımı için söz konusu değildir. Ancak insan-eşya ve insan-mekan ilişkileri için belirlenen pek çok veri, Türk toplumuna da uyarlanabilir niteliktedir. Bu nedenlerle aşağıda verilen ölçülerde, Amerika Birleşik Devletleri'nde 43 yıldır bu konuda hizmet veren Ulusal Mutfak ve Banyo Birliği'nin (*National Kitchen and Bath Association*) kaynaklarından yararlanılmıştır. Onların belirledikleri standartlar, Türk toplumunun gereksinimlerine ve Türkiye'de kullanılan konut inşaat tiplerine uyarlanmaktadır.⁴

Önemli not: Aşağıda verilen kurallar, eğer inşaat alanını kapsamı içine alan geçerli imar yönetmeliği ile örtüşmüyorsa, mutlaka ilgili yöresel yönetim biriminin kullandığı en son tarihli yönetmeliğine öncelik verilmelidir.

Kapılar ve Geçişler:

1. Mutfğa erişim kapısı, evin ana kapısına en yakın olacak şekilde tasarlanmalıdır. Evin ana giriş kapısından mutfğa ulaşmak için sadece bir kapıdan daha geçmek yeterlidir. Böylece yiyecek alışverişinden gelenler için alınan ürünleri taşımak, hiç değilse evin içinde o kadar da zahmetli olmayacaktır.

2. Mutfğa giriş kapısı mutlaka eşiksiz olmalıdır. Eşikler yaşlıların en zor fark ettiği yükseltilerdendir. Buna nedenle eşik koymak mutlaka gerekiyorsa da kapı eşikleri 1.5 cm.den daha alçak olmalı ve eşik kenarları %8 oranla pahlanmalıdır (**Resim 1**).

3. Mutfğa giriş kapısı, en az 80 cm genişliğinde olmalıdır (**Resim 1**). Bu ölçüye kapı kasası dahil değildir. Yaşlıların kullanmak zorunda olabilecekleri yürüteç, baston, veya tekerlekli sandalye gibi yardımcı araçların bu aralıktan rahatça geçebilmesinin yanısıra, elinde paketler olan herhangi birisi için de hiçbir yere takılmadan bu açıklıktan mutfğa girmek yeterli olacaktır.

Eğer giriş kapısı birbirine dik iki tezgah ile çevrelenmiş ise, bu tezgahların köşeleri arasındaki en yakın aralık 80 cm'den fazla olmalıdır (**Resim 2**).

4. Mutfğa geçiş yolu 60 cm'den (tezgah derinliği) daha derin olmamalıdır. Eğer bu geçiş yolu, mutfak kapısının iki yanındaki tezgah, duvar, dolap vb. elemanlar nedeni ile 60 cm'den daha

uzun ise, manevra alanını genişletmek amacı ile geçiş yolu genişliğini en az 90 cm'e çıkartmak gereklidir (**Resim 3**).

5. Kapının açılış yönünde, kilidin bulunduğu duvar, en az 40 cm genişliğinde ve her türlü dolap ve aksesuardan arınmış olmalıdır. Aksi durumlarda yürümeye yardımcı araçlarla veya alışveriş paketleri ile kapıyı açıp geçmek, olanaksız değilse de çok zahmetli olacaktır (**Resim 4**).

6. Eğer mutfakta bir evye veya ocak adası düşünülüyorsa ve bu geçiş yolunun sonunda manevra yapabilecek 150 cm çapında bir alan sağlanabilmişse, karşılıklı paralel iki tezgah arasındaki uzaklık en az 105 cm olmalıdır (**Resim 5**). Bu uzaklık sadece yaşlıların kullandığı yardımcı araçlar için değil mutfakta çalışan herkes için gereklidir. Böylece karşılıklı açılan mutfak dolap kapıları birbirine çarpmaz.

Eğer paralel mutfak tezgahları bir duvar veya bir başka tezgah ile sonlanıyorsa ve geçiş yolunun sonunda manevra yapabilecek bir başka alan sağlanamamışsa, o zaman paralel iki tezgah arası uzaklık en az 152 cm genişlikte olmalıdır. Bu kural bir yanda tezgah, bir yanda boş duvar varsa da geçerlidir (**Resim 6**).

7. Mutfak kapısı ve diğer kapılar (dolap ve donanım kapıları) birbirleriyle çakışmayacak şekilde düzenlenmelidir (**Resim 7**).

8. Eğer mutfakta bir yemek yeme alanı tasarlanıyorsa, ve bu alan bir trafik yolunun yanındaysa, masanın kenarı ile ona en yakın düşey düzlem arasındaki uzaklık en az 165 cm olmalıdır (**Resim 8**). Bu uzaklık birisi masada yemek yerken, yürüteç, baston, veya tekerlekli sandalye kullanan bir başka kişinin arkadan gecebilmesine olanak verir.

Çalışma Üçgeni:

Bir alanın mutfak olarak tanımlanabilmesi için mutlaka yer alması gereken üç temel donanım; buzdolabı (yiyecek stoklama ve koruma), evye (yiyecek yıkama ve hazırlama) ve ocaktır (yiyecek pişirme). Günümüzde bu donanımlar çok farklı özelliklere sahip olabilir. Ancak bu üç işlevi mutlaka sağlamak gereklidir. Bu üç donanımı, aynı oda içinde merkezlerinden birbirine bağlayan imgesel geometrik şekle, genellikle en az bir donanım diğerlerinden ayrı bir duvarda yer aldığından **çalışma üçgeni** adı verilmektedir.

1. Çalışma üçgeninin çevresi 790cm'den uzun olmamalıdır ki; mutfakta çalışan kişi, etkin ve verimli bir şekilde yemek hazırlama işlemini bitirebilsin (**Resim 9**).

2. Çalışma üçgeninin bir kenarının boyu 120

Resim 1

Resim 3

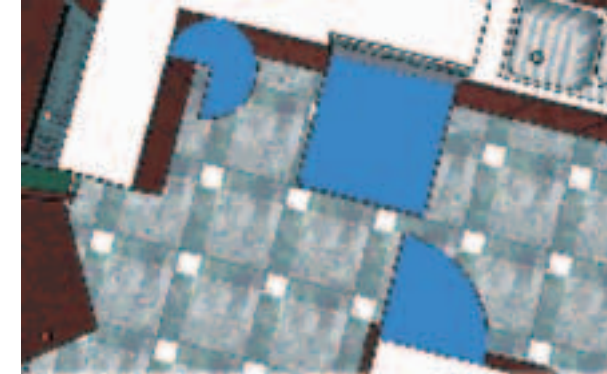
Resim 2

Resim 4

Resim 5

Resim 7

Resim 6

Resim 8

cm.den kısa ve 275 cm.den uzun olmamalıdır (**Resim 9**). Bu ölçüler iki donanım arasındaki etkin hareket aralığını vermektedir.

3. Balkon kapısı dışında, mutfak başka odaların kapılarının açılması düşünülüyorsa, bu geçiş düzeni mutfak çalışma üçgeninin dışında planlanmalıdır (**Resim 10**). Böylece mutfakta çalışmakta olan kişi, odalar arasında dolaşan kişiler tarafından kazaya yol açmayacak şekilde dolaşım düzeninin dışında kalmış olur.

4. Çalışma üçgenini kapsayan her üç donanım için de, hareketliliği çok sınırlı da olsa, bağımsız olarak mutfakta çalışmaya devam etmek isteyen kişiler için tezgah altı diz boşluğu düşünülerek planlanmalıdır. **İşlevsel tezgah**, tezgah yüzeyi ile üst duvar dolabının alt yüzeyi arasında en az 30 cm temiz boşluk olması, ve tezgah derinliğinin de temiz 40 cm olması demektir. Bu sınırlara uymayan yüzeyler, işlevsel tezgah olarak kabul edilemediği gibi tezgah genişliği hesaplamalarına da dahil edilmezler. Bu durumda:

- Buzdolabının kapı kolu tarafındaki tezgahın, buzdolabının hemen yanından başlamak üzere, 75 cm genişliğindeki kısmı, standart tezgah yüksekliğinden 15 cm daha düşük olmalı ve tezgah altına dolap konmamalıdır (**Resim 11**). Böylece tekerlekli sandalye kullanan kişi sandalyeyi bu tezgahın altına doğru kaydırarak, buzdolabı kapısını açıp, içinden aldığı yiyecekleri tezgah üzerine koyabilir.

- Ocak, tezgah üstü olarak seçilmeli, kontrolleri mutlaka önde olmalıdır. Ocağın, üzerine yerleşeceği tezgah, standart 90 cm yükseklikte kalırsa oturan bir kişinin ocak üzerindeki yemeği kontrolü çok zor olacağından, yine 15 cm düşürülmeli ve tezgah yüzeyi tıpkı buzdolabı tarafında tasarlandığı gibi yerden 75 cm yükseklikte olmalıdır (**Resim 12**). Düşük tezgah genişliği, ocak genişliğinden (her iki yanda) 35 cm daha geniş olmalıdır. Tezgah altına dolap konmaması; tekerlekli sandalye kullanıcısının, bacaklarını tezgah altına sokup, ocak üzerinde kaynamakta olan tencereyi denetleyebilmesi için önemlidir.

- Evyenin bulunduğu tezgah da tıpkı ocak donanımı gibi düşünülmesi ve yerden 75 cm yükseklikte tasarlanmalıdır. Evyenin bulunduğu düşük tezgah genişliği tıpkı ocakta olduğu gibi her iki yandan 35 cm daha geniş olmalıdır. Evyenin altında bulunan sıcak ve soğuk su boruları mutlaka bir izolasyon paneli ile kapatılmalıdır. Böylece kullanıcının bacakları sıcak su borusuna değerek yanma riskinden de kurtulmuş olur (**Resim 13**).

- Bu alanda düşünülecek bulaşık makinesinin bir kenarı ise evyenin bir kenarından en fazla 90 cm uzaklıkta olmalı ve yerden 35 cm yükseltilmelidir (**Resim 14**). Bu yükseklik, temiz/kirli tabak-çanağı kaldırırken yaşlının devamlı olarak eğilip kalkmasını önler.

- L veya U tipi mutfaklarda bulaşık

makinesinin bir kenarı ile ona en yakın dik düşey yüzey arasındaki uzaklığın en az 55 cm olmasına dikkat edilmelidir. (**Resim 15**). Böylece bulaşık makinesine her iki yandan da yaklaşmak ve temiz/kirli bulaşıkları kaldırmak daha az zahmetli olacaktır.

- Yer kaplama malzemesi bu düşük tezgah bölgelerinde, tezgah altından arka duvara kadar temiz devam ettirilmelidir.

5. Ocağın kenarları kendisine en yakın tezgah üstü düşey yüzeyden en az 20 cm uzaklıkta olmalıdır. Eğer tezgah ocak ile bitiyorsa, ve bitiş kenarı açıkta kalıyorsa, o kenara mutlaka 20 cm genişlikte bir tezgah eklenmelidir (**Resim 16**). Bu önlem yalnız yaşlılar için değil, bütün ev halkı için de olası pek çok yanık kazalarını önlemek amacıyla taşımaktadır.

6. Buzdolabının kapı kolu tarafında mutlaka en az 40 cm genişlikte, 40 cm derinlikte ve 30 cm yükseklikte bir işlevsel tezgah alanı bulunmalıdır (**Resim 17**). Böylece buzdolabından çıkarılan yiyecekleri bir an önce yatay bir düzleme bırakmak mümkün olur. Eğer çeşitli nedenlerle bu tezgah yüzeyi buzdolabının hemen yanında sağlanamıyorsa o zaman bu alanı buzdolabının tam karşısında ve dolap kapısından 120 cm uzaklıkta sağlamak yeterli olabilir.

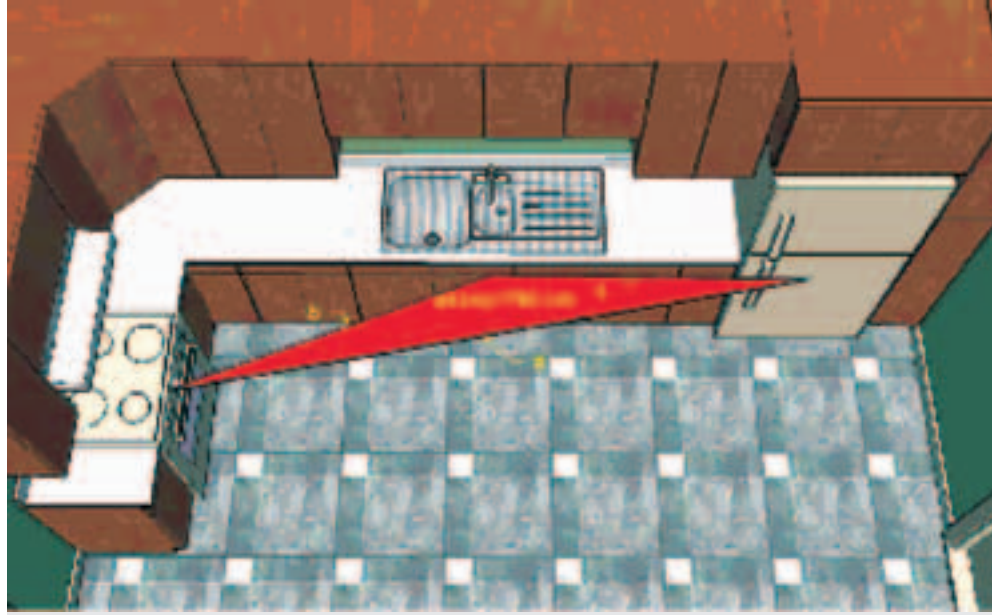
Fırınlar, çalışma üçgeninin bir parçası olmamakla beraber, mutfak tasarımının önemli bir ögesidir. Ocak altı fırınlar, yaşlıların eğilmesini gerektirdikleri için pek önerilmemektedir. Fırınları yerden en az 35 cm, en fazla ise 120 cm yüksekliğe koymak gerekmektedir (**Resim 18**).Eğer

kullanıcı tekerlekli sandalye kullanıyorsa, o zaman ideal yükseklik kullanıcının omuz seviyesinden 8 cm aşağıdadır (**Resim 19**). Fırınlar için de, tıpkı buzdolapları gibi, kapı kolu tarafında mutlaka bir işlevsel tezgah düşünülmelidir. Eğer fırın set-üstü olarak seçildiyse, fırının üzerine yerleştiği tezgahın hemen altına bir çekme-tezgah yerleştirilip, fırından çıkarılan sıcak kabın bu tezgahın üzerine konulmasına olanak sağlanmalıdır.

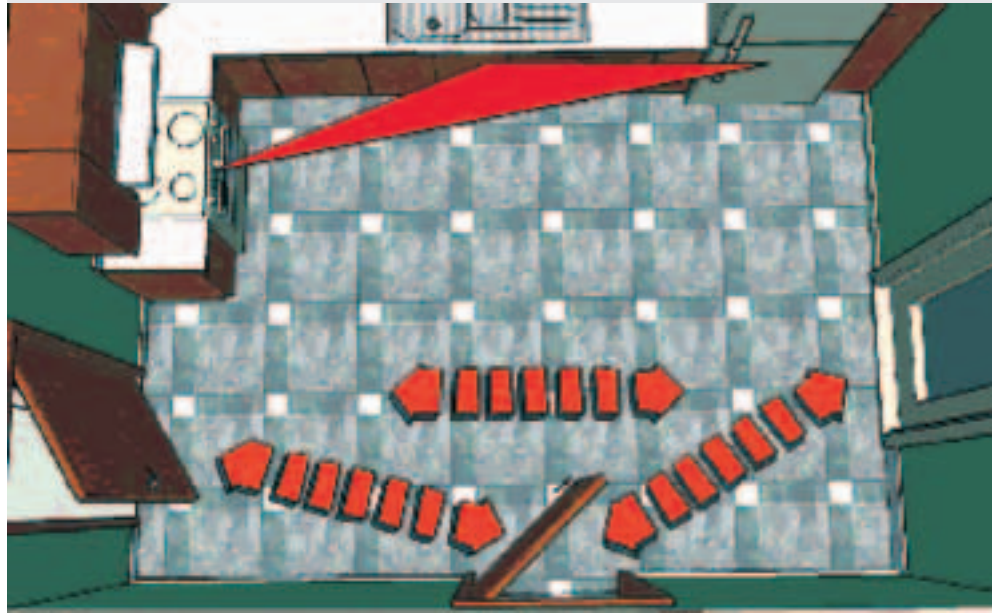
Yemek hazırlık alanı ise temel çalışma üçgeninin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Mutfak tezgahı üzerinde, 90 cm genişlikte tasarlanan bir işlevsel tezgah alanı bu işe ayrılmalıdır (**Resim 20**). Günümüz evlerindeki mutfakların boyutları göz önüne alındığında, bu kadar çok işlevsel tezgah alanı yaratmanın olanaksız olduğunu düşünmek gerçekçidir. Ne var ki, yukarıda sayılan buzdolabı yanı alanı, evye alanı gibi tezgah alanları bu 90 cm genişliğin içine dahil edilebilir. Bu alan ideal olarak, ya buzdolabı ve evye, ya da evye ve ocak arasında olabilir. Kısacası küçük bir tek-duvar mutfakta, buzdolabı ile evye kenarı arasında 90 cm ve evye ile ocak arasında 90 cm işlevsel tezgah alanları sağlanabilmişse o mutfak tasarımı, tezgah yeterliliği açısından başarılı kabul edilir.

Dolaplar ve Saklama/Depo Alanları:

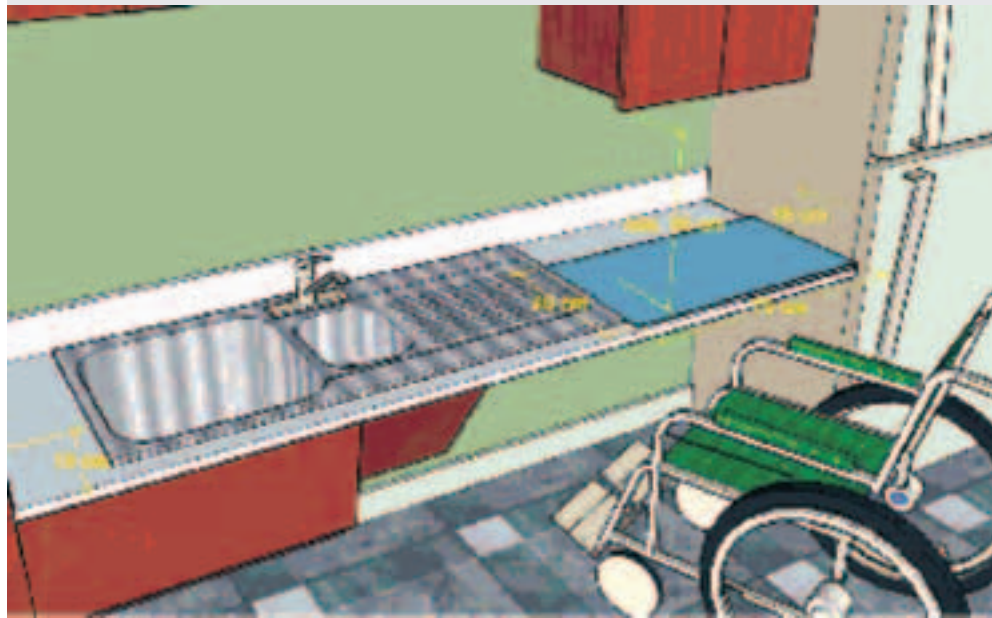
Yaşlıların karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri de mutfak dolaplarının kullanımı sırasında ya çok uzanmak, ya da çok eğilmek durumunda kalmalarıdır. Özellikle, iyi hesaplanmadan

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 14

Resim 13

Resim 15

yerleştirilen duvar dolapları, genellikle sadece ilk rafın kolay erişilebilir olması ve diğer bütün rafların ise belirli uzunluğun altındakiler için erişilemez olması sonucunu doğurur. Bu koşullar altında yüksek raflara erişebilmek için yaşlı/genç herkes merdiven veya benzeri bir yardımcı araç kullanmaya çalışmaktadır. Ne var ki, yaşlanmaya bağlı olarak sıklıkla görülen denge sorunu yaşayan kişiler için bu hiç de uygun bir çözüm yolu değildir. Bazı durumlarda da sorun, yaşlının dengesini kaybedip düşmesi değil, uzanarak aldığı bir şeyi parmakları ile sıkıca kavrayamayıp başına düşürmesidir. Buna neden romatizma, arterit, kireçlenme veya Parkinson hastalıklarından biri veya birkaçı olabilir. Duvar dolapları bu nedenlerle çok çeşitli kazalara yol açabilmeleri açısından iyice irdelenmelidir:

1. Standart mutfak tezgahı yüksekliği olan 90 cm, genellikle ileri yaşlarda kaçınılmaz olarak görülen osteoporoza bağlı olarak, yaşlıların boylarının kısalması nedeni ile, zaman içinde olması gerekenden yüksek kalmaktadır. Bu nedenle, mutfak alanı içinde en az 75 cm genişliğinde ve yerden 75-80 cm yükseklikte ikinci bir yüzeyi tasarıma katmak gereklidir. Bu yüzey sadece yaşlıların yemek hazırlaması için değil, ayrıca hazırlanan yemeği başka bir odaya taşımak zorunda kalmadan, oturup yiyebilmeleri için de gereklidir (**Resim 21**).

2. Mutfakta en az 5 adet saklama dolabı, kolay erişilebilirlik açısından yerden 35 cm ile 120 cm arasındaki yüksekliklerde tasarlanmalıdır. Yaşlıların sadece yukarı uzanma sıkıntılarının

yanısıra, aşağıya doğru eğilmelerinin de sağlık açısından sakıncalı olduğu göz önünde tutulmalıdır. Başta bulunan damarlara aniden yüksek miktarda kan gitmesi kılcal damarların çatlamasına ve bir iç kanamaya yol açabilir. Bu saklama dolapları; standarttan düşük monte edilmiş duvar dolabı, standarttan yüksek monte edilmiş tezgah-altı dolabı, kiler dolap ve/veya özel tasarlanmış dolap içi çekmece ve diğer donanımları da kapsamaktadır.

Bu kural ile ilgili olarak tasarımcıların sıklıkla yaptıkları hatalardan biri, bütün duvar dolaplarını yerden 120 cm yükseklikte bitirmeye çalışmaktır. Bu durum da, bitmiş tasarım, gözü yukarı taşıyacak ve mekanı oran olarak dengede tutacak dikey birimlerin noksanlığı nedeni ile basık bir atmosfer yaratmaktadır. Bir başka hata da, hiç duvar dolabı koymamaktır. Bu durumda da ortamın basık olmasına ek olarak, geleneksel Türk yerli dolap alışkanlığına tamamen aykırı olarak, her türlü kap-kacağı ortada tutma zorunluluğu doğmaktadır. Her iki durumda da tasarlanan mutfak, yeterince işlevsel özellik taşımayan bir mekan olarak kalmakta ve kullanıcıya gerekli hizmeti verememektedir.

Bu sonuçtan kaçınmanın en iyi yollarından biri; normal mutfak duvar dolaplarını kullanmaya devam ederken, bazılarını alışlagelmiş seviyeden biraz daha aşağıya monte etmek, diğeri ise uzun kiler dolaplarının çekme raflı olanlarını seçmek ve depo alanı sorununu bu uzun birimlerle çözmek olabilir.

3 .Tezgah kenarını tasarlarken, bir gün yaşlının

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

gereksinim duyabileceği düşünülerek, bütün tezgah boyunca kesintisiz devam edecek bir tutunma barı koymayı planlamak ve tezgah dış kenar bitişini buna göre seçmek gerekir.

Bu tutunma barı, yaşlının iç kulağındaki denge merkezi ile ilgili olabilecek sorunlar nedeni ile, tezgah altı dolaplardan bir şey almak isteyen yaşlıya düşmemesi için yardımcı olur. Bu tutunma barının dış çapı 4 cm'den büyük olmamalı, malzemesi temizlik kurallarına uygun ve kaymaz olarak seçilmelidir. Tutunma barı ile buna en yakın düşey yüzey arasında en az 3 cm, en fazla 4 cm temiz boşluk bırakmak; gerek duyulduğu anda barı kavramak ve kaymadan sıkıca tutunmak için gerekli koşullardandır.

4. Bütün tezgah köşeleri yuvarlatılmalı ve böylece denge duygusu zayıflayan yaşlının gelip geçerken tezgah köşelerine çarparak kalça ve bacaklarını çürütme olasılığı azaltılmaya çalışılmalıdır.

Aydınlatma:

Yetersiz aydınlatma mutfaklarda pek çok kazaya neden olabilmektedir. Bu nedenle yalnız yaşlılar için değil, diğer ev halkının sağlığı için de göz önünde bulundurulması gereken önlemler şöylece sıralanabilir:

1. Elektrik anahtarları ve kontrol düğmeleri de tıpkı çekmece kulpları, dolap kapak kulpları, musluklar, vb. gibi çok az güçle de kullanılabilecek şekilde seçilmelidir. Yapılan seçimin doğru olup olmadığı, bu gibi aksesuarları

kapalı yumrukla kullanmak suretiyle anlaşılabilir.

2. Bütün duvara tutturulmuş prizler, anahtarlar, telefonlar, vb. yerden en az 35 cm, en fazla 120 cm yükseklikte olmalıdır.

3. Islak odalardaki bütün prizler mutlaka toprak hatlı olmalıdır.

4. Mutfaklarda gün geçtikçe yaygınlaşan elektrikli küçük ev aletleri düşünülerek yeterince çok sayıda priz konulduğundan emin olmak gerekir. Aksi halde bir prize çoklu uzatma kablosu ile 3-4 aletin aynı anda bağlandığı sıkça görülen bir durumdur. Böyle durumlarda, uygun kablo kullanılmıyorsa yangın tehlikesi kaçınılmazdır.

5. Mutfakta en az bir günışığı kaynağı bulunmalı ve bu kaynağın yüzey alanı en az mutfakın yüzey alanının %8'i kadar olmalıdır. (Örnek olarak, 10 m²'lik bir mutfak için en az 0.8 m²'lik bir pencere gereklidir.) Bu pencerenin çalışıyor olması da önemlidir.

6. Mutfakta mutlaka hem genel aydınlatma, hem de bölgesel aydınlatma sağlanmalıdır. Genel aydınlatma anahtarı eğer mutfakın iki çıkışı varsa, mutlaka her iki çıkışa da konmalıdır. Böylece mutfakı kullanan kişi ikinci kapıdan çıkmak istediğinde ışığı bir uçtan kapayıp önündeki pek çok engelle takılarak diğer kapıdan çıkmaya çalışmak zorunda kalmaz.

Mutfaka sadece bir genel aydınlatma koymak; duvara yaslanan tezgahlarda yemek hazırlamak isteyen kim olursa olsun, gölgesinin yaptığı iş üzerine düşmesine ve böylece çeşitli kazalara yol

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

açabilir. Özellikle yaşlıların çeşitli şekillerde işlevini azaltmaya başlamış olan gözleri için normal mutfaklarda sağlanması gerekli olan genel aydınlık seviyesinden %50 daha fazlasını sağlamak gerektiği hatırlanmalıdır.⁵

7. Işık kaynaklarının hiçbirisi gözde parlamaya neden olmamalıdır. Bunu sağlamak için bölgesel aydınlatma elemanlarını üst dolapların altına monte etmek ve bu yolla gözlerden saklamak kullanım açısından çok uygun olacaktır. Genel aydınlatma elemanlarını ise tavanı aydınlatan lambalar yardımıyla dolaylı aydınlatma yolunu seçerek kontrol edebilmek olanaklıdır.

Aydınlatmanın yanı sıra, düşünülmesi gereken önlemlerden birisi de ısı veya dumana hassas yangın detektörüdür. Geleneksel olarak seçim, duman detektörlerinden yana yapılmaktadır. Detektör; tavana, ocak/fırının 90 cm uzağından başlamak üzere kapı yönüne doğru uygun bir yere kurulmalıdır .

Ayrıca mutfaklarda bir de ev tipi yangın söndürücü bulundurmak ve bunun ocaktan yine en az 90 cm uzaklıkta yerden en az 35 cm, en fazla 120cm yükseklikte düşünülmesi yerinde bir tasarım kararıdır.

Malzeme ve Renk Seçimi:

Yaşlıların aktif bir yaşam sürerek bağımsızlıklarını devam ettirebilmeleri için, özellikle mutfak alanında, algılamayı kolaylaştırıcı bazı tasarım kararları vermek ve uygulamak çok yerinde olur. Bu uygulamalardan birisi yatay yüzeylerle düşey

yüzeyleri birbirine kontrast olacak şekilde belirginleştirmektir. (Örnek olarak, açık renk mutfak tezgahı ve açık renk yer kaplama malzemesi ile koyu renk dolap kapakları ve orta koyu renkli duvar boyası gibi.) Böylece yaşlının, elindeki herhangi bir şeyi tezgah üzerine bırakıyor diye yere bırakma hatasını yapma olasılığı azaltılmış olur.

Ne var ki, renk seçimleri sırasında üzerinde durulması tavsiye edilen bir konu da özellikle yaşlandıkça ortaya çıkan ve ilerleyen bir göz sorunu olan mercekteki sararmadır. Bu sararmanın, yaşlıların algılamasında yaşlı olmayanlara göre oldukça belirgin bir farklılık yarattığı çeşitli bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır.⁶ Bu sarılık nedeni ile yaşlılar bütün renkleri daha sarımsı algılamaktadırlar. Bu nedenle mutfaklarda kullanılacak renkleri seçerken, beyaz ve sarı renkleri bir arada kullanmak yaşlıya çevre algılaması konusunda çok yardımcı olmayacaktır.

Yer kaplama malzemesi seçerken de bunun, mutlaka kaymaz olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Özellikle baston kullanan yaşlılar için, vücut ağırlığının her adımda tek bir noktaya verileceği düşünülmesi ve baston ucunu kaplayan kauçuk veya benzeri malzemenin de yer kaplama malzemesi tarafından tutulmayacak, ancak kaymaya da izin vermeyecek bir malzeme olarak belirlenmesi uygun olacaktır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, vinil'in, mutfaklar için yer kaplama malzemesi olarak çok uygun olduğunu göstermiştir. Hem çevre dostu olması, hem de

Resim 24

Resim 26

seramik türü malzemeler gibi soğuk olmaması nedenleri ile de vinil yer kaplama malzemeleri çok tercih edilmektedir.

Duvar boyaları, mümkün olabildiğince su bazlı seçilmeli, öldürücü organik bileşenler (*Volatile Organic Compounds*) içeren boyaların uzun süre sağlığa zarar verecek gazlar yaymaya devam ettikleri hatırlanmalıdır. Özellikle solunum yollarında sorun olan kişiler için bu tür maddelerin önemli birer hastalık tetikleyici oldukları unutulmamalıdır.

Öldürücü organik bileşenlerin, depo alanlarının üretiminde de sıkça kullanıldıkları göz önüne alınmalıdır. Dolap seçiminde, üretim sürecinde ne tür malzemeler ve yapıştırıcılar (formaldehit vb.) kullanıldığı da belirli bir tasarım değeridir.⁷

Banyolar ve Tuvaletler:

Evlerdeki banyo ve tuvaletler de tıpkı mutfaklar gibi özel ilgi isteyen ve doğru tasarlandığında yaşlıların sağlıklı ve bağımsız olarak kullanabilecekleri alanlardır. Ne var ki, mutfaklardan ayrı olarak banyo ve tuvaletler mahremiyete daha çok önem verilmesi gereken odalardır. İnsanların yaşlandıkça geceleri tuvalete gitme gereksinimleri arttığından ev içindeki tuvaletlerden en az birinin yaşlının yatak odasına olabildiğince yakın olarak planlanması, hatta ideal bir ortamda yaşlının yatağının tuvalete 600 cm uzaklıkta olması doğru tasarım kararları olarak tanımlanır. Bunun en iyi yolu da yaşlının yatak odasına bağlı olarak tasarlanmış kendi özel banyosu (veya hiç değilse tualeti) olmasıdır.

Resim 25

Resim 27

Aslında Batı ülkelerinde son 20 yılda çok moda olan ebeveyn odasının (*master bedroom*) mutlaka özel banyosu ile birlikte tasarlandığı düşünülürse, geleneksel Türk evlerinde ve Türk kültürünün uzun zamandır unutulmaya başlamış bir detayı olan *gusülhaneler*⁸ daha modern ve erişilebilir tasarımlarıyla yerlerini bu özel banyo/tuvaletlerde yeniden bulabilir.

Kapı ve Geçişler:

1. Banyo, özellikle yatak odasına yakın planlanmalı, ve geceleri yaşlının banyoya en fazla iki kapıdan geçerek ulaşması sağlanmalıdır. Eğer evde sadece bir banyo varsa, o zaman yaşlının yatak odası bu banyoya olabildiğince yakın tasarlanmalı, eğer bu olanak dışı ise, o zaman yaşlının kullanacağı yatak odasına hiç değilse bir yarım banyo (lavabo ve tuvalet) eklenmelidir.

2. Banyo ve tuvalet kapıları da mutfak kapıları gibi düşünülmeli ve en az 80 cm genişliğinde olmalıdır (**Resim 22**). Bu ölçüye kapı kasası dahil değildir. Bu genişliğin, yaşlının kullandığı baston veya yürütecin geçebileceği en az genişlik olduğu unutulmamalıdır.

3. Banyo ve tuvalet kapıları, evin diğer oda kapılarının aksine olabildiğince dışarı (koridora, hole veya yatak odasına) açılmalıdır (**Resim 23**). Bunun önemli nedenlerinden biri, banyo ve tuvaletlerin genellikle çok sıkışık düzende, küçük alanlara sığdırılmaya çalışılmasıdır. Banyo ve tuvalet kapıları eğer bu ıslak alanların içine açılacak ise; o zaman kapının süpürme alanının

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31

Resim 32

Resim 33

Resim 34

dışında, kapının açıldığı yönde en az 80cm x120 cm temiz alan bırakılmalıdır. Aksi halde, banyo veya tuvaletteki etkinlikler nedeni ile, baş dönmesi geçirmesi olasılığı artan yaşlının, kapı arkasına düşmesi durumunda, kapının içeri doğru açılması yaşlıyı ittiştirerek, onu herhangi bir tasarım elemanı ile kapı arasında sıkıştırıp, yaşamsal tehlikeyi arttıracak biçimde sorunlar yaratabilir.

4. Kapının itilme yüzeyinde, dışarı çıktıktan sonra kapıyı rahatlıkla kapatabilmek için, kapının menteşe tarafında; kenardan 10 cm içerde, yerden yaklaşık 85cm yükseklikte bir D-tutamak yerleştirilmesi iyi olur.

5. Kapının kilit tarafındaki duvarın hem iç, hem de dış yüzeyinde kapı kasasından başlayarak en az 40 cm'lik duvar yüzeyi her türlü mobilya ve engelden arınmış şekilde planlanmalıdır (**Resim 24**). Yoksa tekerlekli sandalye veya yürüteç kullanan yaşlı kapıyı açmak veya kapatmak için kapı koluna ulaşamaz. Uzanarak ulaşsa bile kendi

yardımcı aracı kapının süpürme alanında duracağından kapıyı açamaz.

6. Kapı kolları en fazla 2.5 kg ağırlıkla çalışabilecek şekilde; çok sıkı kavramak, çevirmek, bükmek gerekmecek biçimde seçilmelidir. Eğer kilit konacaksa, bu kilidin acil durumlarda dışarıdan da açılacak şekilde düşünülmüş olması gerekmektedir.

Lavabolar:

1. Lavabo merkez aksı, lavaboya en yakın düşey yüzeyden 50 cm uzaklıkta hesaplanmalıdır (**Resim 25**). Böylece lavaboyu kullanan kişi her kim olursa olsun, saç taramak, makyaj yapmak veya tıraş olmak için kollarını bir yere çarpmadan rahatlıkla hareket edebilir.

2. Eğer banyoda çift lavabo olması planlanıyorsa, bu lavaboları aynı anda iki kişinin birden kullanacağı göz önüne alınarak, iki lavabo arasındaki uzaklık merkez aksından merkez aksına

Resim 35

Resim 36-a

Resim 36-b

Resim 37

en az 75 cm, olanaklıysa 90 cm uzaklıkta tasarlanmalıdır.

3. Lavabonun önünde, yine yaşlının yürüteç veya tekerlekli iskemle kullanabilmesi olasılığına karşılık en az 75 cm x 120 cm ölçülerinde bir alan lavaboya paralel veya dik olarak boş bırakılmalıdır (**Resim 26**).

4. Lavabonun altına dolap konulması düşünülüyorsa, bu dolabın gelecekte doğabilecek gereksinimlere cevap verebilmesi için gerektiğinde yerinden sökülebilir olarak tasarlanması ve banyo yer kaplama malzemesinin bu dolabın altından, lavabonun bağlı olduğu arka duvara kadar devam ettirilmesi yerinde bir önlem olacaktır.

Yine olasılıklar göz önüne alınarak, lavabonun altında yerden 20 cm yüksekliğe kadar olan bir alan, tamamen borulardan ve her türlü başka engelden arındırılmış olmalıdır. Bu nedenle ayaklı lavabo seçerken su borularının gerekirse gelecekte yarım ayak içine sığabilecek şekilde döşenmiş olması doğru bir seçim olarak düşünülebilir.

Eğer lavaboyu kullanan yaşlı, tekerlekli sandalye kullanıcısı ise, lavaboyu kullanabilmek için sandalyesini lavabonun altına sürmesi gerekeceğinden, lavaboya bağlı bütün sıcak ve soğuk su boruları ve giderler, mutlaka göze hoş görünecek biryalıtım malzemesi ile kapatılmalıdır (**Resim 27**).

Yine tekerlekli sandalye kullananlar için tasarlanacak lavabo normal lavabo yüksekliği

olan 85 cm'den 5-10 cm daha alçakta tasarlanmalıdır.

5. Lavabo musluğunun, lavabonun dış kenarından en fazla 50 cm gerisinde planlanması, eğer lavabo daha derin bir tezgahın üzerinde planlanıyorsa, yaşlının sağlak ve solak olması durumuna göre, tezgah üzerinde lavabonun yanında tasarlanması büyük erişim kolaylığı getirecektir (**Resim 28**). Musluk kontrollerinin sıkı kavramayı, ve bükmeyi gerektirmeyecek şekilde ayarlanabilir olması yalnız yaşlılar için değil elleri çok kirli olan ve musluğa kir bulaştırmak istemeyen biri için bile büyük kolaylık sağlayacaktır.

6. Lavabonun çevresinde yer alacak bir ilaç dolabı acil durumlarda çok yardımcı olur. Bu ilaç dolabı da yine yerden en az 35 cm, en fazla ise 120 cm yükseklikte tasarlanmalıdır (**Resim 29**).

7. Lavabo civarına ayna koymak elini yüzünü yıkayan kişinin kendini görebilmesi için bir gelenektir. Bu aynanın, lavabo seviyesinden en fazla 5 cm yükseklikten başlayarak, en az yer kaplama malzemesinden 180 cm yükseklikte bitmesi, lavaboyu kullanmak isteyebilecek hem oturan kısa boylu, hem de ayakta duran uzun boylu kişilere kullanım kolaylığı sağlar (**Resim 30**).

Tuvalet ve Bideler

1. Tuvalet ve/veya bideler de tıpkı lavabolar gibi rahatlıkla erişilebilecek şekilde, önlerinde en az 75 cm X 120 cm ölçülerinde her türlü engelden

Resim 38

arınmış bir açıklıkla tasarlanmalıdır (**Resim 31**).

Eğer yaşlı tekerlekli sandalye kullanıyorsa, yine yaşlının sağlak veya solak olması durumuna bağlı olarak tuvalet ve/veya bidenin öteki tarafında en az 75 cm x 120 cm ölçülerinde tuvalet ve bideye paralel olarak tasarlanmış engelsiz bir alan düşünülmelidir. Bu alan tekerlekli sandalye kullanan kişinin sandalyesini güvenli bir şekilde park edip, kendini tuvalete ve/veya bideye aktarmasını kolaylaştıracaktır (**Resim 32**).

2. Yaşlının kullanacağı tuvalet ve/veya bidenin oturma yüksekliği standart 38 cm'den 5-10 cm daha yüksek tasarlanmalıdır (**Resim 33**). Böylece, ilerleyen yaş ile birlikte ortaya çıkan ve zaman içinde ciddi hareket kısıtlaması getiren romatizma, arterit, kireçlenme gibi nedenlerle oturup kalkması zorlaşan yaşlının bağımsız bir şekilde tuvalet ve bide kullanımı sağlanmış olur.

3. Tuvalet ve/veya bideler de yine lavabolar gibi kendilerine en yakın düşey yüzeylerden belirli bir uzaklıkta olmalıdırlar. Bu uzaklık duvardan başlarsa, merkez aksına 45 cm; tuvalet ve bide yan yana ise iki merkez aksının arasındaki mesafe ise 90 cm olarak hesaplanmalıdır (**Resim 34**).

4. Tuvalet ve/veya bidelerin çevresinde mutlaka bir gün gerekeceği önceden öngörülerek, tutunma barları planlanmalıdır. Barlar, ilk günden yerleştirilmeseler bile, tuvalet ve/veya bidenin en az bir yan ve bir de arka duvarları en az 120 kg yükü çekebilecek şekilde güçlendirilmelidir. Duvarın taşıma kapasitesinin ne şekilde artırılması gerektiği, duvar malzemesine bağlı

olarak mutlaka bir uzman ile görüşülerek belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Güçlendirilmiş duvarlar yer kaplama malzemesinden en az 90 cm yüksekliğe kadar uzanmalıdır (**Resim 35**).

Tutunma barlarını monte etmek gerektiğinde, bu barların yuvarlak kesitli, yaklaşık 3 cm çapında, kesinlikle kaymaz malzemedan yapılmış olmasına dikkat etmek gerekir.

Tutunma barı ile duvar arasındaki uzaklık da 3 cm'den az, 4 cm den fazla olmamalıdır. Böylece bara tutunmak isteyen kişi her kim olursa, elini uzattığında barı kolaylıkla yakalayabilir ve ıslak elle bile tutunsa, eli kayarsa kolu duvar ile bar arasına girip kırılma tehlikesi yaşamaz.

Tutunma barları en iyi hizmeti; biri yanda, diğeri ise arkada monte edilince vermektedirler.

5. Eğer tuvalet, banyo içerisinde ayrı bir kompartıman olarak düşünülüyorsa, bu odacığın ölçüleri şöyle olmalıdır: Eğer yaşlı, bir yardımcı araç kullanmıyorsa, tuvaletin iki yanındaki duvarların arası duvar iç yüzünden duvar iç yüzüne en az 90 cm (**Resim 36-a**); eğer tekerlekli sandalye kullanıyorsa, yukarıda verilen standart tuvalet, en yakın düşey yüzey uzaklığına ek olarak en az 75 cm genişlik ile hesaplanmalıdır.

Tuvaletin önünde ise, yine eğer yaşlı, bir yardımcı araç kullanmıyorsa, 75 cm uzunluk; eğer tekerlekli sandalye veya yürüteç kullanılıyorsa, en az 150 cm çapında bir dairenin sığabileceği kadar boşluk bırakılmalıdır (**Resim 36-b**).

Kompartıman kapısı, her ne olursa olsun mutlaka ya dışarıya açılmalı, ya da cep kapı, sürme kapı

Resim 39

Resim 41

Resim 40

Resim 42

veya dışarı doğru katlanan kapı tasarlanmalıdır.

6. Tuvalet kağıdı askısı yerden 35 cm yükseklikte ve tuvaletin ön kenarından yaklaşık 10 cm ileride planlanmalıdır (**Resim 37**). Tuvaletin her iki yanı da açıksa, bu durumda bir ek detayla tuvaletin yanında bulunan tutunma barının altına, barın kullanılmasını engellemeyecek şekilde monte edilebilir.

7. Türk kültürünün bir parçası olan *taharet* musluğu da mutlaka tuvaletin yanındaki duvardan kontrol ediliyor olmalıdır. Musluk kontrolünün yer kaplama malzemesinden yüksekliği en az 35 cm olmalıdır ki, yaşlı çok eğilmek zorunda kalmadan kullanabilsin. Musluk kontrolü de diğer yerlerde olduğu gibi sıkma, kavrama, bükme gerektirmeyecek şekilde seçilmelidir.

8. Yine Türk kültürünün bir parçası olan tuvalet taşı (*hela taşı*), yaşlılar için düşünülen tasarımda ne yazık ki yer alamaz. Daha önce üzerinde durulan romatizma, kireçlenme, vb. çok çeşitli eklem rahatsızlıkları nedeni ile yaşlıların çömelerek tuvaletlerini yapmaları hiç de kolay değildir. Bu nedenle *hela taşı* olasılığı bu çalışmada göz ardı edilmiştir.

Küvet ve Duşlar:

Türk kültüründe banyo yapmak, akan su gerektirdiği için, aslında yaşlıların kullanacakları banyolarda küvet yerine duş yeri planlamak çok büyük kullanım kolaylığı getirecektir.⁹ 1900'lerde Batı kültürü etkisinde banyolara girmiş olan banyo küvetlerinin, aslında duran su içine oturup kalarak

temizlenmiş olduğuna inanmayan geleneksel Türk insanı için, bir temizlik alanı olmaktan çok, erişilmesi güç, plastik leğen deposu olarak kullanılma eğiliminde olduğu hatırlanmalıdır.¹⁰ Buna karşın, çok çeşitli yollarla Batı kültüründen etkilenen 25-35 yaş genç neslin küvet kullanma alışkanlığı göz önüne alındığında bile, daha önce tuvalet ve bideler için sözü edilen romatizma, kireçlenme ve arterit gibi bedensel rahatsızlıkların banyo küveti kenarını aşmakta yaşlıları zorladığı da hatırlanmalıdır.

1. Küvet ve duş teknelerinin önünde, bu merkezlere paralel olacak şekilde, yine 75 cm x 120 cm ölçülerinde bir açıklık planlanmalıdır (**Resim 38**).

2. Eğer küvet kullanımı yaşlı tarafından mutlaka tercih edilmiş ise, küvetin içine mutlaka iyi tutturulmuş bir oturak planlanmalıdır (**Resim 39**). Bu oturak küvet yüzeyinden, yine tuvalet ve bidelerde olduğu gibi, 43-48 cm yükseklikte olmalıdır.

3. Küvetin ve/veya duş teknesinin dayandığı duvar ile musluğun bulunduğu yan duvarlar, olası tutunma barı gereksinimi önceden düşünülerek, güçlendirilmelidir.

Tutunma barı monte edileceği zaman ise yine tuvaletler kısmında bahsedilen şekilde yerden 75 cm ile 90cm yükseklikte düşünülmeli, hatta küvetin içinden kalkabilmek için yüzeyin ıslak olacağı göz önüne alınarak her iki yüksekliğe de birer tutunma barı yerleştirilmelidir (**Resim 40**). Bu barların uzunluğu arka duvarda yaklaşık 60

Resim 43

cm, yan duvarda ise en az 30 cm olmalıdır. Sağlık açısından tam güvenlik için banyo ve/veya duş teknesinin musluk tarafına, 60 cm uzunlukta yerden 75 cm yükseklikten başlayan bir üçüncü tutunma barı düşey olarak yerleştirilirse, bu alanlara giriş ve çıkışlar yaşlı için çok daha kolay olacaktır.

4. Küvet musluğu ve kontrolleri mutlaka yan duvarda olmalı, kontroller küvetin dışında duran biri tarafından da rahatlıkla erişilebilir olarak planlanmalıdır (**Resim 41**). Böylece, banyo yapmak isteyen kişi suyun sıcaklığını bedeni ve kafası daha küvetin dışındayken ayarlayabilir, böylece haşlanmaktan veya soğuk su şokundan korunmuş olur. Kontrollerin, su basınç dengeleyicisi veya termostatlı olması, ani su basıncı değişimlerinde kullanıcıyı yanmaktan koruyan bir önlemdir. Ayrıca kontrollerin yine lavaboda olduğu gibi sıkı kavramayı ve bükmeyi gerektirmeyecek şekilde ayarlanabilir olması önemli bir detay niteliğindedir.

5. Duş başlığı mutlaka esnek bir boruya bağlı olarak elde tutulabilir şekilde düşünülmeli, duvara tutturma çengelleri ise ayakta duran uzun boylu biri için 180 cm, oturan kısa boylu biri için de 150 cm olarak iki ayrı yükseklikte yerleştirilmelidir (**Resim 42**). İsteğe bağlı olarak iki ayrı tutamak çengeli yerine düşey bir duş asma borusu da tasarıma katılabilir. Bu durumda su geçirmez duvar kaplama malzemesinin, duş başlığının olabilecek en yüksek asılma noktasından 10 cm daha yukarıya kadar devam ettirilmesi gereklidir.

6. Küvete giriş kesinlikle merdivenle yükseltilmemelidir. Bu tür tasarım kararları göze güzel görünse bile can güvenliği açısından son derece tehlikelidir. Eğer çok zorunlu olarak küvet basamakla yükseltilmiş ise, o zaman mutlaka uygun bir yere, basamak başlangıcından 30 cm önce basamak üzere bir tutunma barı daha yerleştirilmelidir (**Resim 43**). Bu önlem sadece yaşlılar için değil küveti kullanacak herkesin güvenliği açısından son derece gereklidir.

7. Eğer küvetin yanına veya küvet yerine duş teknesi düşünülüyorsa, bu duş teknesinin yer düzleminden 1.5 cm'den daha alçak veya yüksek olmaması tekerlekli sandalye kullanan yaşlı için önemlidir (**Resim 44**).

8. Duş teknesinin veya duş alanının gerekince kolaylıkla kurulabilecek bir oturma birimi ile birlikte tasarlanmış olması sıcak su nedeni ile kan basıncı düşmesi olasılığı olan herkes için çok yararlı bir tasarım kriteridir.

Duş alanının en az 90 cm X 90 cm ölçülerinde olması ve oturma biriminin de, duş başlığı ve kontrollerinin bulunduğu duvarın karşısındaki duvara tutturulmuş olması gerekmektedir. Bu oturma birimi, küvet için önerildiği gibi yerden 43-48 cm yükseklikte olmalı ve oturma yüzeyi kaymaz şekilde dokulandırılmalıdır (**Resim 44**).

9. Oturma biriminin tutturulduğu duvar ile, yanındaki ve karşısındaki duvarlar mutlaka güçlendirilmelidir. Tutunma barları tıpkı küvet ve tuvalet çevresinde önerilen tasarım özelliklerine sahip olmalıdır.

Resim 44

Resim 46

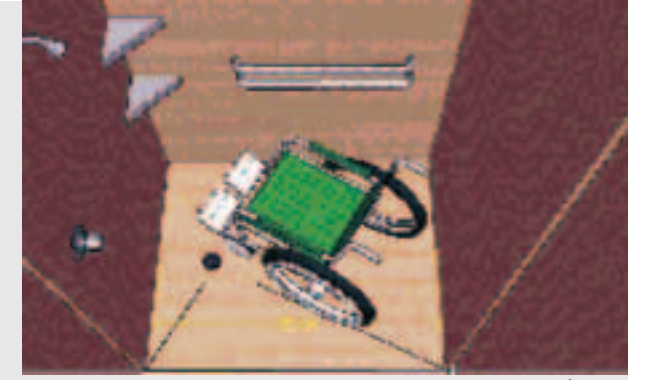
10. Eğer yaşlı, tekerlekli sandalye kullanıyorsa ve banyosunu da yine bu sandalye üzerinde yapmak durumunda ise o zaman, duşun zemini banyonun zemini ile bir tutulmalı, su giderine doğru %3'lük bir eğim verilmelidir. Bu koşullarda tasarlanacak duş alanı ölçüleri en az 152 cm çapında bir dairenin sığabileceği büyüklükte düzenlenmelidir (**Resim 45**).

11. Eğer duş teknesinin çevresine sert malzemeden bir kapı düşünülüyorsa, bu kapının, gelecekte yaşlının tekerlekli sandalye veya yürüteç kullanabilmesi olasılığına karşı yerinden çıkarılsa bile, duşun kullanılabilir olması öngörülmelidir (**Resim 46**). Ayrıca bu kapı, kullanıcı her kim olursa olsun, mutlaka dışarı doğru (banyonun içine) açılmalıdır.

12. Duşun kontrolleri yine küvet musluğu için verilen özelliklere sahip olmalıdır.

Dolaplar ve Saklama/Depo Alanları:

Banyo ve tuvaletlerde sıkça kullanılan, tuvalet kağıdı, kağıt havlu, kumaş havlu, şampuan, sabun, vb. malzemeleri saklamak için dolaplara gereksinim vardır. Bu depolar, lavaboların çevresinde, aynalarla birlikte gömme dolaplar olarak tasarlanabilecekleri gibi, tek başına ayakta duran mobilyalar olarak da planlanabilirler. Yaşlılara yönelik en önemli tasarım kriteri, bu dolaplarda yaşlıların da rahatlıkla erişebilecekleri bir yükseklik olan, yerden 35 cm ile 120 cm arasında bir alanda yeterince raf ve çekmece hazırlamaktır (**Resim 47**). Bu dolapların, kulpları

Resim 45

Resim 47

da yine mutfak dolapları için belirtildiği gibi yaşlının kolaylıkla kullanabileceği şekilde seçilmelidir.

Eğer lavabo etrafında tezgah düşünülüyorsa, tezgah köşelerinin mutlaka yuvarlatılmış olması gerektiği unutulmamalıdır.

Aydınlatma ve Havalandırma:

Banyo ve tuvaletlerde aydınlatma, yine mutfaklardaki gibi genel ve bölgesel olarak iki şekilde planlanabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, en önemli aydınlatma bölgesi lavabonun üzerindeki aynanın çevresinde yoğunlaşmalıdır. Çünkü incelik isteyen en önemli etkinlikler, aynaya bakılarak ve yüz çevresinde yapılanlardır. Bu nedenle ayna çevresine konulacak ve başı aydınlatacak ışık sistemi dikkatle planlanmalıdır.

Lambalardan gelecek olan ışığın aynada yansıyarak göz alması mutlaka engellenmelidir. Özellikle yaşlılar için tasarlanan banyolarda normal banyo standardından iki kat daha güçlü ışık kaynağına gereksinim vardır.

Eğer ısıtma lambası kullanılacaksa, ki çoğu yaşlının banyodan sonra üzerini giyinceye kadar üşütmemesi için gerekli bir önlemdir, bu tür lambaların çok enerji harcadıkları göz önüne alınarak, mutlaka zaman ayarlı bir açma-kapama düğmesi önerilir. Yoksa yaşlı açtığı ışığı unutarak banyodan çıkabilir ve lamba çok miktarda enerji tüketebilir.

Banyolardaki bütün prizler de tıpkı mutfaklarda olduğu gibi toprak hatlı olmalı, gün geçtikçe artan

ENGELLİ KENTİMİZDE ERİŞİLEBİLİRLİĞİ SAĞLAMAYA YÖNELİK PİLOT PROJE: “BESTEKAR SOKAKTA ENGEL-LE-ME PROJESİ”

Deniz Altay Baykan, Öğretim Görevlisi, *Bilkent Üniversitesi**

I. Giriş

Bu yazıda, 2005 yılında "*Engelsiz bir sokak*;
Bestekar" sloganı ile yürütülmeye başlanan, ama
hazırlık ve projelendirme çalışmaları dışında hayata
geçirilemeyen çok paydaşlı/çok katılımlı bir projeyi,
Bilkent Üniversitesi Peyzaj Mimarisi ve Kentsel
Tasarım Bölümü'nün katkılarının yoğunlaştığı
aşamaları vurgulayarak aktarmak istiyorum.

Bu projenin tarifleşmesi ve öğrenciler tarafından
yürütülmesi kentli bakış açısı ve duyarlılığı
konusunda temel tartışmaların ortaya çıkmasına
yardımcı olmuş ve farklı eğitim kademelerindeki
öğrencilerin eğitim sürecine önemli katkılar
sağlamış, ancak kentsel fiziksel mekandaki
uygulamalar açısından sadece birkaç haftaya yayılan
bir sosyal etkinlik olmanın ötesine geçememiştir.

Bestekar sokakta *ENGEL-LE-ME* projesi, ortaya
çıkma/oluşma süreci değerlendirildiğinde örnek bir
ortak çalışma ürünü olarak görülebilir; önce bu
süreç üzerinde durulacak, daha sonra projenin
geliştirilme ve veri toplama süreci aktarılacak,
projenin paydaşları ile yürütülen işliklerde
sürdürülen yöntem ve ele alınan konular üzerinde
durulacak, sonuç olarak da projenin hayata
geçirilememesi ve nedenleri üzerine bir
değerlendirme yapılacaktır.

II. Engelsiz bir sokak: Bestekar Sokakta *ENGEL-LE-ME* Pilot Projesi:

Proje esas olarak, bir sivil toplum kuruluşu
girişimidir; 8 Haziran 2004 tarihinde İngiliz Kültür
Derneği'nde Kavaklıderem Derneği tarafından

düzenlenen “Kent Mekanlarının Fiziksel Engelliler
Açısından Değerlendirilmesi” konulu panelde çok
katılımlı bir proje oluşturulmasına karar verilmiştir.
Bu çerçevede, Çankaya Belediyesi, Şehir Plancıları
Odası, Bilkent Üniversitesi Peyzaj Mimarisi ve
Kentsel Tasarım Bölümü, Engelsiz Yaşam Derneği,
Ankara Gazi Rotary Kulübü ve Kavaklıderem
Derneği'nden temsilciler bir araya gelerek bir proje
gurubu oluşturulmuştur.

Proje Gurubu, *herkes için ulaşılabilir, çağdaş bir
kent* yaşamında, kısa, orta ve uzun dönemde kentsel
mekanda yapılabilecek düzenlemeler üzerine bir
dizi proje ve ortak girişimi gerçekleştirmeyi
hedeflemiştir. Düşünülen projelerin ilki Kavaklıdere
semtinde bir sokağın özellikle özürü kentlileri hedef
alacak şekilde ve tüm kentliler için ulaşılabilir
olmasını sağlamak amacıyla “engellerden
arındırılması” projesidir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, hem araç hem
de yaya trafiği açısından hareketli ve sosyal
aktiviteleri açısından da gençlerin ilgisini çeken
“*Bestekar Sokak*” proje için uygun bir mekan olarak
değerlendirilmiştir.

Bestekar sokak uygulama açısından ulaşımı zor ve
çok karmaşık, gece ve gündüz çok farklı yaşayan
yoğun bir sokak olmasına rağmen, kentte tanınan bir
sokak olması nedeniyle ve Kavaklıderem
Derneği'nin ön gözlem ve yoklamalarına dayalı
olarak esnaf ve Çankaya Belediyesi ile birlikte bir
uygulama yapma potansiyeline sahip olması
gerekçesiyle seçilmiştir.

Proje bazen eşzamanlı yürüyen, bazen ardışık
süregelen bir dizi aşamaya bölünerek aktarılabilir.

elektrikli alet kullanım oranı göz önüne alınarak,
lavabo çevresinde en az iki adet priz
bulunmalıdır. Bütün prizler ve ışık anahtarları
yerden 35- 120 cm arasındaki bir yüksekliğe
yerleştirilmelidir.

Elektrik hatları çekilirken, banyolarda olabilecek
kazalar göz önüne alınarak; 2 adet tuvalet tarafına,
2 adet de küvet ve/veya duş alanı tarafına, biri
yerden 10 cm, diğeri de 110 cm yüksekliğe acil
durum çağrı yardım zili konmalıdır. Bazı
uygulamalarda; zil olarak minik bir tuşa basmak
yerine, biri 10 cm'den, öbürü de 120 cm'den
geçen ve yardım alarını hareketle geçiren 2 adet
kordonu banyonun tuvalet ve küvet/duş tarafında
duvardan dolandırmak da düşünülebilir.

Banyoların mutlaka havalandırma sistemi
düşünülürken, havalandırma penceresinin duş
veya küvetten uzakta tutulması, açık kalan
pencereden oluşacak hava akımı nedeni ile banyo
yapan kişinin üşütmesi engellenmiş olur.

Renk ve Malzeme Seçimi:

Renk ve malzeme seçimi konusunda banyolar da
mutfaklardan çok farklı bir özellik taşımamaktadır.
Kesinlikle kaymayacak bir yer kaplama malzemesi
seçilmesinin, özellikle ıslak ayakla yere basacak,
hatta baston kullanma olasılığı olan biri için çok
önemli olduğu açıktır.

Banyolarda zaman zaman tercih edilen
malzemelerden birisi de camdır. Gerek duş
alanlarını kapatma, gerekse banyoya gün ışığı
sağlamak amacı ile cam malzeme içeren tasarım
elemanları kullanılabilir. Ancak, banyoların kayıp
düşmeye çok elverişli bir ortam olduğu göz
önünde bulundurularak, camın temperit-cam veya
filmlendirilmiş cam olmasına çok dikkat etmek
gereklidir. Böylece kullanıcı herhangi bir nedenle
cama çarpsa ve cam kırılrsa bile, cam parçaları
çarpana zarar vermeden ya minicik parçalara
ayrılır, ya da film tabakasına yapışık kalır.

Sonsöz:

Yukarıdaki kurallar gözönüne alındığında, bir
ortamı yaşlılığın değişen gereksinimlerine göre
düzenlemek için yapılması gereken çok iş
olduğunu düşünmek hiç de zor değildir. Bir sürü
detay içinde uğraşmak gerçekten de göz yıldıracı
görünebilir. Öte yandan, herhangi bir yeni
tasarıma başlarken bu kuralları gözönüne almanın;
inşaat maliyetine çok büyük bir yük olmayacağı
gibi, tasarlanan alanın daha çok kişi tarafından
uzun yıllar boyunca (*transgenerational*)
zahmetsizce kullanılabileceği gerçeği, hizmet
verdiğimiz topluma karşı gösterilecek duyarlılığın
da bir işaretidir.

Zamanında alınan küçük önlemler, yalnız yaşlılar
için değil, her yaş grubu ve her yapabilirlik
seviyesi için birer çözüm kaynağı durumuna
gelecektir. Bu sorumluluk duygusu içinde
yapılacak tasarımların, bizden önceki kuşakların
bizlere bıraktıkları kültür mirasları gibi, bizden
sonrakilere gururla bırakabileceğimiz birer kültür
mirasına dönüşeceğinden hiç kuşulanmamak
gerekir.

Teşekkür: Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi için
emeği geçen; Sn. Tümay ve Gürsün Savut'a, Prof.
Dr. Olcay Öner toy'a ve Dr. Nilgün Olguntürk'e
pekçok teşekkürler. Bu yazının resimleri, *Sketchup*
2005 programında hazırlanmıştır.

* İç Tasarım ve Pazarlama Bölümü, İnsan Ekolojisi
Fakültesi, Doğu Carolina Üniversitesi, ABD.
Department of Interior Design and Merchandising,
College of Human Ecology, East Carolina University,
USA

¹ Özlem Özer-Kemppainen (2006) *Alternative Housing*
Environments for the Elderly in Information Society
(Doktora Tezi,) Mimarlık Bölümü; Teknoloji Fakültesi,
Oulu Üniversitesi, Finlandiya.

² Türkiye Sosyal Hizmet Kurumu.
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yasliarastirmasi.htm>
(internetten indirildiği tarih 12.09.2006)

³ Ş. Topaç (2002) *GATA Eğitim Hastanesi'nde Rutin*
İncelemeye Tabi Tutulan Yaşlı Bireylerde Ev Kaza Sıklığı,
Kaza Özellikleri İle Nedenleri ve Bunun Yaşadıkları
Konut Özellikleri İle İlişkisi(Yüksek Lisans tezi) GATA
Hemşirelik Yüksek Okulu, Ankara.

⁴ NKBA <http://nkba.org/> (internetten indiriliş
tarihi:23.09.2006)

⁵ J. Germer (2006) *Kitchen and Bath Systems*. NKBA
Professional Resource Library, New Jersey:USA.

⁶ S.A. Becker (2003) *Web Accessibility for Older Adults*
Web Accessibility Team, Northern Arizona University,
Arizona, USA.
[http://cob.fit.edu/facultysites/abecker/Accessibility/Older](http://cob.fit.edu/facultysites/abecker/Accessibility/OlderVision/ColorandAging/ColorInformation.html)
[Vision/ColorandAging/ColorInformation.html](http://cob.fit.edu/facultysites/abecker/Accessibility/OlderVision/ColorandAging/ColorInformation.html)
(internetten indirildiği tarih: 8.9.2006)

⁷ E. O'Brien, B. Sweet ve Y. Sağdıç (2005) *Greening*
Kitchen and Bath Cabinets. Housing and Society (HERA),
32-2, 63-80.

⁸ H. Demirkan ve Y. Sağdıç (1997)*Bathing Facilities in all*
Turkish People. IEA '97 Konferans Bildirileri. Fin Uğraşı
Sağlık Enstitüsü, Tampere, Finlandiya.

⁹ Y.Sağdıç (1997) *A Framework for a Design Decision*
Support System Model for the Wet Space Renovation of
the Residences Used by Elder People. (Doktora tezi)
Bilkent Üniversitesi, Ankara.

¹⁰ H. Demirkan ve Y. Sağdıç (1997)*Bathing Facilities in all*
Turkish People. IEA '97 Bildirileri. Fin Uğraşı Sağlık
Enstitüsü, Tampere, Finlandiya.

II.1. Projenin aşamaları:

Kavaklıderem Derneği'nin önyak olduğu bu proje, derneğin sürdürmekte olduğu diğer bir dizi kentsel çalışmadan biri olarak belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada özellikle Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nin geliştirmekle yükümlü olduğu "*Özürlü bakış açısından kent ve kentsel mekan*" kavramları ile hizmetlerine katkı oluşturacak ve düşünsel ve ahlaki bağlamda da doğru olacak bir yaklaşım benimsemeyi amaçlamıştır. Bu kaygı derneğin çok sayıda katılımcı ile bir proje yürüterek konunun farklı aktörlerini süreçte katması ile ortaya çıkmıştır. Projenin aşamaları şöyle sıralanabilir:

1. Aşama: Düşünsel anlamda “Engel/Sınır” ve "Engelli/Özürlü" kavramlarının tartışıldığı *düşünme-fikir geliştirme* aşamasıdır. Bu aşamada projenin bakış açısını tanımlamaya yönelik olarak, beyin fırtınası yöntemiyle “Engel/Sınır” kavramlarının tartışılması ve kente katılımda/erişimde engellerin her ölçekte tanımlanması amacıyla Felsefe Kulübü ve semtillerin katılımıyla bir tartışma toplantısı düzenlenmiştir. (Yer: Kavaklıderem Derneği, Tarih: 22 Mart 2005, Saat:18:00, Kavaklıderem Derneği kayıtlarından toplantı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi elde etmek mümkündür).

2. Aşama: Üniversitenin projeye aktif olarak dahil olduğu aşamadır. Bu aşamada Bilkent Üniversitesi Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım öğrencileri projenin kurgusu, yöntemi ve nasıl gerçekleştirilebileceği sorularını cevaplamak üzere dört farklı süreçte çalışmışlardır.

- *Projenin tanıtımı ve kentliye aktarılması süreci:* projenin tanıtılması ile ilgili olarak Bestekar sokağın giriş ve çıkışlarına proje ile ilgili bilgilendirme panoları yerleştirilmiştir.

- *Ön bilgilenme ve tespit çalışmalarının gerçekleştirilmesi süreci:* Pilot proje alanı olarak

seçilen Bestekar sokakta, erişilebilirliği zorlayan engellerin taranarak tespit edilmesi.

- Sorun alanlarını tarifleyen işaretleme çalışması ve etkinlikleri süreci.

- *Sorunlara yönelik önerilerin geliştirilmesi ve projelendirme süreci:* Çağdaş standartlara uygun engelsiz bir sokak için gerekenlerin belirlenmesi ve sorun alanlarına yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi; Bestekar sokağı engellerden arıtmak üzere proje üretme süreci.

- Projenin tüm tarafları ve semtillerin katılımıyla değerlendirilmesi (Jüri yapılarak uygulanacak projenin seçilmesi).

3. Aşama: Uygulama ve sürdürülebilirliğin sağlanması süreci: Bu aşama Bestekar sokaktaki engel-le-me-lere karşı öğrenciler tarafından geliştirilen çözüm önerilerinin hayata geçirilmesi aşamasıdır. Bu amaçla problem alanları/engellemeler için önerilen çözümlerin nasıl hayata geçirileceği tartışılacak ve uygulayıcı sorumlu katılımcılar belirlenecektir. Yapılması gereken tamir, onarım işlerinin yanısıra konulması gereken yeni öğelerin elde edilmesi sağlanacak ve yerleştirilmesi ve kullanıma sunulması için gerekli işgücü ve mali destekler araştırılarak harekete geçirilecektir. Bu noktada önem kazanan Yerel Yönetimin desteğinin süreçte katılması ve proje uygulamanın gerçekleştirilmesidir. Pilot bir uygulama olması hedeflenen bu projeye tüm kentliler tarafından sahip çıkılmasını sağlamak en önemli kazanımlardan biri olacaktır. Bu aşamada katılım ve sürekli desteğin sağlanmasına yönelik olarak sokak sakinleri ve işyeri sahipleri ile yapılacak bilgilendirme ve tartışma toplantıları önem kazanmaktadır. Bu desteğin vereceği güç kuşkusuz projenin kentin başka alanlarında da yaygınlaşması konusunda en önemli baskıyı oluşturacaktır.

4. Aşama: Finansman modelinin oluşturulması-

Etaplama süreci: Uygulama çalışmalarına destek verecek olan eş zamanlı bir çalışma, uygulama ile ilgili etaplama çalışmasıdır. Bu çalışma daha çok yerel yönetimin belirleyeceği kısıtlar çerçevesinde ortaya çıkacaktır.

Bunlara ek olarak, proje süresi boyunca proje alanında özellikle engelli kentlilerin katılımını sağlayarak kültür ve sanat etkinlikleri (sergi, konser, dans gösterileri vb.) ve konuyla ilgili sokak toplantıları düzenlenmesi planlanmıştır.

II.2. Öğrenci çalışmaları:

Bu ilk fikirler çerçevesinde Bilkent Üniversitesi, (Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Bölümü öğretim

görevlileri¹ ve öğrencileri), Kavaklıderem Derneği ile bir “*Proje Kurgulama ve Uygulama İşliğı*” kurarak 1. ve 2. aşama çalışmalarını başlatmıştır.

06.04.2005 tarihinde bu işlikte öğrencilerle yapılan beyin fırtınası sonucu ortaya çıkarılan çalışma planı ve ayrıntıları şunlardır:

Proje Kurgulama ve Uygulama İşliğinin Çalışmaları

Çalıştay, Bilkent Üniversitesi Peyzaj Mimarisi ve Kentsel Tasarım Bölümü'nde üç ders kapsamı içinde üç yol gösterici öğretim görevlisi ve dersleri alan 25 öğrenci tarafından yürütülmüştür. Çalıştayda öğrencilerin görev paylaşımları ve sorumlulukları aldıkları derslere göre belirlenmiştir. Öğrencilerin bu proje çerçevesinde belirledikleri amaçlar şöyle sıralanabilir:

- Şehri paylaşan kentlilerin tüm toplum olduğunu unutmamak,

- Konu ile ilgili toplumun duyarlı olmasına dikkat çekmek ve kentlilerin fiziksel mekandaki erişilebilirlik ile ilgili sorunlara karşı duyarlı olmalarına önyak olmak,

- Kentte iç ve dış mekanlar arasında devamlılığın, sürdürülebilirliğin sağlanması,

- Kentsel fiziksel mekanda çağdaş yaşam seviyesini yakalamak ve sokağın 'engellerden' arındırılarak, herkes için kolay ulaşılabilir, 'güvenli kullanılabilir' hale getirilmesi,

- Engelli, yaşlı veya başka özel/dezavantajlı koşulları olan kentlilerin kentsel fiziksel mekanda hayatını kolaylaştırmak üzere değişiklikler yapmak ve yapılmasına önder olmak,

- Engellilerin kendilerinden doğan sorunları ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir ama çevrenin yarattığı engelleri en aza indirgeyerek ortadan kaldırmaya çalışmak,

- Mekandaki fonksiyonel ve görsel engellerle mücadele ederek daha mutlu ve sağlıklı bir yaşam ortamı yaratmak,

- Bir pilot proje aracılığı ile Bestekar sokaktan başlayarak özürlülerin kentte rahat ve özgür bir biçimde varolabilmesi için çalışmak. Standartlar oluşturarak bunların uygulanmasını ve devamlılığını sağlamak,

- Farklı gruplar ile katılımcı bir proje gerçekleştirmek, sokakta gerçekleştirilecek düzenleme çalışmalarının kentin diğer sokak ve caddeleri için örnek ve uygulanabilir bir model oluşturmalarını, yaygınlaşmasını sağlamak,

- Kentte erişebilirliği sağlamakla yükümlü organlar ve kurumların dikkatini çekerek onları harekete geçirmek, imkanlar oluşturmalarına katkıda bulunmak.

Belirlenen bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak çalışmalar farklı mekanlarda yapılan işliklerde sürdürülmüştür. Ayrı sorumluluk ve çalışma alanlarına rağmen ortak toplantılar öğrencilerin sivil

toplum örgütleri ile işbirliği içinde çalışmanın ruhunu yaşamaları açısından önemli olmuştur:

İlk toplantıda projenin duyurulması konusu üzerinde durulmuş, buna bağlı olarak bir slogan ve logo üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada projenin aydınlığı ve güneşi çağrıştırması dolayısıyla turuncu rengi kullanmasına karar verilmiş, beyin fırtınası yöntemi ile *Engel-le-me* sözcüğü uygun bir slogan olarak seçilmiştir. Böylece çok çeşitli engellere karşı duran bir slogan ortaya çıkmıştır. Sloganda öznenin belirlenmiş olmaması engeller karşısında tarafların değişebilir olduğunu vurgulaması açısından güçlü ve etkilidir.

İlk ortak çalışmalarda öğrencilerin üzerinde durduğu ama hayata geçirilemeyen diğer öneriler de olmuştur.²

İkinci toplantı "Sokakta sorun alanlarının tespiti" konusu üzerinde durmuştur: engelli standartları gözönünde bulundurularak Bestekar sokakta analizler ve fotoğrafla tespit yapılmış problem alanları/noktaları tespit edilmiştir. Bu tespitler görsel olarak halihazır paftalar üzerine işlenmiştir. Tespit edilen problem noktalarının/alanlarının sokakta `işaretlenmesi' ve bu noktaların kentlilerin dikkatini çekecek biçimde bir süre yerinde belirtilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu amaçla tespitlerin yerinde ifade edilmesine yönelik *işaretlemenin* nasıl bir yöntem ve malzeme ile yapılacağı tartışılmıştır. İşaretleme her gün içinde yaşadığımız kente bir kez de engelli kentliler gözüyle bakmayı sağlamış bunun yanı sıra tüm kentliler için tartışılması gereken ama çoğu zaman bir sorun olarak görmekten kaçındığımız, varlığını kabul ettiğimiz sıradan ve küçük sorunlardan, hayati tehlike potansiyeli taşıyan konulara kadar çok çeşitli noktayı irdelemeye imkan vermiştir. Bu açıdan yararlı bir çalışma olarak değerlendirilebilir. İşaretleme yöntemi tartışmalarında ortaya çıkan genel başlıklar:

- İşaretleme malzemesi ve biçimi,

- İşaretlemenin etkileycilik düzeyi,

- Simgesel anlam,

- Farklı engellilere hitap edecek nitelikte ve anlaşılabilir olması (görme özürlüler, işitme özürlüler, tekerlekli sandalye kullananlar, zihinsel engelliler...).

Bu başlıklarda işaretleme malzemesinin geçici ve/veya taşınabilir, sağlam bir materyalden seçilmesine, çarpıcı olmasına, amacına yönelik simgesel anlam taşımasına ve farklı duylulara hitap edecek nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Bu koşulları yerine getirebilecek malzemelerin, ampul, uyarı lambaları, ses üreten araçlar, renkli ve ses çıkaran plastik malzemeler, bayrak, flama veya şerit olarak kullanılabilcek sağlam renkli kumaşlar veya diğer materyaller, çıkartmalar ve dayanıklı kağıt olabileceği düşünülmüş ve sonuç olarak iki öneri ve bir karar ortaya çıkmıştır.

- Problemlerin tespit edildiği alanlarda 'Turuncu-

Beyaz' kutular yerleştirilecektir. Bu kutuların üzerinde projenin logosu ve o noktadaki problemi belirten bir bilgi yer alacaktır. Bu kutular aynı zamanda katılmak isteyen kentlilerin tespit ettikleri engelleri ve önerilerini yazıp içine atabilecekleri birer dilek kutusu olarak da kullanılabilir. Bu noktalarda hazır bulunacak öğrenciler sorun alanlarını göremeyen veya duymayan kentlilere anlatacaklar ve görüşlerini alacaklardır.

- Çeşitli çıkartmalar tasarlanıp, yaptırılarak uygun olabilecek sorun noktalarına/alanlarına bu çıkartmalardan yapıştırılması.

- Üçüncü karar ise işaretleme işinin bütün katılımcıların ve olabildiğince izleyicinin katıldığı; Kavaklıderem Derneği, Bilkent Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümü, Bestekar sokak esnafı, Çankaya Belediyesi, Bups (Bilkent Üniversitesi Hazırlık İlköğretim Okulu), gönüllü engellilerin katılımları ile toplu bir yürüyüş biçiminde gerçekleştirilebilir; bir küçük festival biçiminde gerçekleştirilmesidir.

İşaret-le-me çalışmasında öncelikle tespit çalışmalarına dayalı olarak problemler gruplanarak belli başlı problem alanları tanımlanmıştır. Bu

çalışma ile eş zamanlı olarak “işaretleme” gününde (işaret-le-me festivali) bilgi verme amacıyla sergilenecek olan yazılı malzemenin üretilmesi işi sürdürülmüştür.

- Projenin tanıtım yazısı ve problem saptama ile ilgili ön belirlemelerin ve fotoğraflama çalışmasını gösteren pafta ve panolar hazırlanmıştır.

- Sokaktaki problemleri bir halihazır plan üzerinde gösteren bir pafta hazırlanmıştır.

- Bütün kentliler ve özellikle engelliler için “erişilebilir bir kent” mekan standartlarını içeren **kenti engel-leme!** başlıklı bir el kitapçığı hazırlanmış, yabancı örneklerden seçilmiş etkili, kolay ve ucuz çözüm önerileri bu kitapçıkta yer almıştır.

- Türkiye’de gerçekleştirilmiş engellilere yönelik, mekanda iyileştirmeyi hedefleyen faaliyetlerinden örnekleri gösteren seçme bir bilgi panosu üretilmiştir.

- Bu çalışmaların hepsine destek olacağı düşünülen ve Bestekar sokak kullanıcılarına yöneltilen bir anket çalışması da tamamlayıcı nitelikteki diğer bir veri oluşturma çalışması olmuştur.

Yine veri toplama ve fikir oluşturmaya yönelik bir başka girişim **Engel-le-memeye Çalışma Defteri** girişimidir: Bu defter, kentlilerin özellikle engelli kentlilerin mekansal ve erişilebilirlik ile ilgili sorunlar ve/veya çözüm önerilerini, projeye ilişkin düşünce ve eleştirilerini yazabilecekleri ve proje alanında belli bölgelere yerleştirilmesi düşünülen bir iletişim aracıdır. Aynı amaçla isteyen herkesin Kavaklıderem Derneği'nin e-posta adresine düşüncelerini bildirebileceklerini belirten notlar hazırlanmış ve dağıtılmıştır.

Bestekar sokağı engellerden arıtmak üzere geliştirilen fiziksel çevrenin iyileştirilmesine yönelik proje çalışmaları:

Yapılan ön hazırlıklar ve belirlenen problemler çerçevesinde Kentsel Tasarım Bölümü ikinci sınıf öğrencileri Bestekar sokak için kentsel tasarım projeleri üretmiş ve çözüm yolları önermişlerdir. Bu süreç dersler süresince verilen kritikler ile yönlendirilmiştir. Bu projelerin üretilmesi sürecinde; projenin birinci aşamasında toplanan bilgiler, yapılan araştırmalar, anketler ve elde edilen uluslararası standartlar ile ikinci aşamasında **engelleri işaret-le-me** kutularından ve **engel-le-memeye çalışma** defterlerinden çıkan kentli görüşleri ve belirlemeleri göz önüne alınarak çalışılmıştır. Bu projelerde saptanan her problem türüne ilişkin, sabit ve/veya taşınabilir materyalin kullanılabilmesi çözüm geliştirilmesi istenmiştir. Projelendirme sürecinin sonunda sivil toplum örgütleri, eğitim kurumları ve kentli gruplarından çok sayıda katılımcı grup temsilcisinin oluşturduğu bir halk jürisi yapılması ve yapılacak 'proje değerlendirme jürisi'nin Bestekar sokakta gerçekleşmesi ve halka acık olması planlanmış, ancak bu düşünce hayata geçirilememiştir.³ Bununla birlikte dersler kapsamında Bölüm öğretim elemanlarından oluşan bir jüri bu değerlendirmeyi yapmıştır.

DEĞERLENDİRME

“Bestekar Sokakta *Engel-le-me* Projesi” örnek olmayı hedefleyen, yapıcı ve iddialı bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bütün tekil girişimlerin konularının zorluğu gibi bu proje de zor bir konuma sahiptir. Bu tür projeler her zaman yarım kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve etki alanlarının kısıtlı olması olasıdır. Çünkü eğer üzerinde çalışılan konularda sorunlara henüz bütüncül bir yaklaşım modeli geliştirilememiş ve bir sistem oluşturulmamış ise parçacı yaklaşımların ömrü kısa ve başarısı kısıtlı olur. Bu çerçevede Kavaklıderem Derneği'nin çok özverili bir biçimde önderlik ettiği bu proje de yarım kalmış ve etkisini ancak çok kısa bir süre için devam ettirebilmiştir.

Projenin gerçekleştirilen aşamalarında kuşkusuz önemli kazançlar elde edilmiştir. Çok çeşitli aktör gruplarının ve özellikle gençlerin bu projeye aktif olarak katılmış olması duyarlılık geliştirme açısından önemli görülmelidir. Bunun dışında özellikle fiziksel tasarım ile ilgilenen bir bölümün öğrencilerinin bu sürece katılması, eğitime ve mesleğe katkı açısından

çok önemlidir. Öğrencilerin kentte erişilebilirlik konusunda düşünmeleri, problemleri fark etmeleri, fiziksel mekanda *özürlü-engelli problemlerine* geliştirilmiş olan çözüm önerilerini araştırıp bilgi edinmeleri, standart ölçü ve çözümleri araştırıp fark etmeleri, engellilerle birlikte çalışarak *kullanıcı grup - sorun saptama* ile ilgili empati süreçlerini geliştirmeleri, farklı katılımcıların (aktörler) yaklaşımlarını gözleme olanağı bulmaları, kentsel tasarım ve peyzaj mimarisi konularına yaklaşım ve konularını belirlenen problem açısından yeniden sorgulamaları, farklı malzemeleri gözden geçirme olanağı bulmaları, gerek derslerin vermek istediği teorik bilgileri hayata geçirme imkanı sağlamaları açısından, gerekse öğrencilerin kendilerini bir meslektaş konumunda görebilmeleri açısından son derece önemli katkılardır. Kentsel tasarım alanının bir tasarım disiplini olmanın yanı sıra kent yönetimi konularını da içinde barındırması ve çok disiplinli bir yaklaşım olmasına dayanarak, bu projenin gerçek ve çağdaş bir kentsel tasarım projesi özelliği taşıması da projenin diğer çok önemli bir yönünü ortaya koymaktadır.

Ne var ki yapıcı amaçlarla geliştirilmiş olmasına karşın proje hedeflenenler açısından başarıya ulaşamamış, sahihsiz kalmış ve hayata geçirilememiştir. Bu proje sonunda, ne engelli hemşeriler örnek bir sokağa kavuşabilmiş, ne de uygulayıcılar böylesi bir projeyi hayata geçirmenin deneyimini elde edebilmişlerdir.

Katılımcıların çok önemli ve iyi niyetli katkılarıyla bu pilot proje, daha çok bilgi toplama, sorun saptama, kağıt üzerinde çözüm önerileri ve proje geliştirme konularında kalmıştır. Yaptırım ve uygulama gücü olmayan bu katılımcılar düşünce, emek ve zaman ayırarak projeyi düşünsel anlamda çok olumlu bir noktaya taşımışlardır. Projenin, düşünülen bütün etaplarının hayata geçirilememesi kuşkusuz önemli bir eksiklik ve geleceğe yönelik umutsuzluklar taşımaktadır. Çünkü geliştirilen iyi niyetli çalışmalar sonlanıp bir hedefe ulaşmadığı sürece inançsızlık yaratmaktadır.

Bu durumun nedeni; projenin uygulama, finansman ve güce ihtiyacı olan aşamalarında projede katılımcı olarak görünen, yaptırım, uygulama ve mali olanağa sahip yerel yönetim temsilcilerinin projeye sahip çıkamamış olmalarıdır. Bu eleştirinin nedenleri üzerinde durmak belki de bu yazının sonuç cümlelerini oluşturacaktır. Kentlerimizin problemleri çok çeşitli ve saymakla bitmez. Bu problemleri çözmeye yönelik yaklaşımlar da bir o kadar çeşitli. Ne var ki kentsel problemleri çözmekle yükümlü yerel yönetimlerin problem çözmedeki öncelikleri politik kaygılar ve kısa vadeli kurgulardan ibarettir. Oysa bir problemin çözümünde en önemli nokta yerleşmiş/kabul edilmiş bir bakış açısına dayanarak çözümler üretebilmek ve bir *girişimi* yürütülen bir sistemin parçası haline getirebilmektedir.

Bilindiği gibi özellikle 1990'lardan sonra dünyada farklı kentli gruplar gözüyle ve bu farklı grupların çıkarları açısından kentsel problemleri yeniden ele

alan yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda kentte kullanıcı öncelikli bakış benimsenir olmuş ve katılımcı süreçler yaygınlık kazanmıştır. Türkiye`de de kentsel sorunların çözümünde benzer yaklaşımlar üzerinde projeler geliştirilmekte, çeşitli kentli aktörlerin ve sivil toplum örgütlerinin (STK) yönetim, projelendirme ve uygulama süreçlerine katılmaları öngörülmektedir. STK'ların katkısı bilinç geliştirmek ve küçük uygulamalar sürdürmekte çok başarılıdır. Örneğin, Türkiye'de Kadın Yerel Örgütleri'nin sürdürdüğü mücadele öylesine etkili olmakta ve Türkiye düzeyine yayılmaktadır ki, yasal süreçlerde⁴ değişiklikler yapılmasına kadar varan katkılar ortaya çıkmaktadır. Bu girişimlerde süreklilik ve özellikle uluslararası örgütlerle sürdürülen bilgi ve güç alışverişinin önemli katkısı vardır. Ancak geliştirilen yasal çerçeveye rağmen uygulamalarda ve toplumsal yaşam içinde kadının sosyal yaşamdaki eşitsiz konumu, mal dağılımı ve miras konusundaki problemleri, şiddet ve tacize maruz kalması ya da töre cinayetlerinin önüne geçilememesi devam etmektedir. Çünkü merkezi ve yerel yönetimlerin bakış açılarına ve uygulamalarına yasal yaptırımlar yansıtılamamaktadır. Kentte bu tür dezavantajlı gruplara ilişkin (kadınlar, engelliler, çocuklar, yaşlılar...) sorunların çözümü ancak, benimsenmiş ve yönetim süreçlerinin içine katılmış uygulama anlayışı ile mümkündür (mainstreaming).

Bu bağlamda Engel-le-me projesinin bir paydaşı olan yerel yönetimin, benimsediği bir politika ve bakış açısı olarak engelli yaklaşımından söz edilememektedir. Yönetim süreçleri içine katılamamış bir yaklaşımın projelendirilmesi yerel yönetimlerin bilgi dağarcığı dışında kalmaktadır. En kolay göz ardı ettikleri ve fantezi meseleler olarak düşündükleri küçük aktiviteler olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle belediyeler bir projeye ancak çıkar sağlamaya yetecek kadar emek vermekte, ne yazık ki sürekliliğine veya sürekliliğinin bir zorunluluk haline gelmesine özen göstermemektedirler. Çünkü, bu projede olduğu gibi, yerel yönetimlerimiz katılımcı rolünde görünmekle birlikte kendilerine düşenleri hayata geçirmek konusunda hazırlıksızdırlar.

Burada kuşkusuz yine eğitimin rolünden söz etmek zorundayız. İyi niyetli tekil girişimlerin devamlılık kazanması ve hayata geçirilmesi ancak kurulmuş, oluşturulmuş bir sistemin altında gerçekleşebilecekse; geliştirilecek kentlilik, kentte özgürce varolabilmek, kentli hakları ve sorumlulukları, kentte gündelik yaşamın sorunsuz, kaliteli ve erişilebilir olması kavramları üzerine daha çok tartışmak gerekmektedir. Öncelikle yerel yönetimlerin, bu kavramlar üzerinde, politik kaygılar ve kısa vadeli kurgulardan bağımsız olarak düşünmeye başlamalarını sağlamak zorunludur. Sağlıklı, özgür ve erişilebilir olanaklarla donatılmış bir kent üretmek yerel yönetimlerin ve belediyelerin hedefi olmadıkça, kentteki engelliler veya dezavantajlı diğer grupların hiçbiri istenilen biçimde

kentte varolamaz ve kente katılamaz. Çalışmalar ve küçük katkılar yılmadan devam etmelidir. Sonunda bu küçük girişimler yerel yönetimlerimizin de bakış açısını değiştirmeyi, sistemin içine sızmayı başaracaktır.

* Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümü, GSTM Fakültesi

¹ Dersler: Belemir Dalokay Güzer '**Peyzaj Mimarlığı'nda Teknikler ve Malzemeler'** 2.sınıf dersi, Kumru Arapkirlioğlu '**Çevre ve İnsan'** 3.sınıf dersi, Deniz Altay '**Kentsel Projelerin Gerçekleştirilmesi'** 3. ve 4. sınıflara açık seçmeli ders.

² Bazı özel günler, etkinlikler düzenleyerek faaliyetleri yaygınlaştırmak.

- Bilkent, ODTÜ, Hacettepe Radyoda programlar
- Ulusal yazılı ve görsel yayın araçları (Radyo, televizyon ve basın) aracılığı ile projenin duyurulmasını sağlamak:söyleşiler, haber program veya tartışma programlarında bulunmak, röportajlar yapmak, aktivitelerin naklen yayınına sağlamak,
- Reklam veya benzeri dikkat çekici uyarılar yapmak(deprem , tsunami, Kızılay veya nüfus planlaması ve Unicef uyarıları veya futbolda şiddete hayır spotları gibi...)
- web sitesi hazırlamak
- Afişler, broşürler(Şekil2) hazırlayarak esnaf işbirliği ile bunların yayılması

³ Halka açık jüri yapılabilsen ne tür faydalar elde edilebilirdi:

- Kentlilerde, engelli kent'e karşı bir duyarlılık ve bilinç oluşmasına katkıda bulunmak,
- Tasarım öğrencilerinin, yaşayan kent parçaları içinde, sorunları engeller temelinden tartışmalarını sağlamak,
- Bestekar sokağın senede bir gün engel-le-me-den, herkese açık ve dost bir kent parçası olarak hizmet etmesini sağlamak ve bunu sürekli kılmak üzere bir başlangıç oluşturmak.
- Farklı yaş, cinsiyet ve statüden insanların engelli kent üzerine düşünmelerini sağlamak ve bu konuda yapılmış bazı somut çalışmalar üzerinde düşünerek problemleri ve olası çözümleri tartışma imkanı sağlamak.

⁴ Yerel yönetimlerin hizmetlerinden yararlanma “Hemşerilik”- kentdaşlık hukuku çerçevesinde (5393/md.13 Hemşerilik hukuku) yerleşmelerde yaşayan tüm vatandaşları içerir. Kentlerdeki kadın hemşerilerin yerel fırsatların ve kentli haklarının tümünden hakça yararlanmalarına olanak sağlanmalıdır.

- Kadınların aile içinde sorumlu tutulduğu hizmetler, gerçekte kamusal hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yerel yönetimlerce verilmesi onların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını kolaylaştıracaktır.(5393/Md.14(b) bendi, 5216/Md.7, 5302/Md.6(a) bendi).
- “Sosyal hizmet ve yardım” ifadelerinin aile içi şiddete karşı koruma önlemleri olarak yorumlanarak; Toplum Merkezleri, Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezleri açılmalı, bunlar şiddet konusuna yönelik olarak da çalışmalıdır (5393/Md.14.a bendi).
- Belediye ve İl Özel İdaresi meclislerinde oluşturulan uzmanlık komisyonları arasında “Cinslerarası eşitlik komisyonu” olmalıdır (5393/ Md.24, 5216 /Md.15, 5302/ Md.16).

KENTSEL MEKANLARIN ERİŞEBİLİRLİĞİ VE OKUNAKLILIĞINI SAĞLAMADA KENTSEL TASARIMIN BİR BİLEŞENİ OLARAK ENGELSİZ TASARIM

Hülagü Kaplan, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi*

I. GİRİŞ

1997 yılında kurulan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın en yüksek danışma kurulu olan Özürlüler Şurası'nın ikincisi 2005 yılında Ankara'da toplandı. 1999'daki I. Özürlüler Şurası'nda olduğu gibi II. Özürlüler Şurası'nda da fiziksel çevre ile ilgili konular katıldığım Fiziksel Çevre Komisyonu'nda ele alınmıştır. Bu komisyon raporunda “3. Fiziksel Çevre Düzenlemeleri” kısmında “3.3.3. Açık Alanlar” başlığı altında “halkın kullanımındaki meydan, park, yaya yolu, kaldırım, geçitler, rampalar, duraklar, istasyonlar, otoparklar, telefon kulübeleri, sinyalizasyon ve işaretlemeler gibi bütün kentsel altyapı engellilerin erişimine uygun hale getirilmelidir..” görüşü yer almıştır.

Genel kurula sunulan ve genel kurulca kabul edilen kararların 31.'si bu anlamda “sokaklar, meydanlar gibi kentsel mekan örnekle alanları ... çalışmanın yapılması ve izlenmesi için çalışma gruplarının oluşturulması ... ve bu çalışmalar desteklenmelidir” kararını içermektedir. Bu yazıda yer alan engelsiz kentsel mekan tasarımı saha çalışması Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde açılan iki ders kapsamında, benimle birlikte, bu derslere kayıt yaptıran öğrencilerimin kent ve toplumuna yönelik bilinçle ve özverili çalışmaları ile, yukarıda anılan Şura kararının uygulanmasında bir ilk adım atılmasını da sağlamak üzere gerçekleştirilmiş bir çalışmadır.

Bu yazıda önce evrensel tasarımın özünü oluşturan engelsiz tasarımın kavramsal ve nedensel açılımı yapılmakta, kentsel tasarımın bir bileşeni olarak gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunu izleyen bölümde, yukarıda açıklanan Şura kararlarına koşut ve engelsiz tasarımın kentsel yaşama katkısının

bilincinde olarak, akademik bir eylem biçimi çerçevesinde üniversitede ders kapsamında çalışılmış Ankara kent merkezi mekanlarının engelsiz tasarım kapsamında çalışılması açıklanmaktadır. Son bölümde, anılan saha çalışmasından çıkan sonuçlar ile belli öneriler ortaya konulmaktadır.

II. ENGELSİZ TASARIMIN KAVRAMSAL VE NEDENSEL AÇIMLANMASI

Öncelikle kentsel yaşanabilirlik ile kentsel mekanların kalite ve kullanışlılığı arasındaki ilişkinin farkında olmalıyız: kentlerimizin daha yaşanabilir kılınması kentsel mekanlarımızın **herkes için erişilebilir ve okunaklı** kılınması ile doğrudan ilgilidir. Tüm kentlilerin yaşadıkları kentin kentsel mekanlarını kullanabilmeleri, bu mekanlara rahatça erişebilmeleri (**dışsal erişebilirlik**) ve bu mekanlar içinde de, **mekanın içsel erişebilirliğini** sağlamak üzere bu mekanların düzenlenmesine koşuttur. Dolayısı ile **tüm kentlilerin ve giderek tüm insanların kent mekanları dahil olmak üzere toplumsal yaşama, mekan kullanmak adına katılmaları çağdaş yaşamın sadece işlevsel değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir yönüdür**. Kentsel mekanlar ile ilgili mekansal düzenleme ilkeleri bu açıdan ele alındığında, diğer mekansal kalite için müdahale önlemleri yanında tüm insanların işlevsel, toplumsal veya kültürel olarak, kentsel mekanı kullanmalarını sağlayacak biçimde, kullanışlı, okunaklı, erişilebilir bir düzenleme öngörülmelidir. Bu ilkelerin fiziksel çevrenin düzenlenmesini ilgilendirenleri öncelikle erişebilirlik, dolayısı ile mekanı kullanmaya katılım, kavramı ile doğrudan ilişkindir. Tüm insanlar için **kent mekanlarına erişebilirlik, okunaklılık ile**

birlikte, bu anlamda kentsel mekanın engelsiz mekan olarak düzenlenmesini içerir.

Engelsiz mekan düzenlemesinin temelinde antropometrik ve ergonomik anlamda bir genel kurallar bütünü yer almaktadır. Bu kurallar tasarım girdilerine bağlı olarak aşağıdaki gibi belirlenebilir:

- i . **alan:** engelsiz ve yeterli hareket alanı.
- ii. **yüzey:** engelsiz ve uygun döşeme yüzeyi.
- iii. **genişlik:** engelsiz ve yeterli genişlik.
- iv. **yükseklik:** engelsiz ve yeterli yükseklik.
- v. **bildirişim:** gerekli yönlendirme uyarma işaretlemeleri.
- vi. **donatı:** yeterli ve gerekli mekansal kullanma donatıları.

Bu genel kurallardan yola çıkarak engelsiz tasarım (barrier- free design) ilkeleri ortaya konulabilir ve kentlerimizden sorumlu yerel yönetimlerce, kentsel mekanlar için engelsiz tasarım kılavuzu hazırlanabilir.

Mekansal kullanılabilirlik fiziksel çevre, nesne ve donatılarının kullanma amaçlarımıza uygun düzenlenmiş olup-olmaması ile etkilenmektedir. Fiziksel çevrenin uygun düzenlenmesi her şeyden önce bulunduğumuz veya kullanmaya niyetlendiğimiz ortamdaki engellerin engel olmaktan çıkarılmasını ilgilendirmektedir. Engelsiz mekan tasarımı bu amaç ile ve herkesin, engelli, engelsiz tüm insanların, mekansal hareketlerini ve mekan ile ilişkilerini düşünerek, tüm insanların mekanda olduğunda kendi başına, diğer bir deyişle “bağımsız” hareketini hedefleyen bir mekansal tasarımıdır.

Engellilik: Tanım olarak, beden ile ilgili fiziksel “standart iş görememe” güçlükleri, zihinsel güçlükler ve diğer sağlıklı gelişme ve hareket güçlüklerini içerir. Buna göre, bir bireyin engelli olması engelliliğin görünür olması ile sınırlı değildir. Engelli olmayan bireylere alışılagelmiş söylem ve tanımlamayla “normal insan” denmesinden açıkça vazgeçilmesi gerekir. Engellilikle ilgili çalışmalarda bizim kullandığımız deyim “standart işgörebilen insan”dır.

Engel: Kentsel mekanda engeller, tüm bireyleri değişik ölçülerde bu engeli aşma güçlüğü karşısında bırakan ve özellikle engellilerin mekanı kullanmalarını ve kentsel ortamda toplumsal yaşama katılımlarını engelleyen veya kısıtlayan mekansal öğelerdir.

Yaya: Kentsel mekandaki dolaşımında yürüyerek veya tekerlekli sandalye bağımlı engelli birey olması durumunda, tekerlekli sandalyesi ile dolaşımda bulunan kişidir (H.Kaplan, A.Acuner, 2005).

Fiziksel çevrenin düzenlenmesine ilişkin olarak **engelsiz mekan tasarımı birbirini tamamlayan şu üç**

ortamda da, birbirini tamamlayacak biçimde, geçerlidir:

- i. **Kentsel mekanlar: sokak, meydan, parklar, vb. açık yeşil alanlar,**
- ii. **Bina mekanları: bina içleri,**
- iii. **Bunların birbirlerine geçiş alanı olan bahçe vb. bina yakın çevresi ve bina girişleri.**

Öncelikle hareket yetisi ve/veya görmesi ve/veya işitmesi sınırlı bireylerin bir mekandaki bağımsız erişmesi fiziksel çevrenin bu anlamda düzenlenmiş olup olamaması ile ilgilidir. Engelli bireyler için engellerden arındırılmış engelsiz bir çevre, bu bireylerin erişebilirliklerini olumlu etkilediği gibi, toplumsal yaşama katılımlarını da olumlu etkileyebilecektir. Kaldı ki, kentsel mekanlarda engelsiz tasarımın uygulanması sadece yukarıda sayılan engellileri değil, aynı zamanda yaşları küçük çocukları veya çocuklarıyla birlikte olan aileleri de aynı kapsamda olumlu etkileyecektir.

Bu anlamda **engelsiz tasarım, erişebilirlik ile doğrudan ilgili olarak, kentsel tasarımın da özellikle geçişgenlik ve okunaklılık ilkelerini doğrudan ilgilendirmektedir.**¹ Yukarıda sayılan üç ortamdaki “kentsel mekanlar” örneklendiğinde her kademe yol, otopark, ulaşım, taşıt türleri ve bunların donatıları, kentin parkları, hem kendi içlerinde içsel erişebilirliği sağlamak,² hem de birbirleri arasında geçişgenlik okunaklılığı sağlamak üzere ve aynı biçimde bina yakın çevresi ve bina girişlerinin de bu “sürekliliğin” bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Kentsel mekanlarda engelsiz tasarım kapsamında erişmenin dört bileşeninin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlar:

- i. **Mekanlara başlangıç-varış noktasında kastedilen iz'in engellerden arındırılmış olarak erişebilirliğin sürekliliği,**
- ii. **İz girişi ve çıkışlarda ve yön değiştirmelerde sıkışıklığa neden olmayacak manevra alanı düzenlemesi (bekleme salonu vb.),**
- iii. **Döşemelerin kaygan olmaması, aydınlatma yeterliliği, işaretlemeler, denetleme gibi güvenlilik,**
- iv. **Oturma, kalkma gibi mekanı kullanma ile ilgili donatıların (kapılar, tuvaletler vb.) erişebilir bir işlevsellik sahibi olması.**

Kentsel mekanlarımızın engelsiz tasarım ile düzenlenerek bu mekanların herkes tarafından kullanılabilir kılınması aynı zamanda kentsel mekanların kullanımında sosyal adaletin gerçekleştirilmesine uygun ortamı oluşturur. Demek ki; engelsiz tasarım uygulamaları ile kent mekanlarımızın tüm kentliler tarafından kullanılması için “erişmede eşdeğer olanak” ortamı oluşturulabilir. Başka bir potansiyel; mekansal

erişmede eşdeğer olanakların oluşturulması hem engellilerin kent yaşamında daha çok ve etkin olarak yer almalarına, hem de engelli, engelsiz tüm insanların bu merkezlerden daha etkin olarak yararlanmalarına temel oluşturacaktır.

Engelsiz tasarım (barrier-free design) Batı'da insan haklarına koşut biçimde ve engelli hakları olarak gelişmiştir. Fiziksel, özellikle engellilerin mekana erişmelerini kısıtlayan, dolayısı ile özgürce davranmalarını kısıtlayan, engeller olarak, çeşitli yasalarda ve ilgili yönetmelik, yaptırım kurallarında ele alınmış ve çoğu gelişmiş ülkede engelsiz tasarım standartları geliştirilerek bunlar engelsiz tasarım kılavuzları ile mekansal uygulamalar için hazırlanmıştır. **Engelsiz tasarımın tüm insanlar için geçerli duruma getirilmesi çalışmaları sonunda “evrensel tasarım” adı altında belli ilkeler geliştirilmiştir.** Evrensel Tasarım Merkezi'nce³ belirlenen 7 ilke şunlardır:

1. İlke: kullanımda eşdeğerlik
2. İlke: kullanımda esneklik
3. İlke: basitlik ve sezgilenebilirlik
4. İlke: algılanabilir bilgilendirme
5. İlke: hatanın tolere edilmesi
6. İlke: fiziksel gücün az kullanımı
7. İlke: yaklaşım ve kullanım ölçü ve mekanı

Resim1- Ankara kent merkezi Kızılay çekirdeği, Eylül,2006, Google Earth

Evrensel tasarım (universal design) **toplam tasarım** (inclusive design) ve **herkes için tasarım** (design for all) ile ilişkili olup ürün hizmet ve çevrenin yaş, yeti ve durumuna gönderme yapmaksızın olabildiğince fazla insan tarafından kullanılabilir tasarımıdır.

Kavram olarak “ toplam toplum” politik kavramına doğrudan doğruya bağlıdır ve gelişmiş bir çok ülkede hükümet ve iş dünyası tarafından önemi kavranmıştır. Evrensel tasarım engelsiz veya erişilebilir tasarım ile destek hizmetleri teknolojisini birleştiren göreceli yeni bir tasarım paradigmasıdır ([http:// en.wikipedia.org/wiki/universal design](http://en.wikipedia.org/wiki/universal_design)).

III. ANKARA KENT MERKEZİ KIZILAY ÇEKİRDEĞİNDE ENGELSİZ TASARIM ÇALIŞMASI

Çalışmanın önem ve nedenselliği

Kentlerimizde engelsiz kentsel mekanların düzenlenmesi öncelikle kentsel mekanlarda yaya erişmesini ve yaya yolları düzenlemesini ilgilendirmektedir. Kentsel mekanlarımızın engelsiz mekanlar olarak düzenlenmesi kentsel yaşamı ve kentsel mekanların kullanımını “insani” boyutu ile de ilgilendiren, insan haklarını, dolayısı ile kentli

hakları, özellikle yaya hakları kapsamında öncelik verilmesi gereken bir “yaşam kalitesi” konusudur.

Kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi konusunda eğitim-öğretim kurumları olarak üniversitemize, özellikle tasarım disiplinleri ile ilgili, mimarlık, şehir planlama, peyzaj mimarlığı, iç mimarlık ve çevre tasarımı bölümlerimize de önemli bir rol ve sorumluluk düşmektedir. Bu düşünce çerçevesinde Gazi Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, lisans programındaki ŞBP 429: Yaya Mekanı ve Yaya Yolları Düzenlemesi seçmeli dersi ile yüksek lisans programındaki FBE ŞBP 507: Yaya Mekanları Düzenlemesi ders içeriklerinde bulunan engelsiz mekan tasarımı konularına ağırlık verilerek, 2005/2006 Akademik Yılı Bahar Dönemi'nde, Ankara kent merkezi Kızılay çekirdeğinde yer alan İnkılap Sokak, Kumrular Sokak ve Zafer Parkı ile birlikte İhlamur Sokak bu çerçevede çalışılmıştır. Bu sokakların belirlenmesi sürecinde, diğer seçenek belirleme kistasları yanında, Büyükşehir Belediyeleri yasasına göre bu sokaklardan sorumlu olan Çankaya Belediyesi ile de Kızılay çekirdeği sokakları sorun-olanak ve öncelikler konusunda görüşmeler yapılmıştır. **(Resim 1)**

Çalışmanın amaç ve kapsamı

Çalışmanın amacı, belirtilen kentsel mekanlardaki mevcut durumu bir örneklem alan anlayışı çerçevesinde saptayarak bir mekanın engelsiz mekan olarak düzenlenebilmesi için belli başlı tasarım ilke ve önlemlerini, bu alandaki kullanıcı gereksinimlerini göz önünde tutarak ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamı Kızılay kent çekirdeğinde üç sokak ve bir park ile sınırlandırılmış olmasına rağmen, seçilen kesimler bu çekirdeği örneklem olarak tanımlayabilmekte ve Ankara'nın gelişmesinde ve günlük yaşamında önemli yeri olan mekanlar niteliği göstermektedir.

Her üç çalışmada izlenen yöntem şöyledir:

1. Çalışma alanının saptanması, alanın tanımı
2. Alanın analiz çalışmaları
 - 2.1. Arazi kullanımı analizi: zemin kullanımları paftası, zemin kat üstü kullanımları paftası 1/1000 ölçek)
 - 2.2 Doku analizi: mekansal öge ve donatıların konum ve envanteri (1/500 ölçek)
3. Alanın engellilerce kullanılabilirliğinin saptanması
 - 3.1. Öge ve donatılara yönelik “Doğrulama Listesi” uygulaması
 - 3.2. Engellilere yönelik “Doğrulama Listesi” uygulaması
4. Tasarım çalışması (1/500 ölçek ve 1/200 ölçek)

Resim 2- 3 İhlamur Sokak-Zafer Park çalışma grubu analizlerinden bir bölüm

Çalışmanın yöntemi ve veri değerlendirme

Çalışma engelli, engellilik, mekansal engeller, engelsiz tasarım ile ilgili kurumsal veri toplama yanında ülkemizin bu konudaki yasa ve yönetmeliklerinin incelenmesini de içermiştir. Bir kavramsal temel üzerinde biçimlendirilen saha çalışması sözü edilen kentsel mekanlarda gerçekleştirilerek, harita üzerine işaretleme, fotoğraflama, teknik gözlem, sözlü görüşmeler ve deneklerle birlikte sorun ve olanakların saptanmasını kapsamaktadır. Veri toplama ve değerlendirme ile tasarım aşamasında TS12576 yanında, ADAAG,2002, City of Toronto, 2004 ve Birleşmiş Milletler, 2003'ten yararlanılmıştır. Verilerin sınıflandırılmasında Birleşmiş Milletlerin Engelliler İçin Erişebilirlik-Engelsiz Çevre İçin Tasarım El Kitabı (United Nation –Accessibility For The Disabled A Design Manual For Barrier Free Environment) kentsel tasarım önlemleri sınıflandırması için temel alınmıştır. Bu sınıflandırma:

- i . Engellemeler
- ii. İşaretlemeler
- iii. Sokak mobilyaları
- iv. Güzergahlar (yaya izleri)
- v. Kenar rampaları
- vi. Yaya geçitleri
- vii. Park etme durumu'dur.

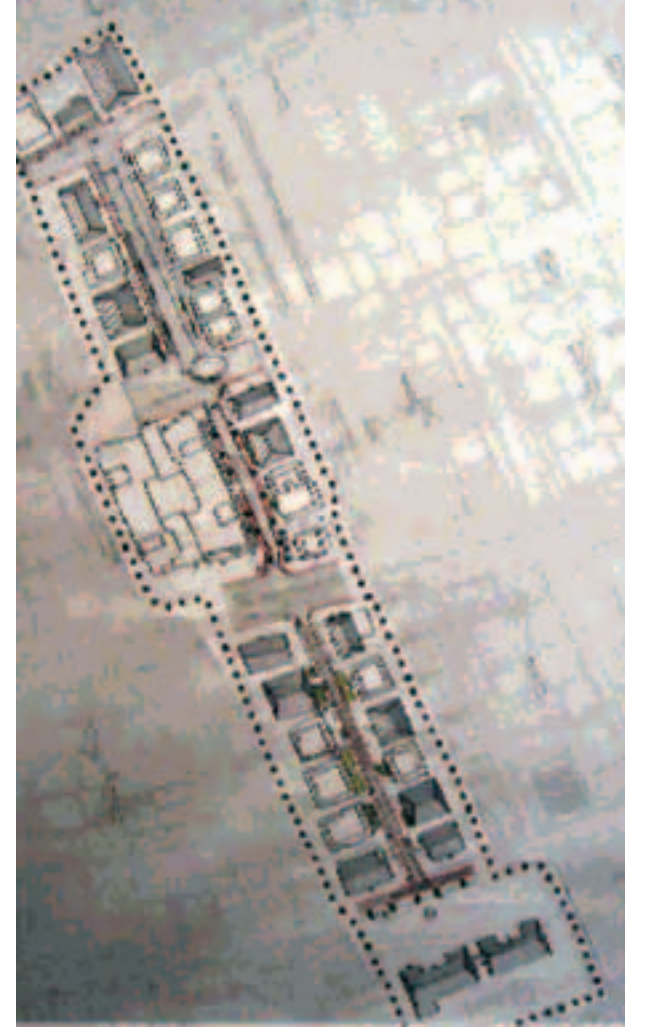
Arazi kullanımı analizi çalışması

Çalışma, her üç sokakta yer alan kullanımların saptanması, kullanım yoğunluğu, kullanıcı niteliği, kullanım zaman bütçesi kestirimi ve yorumunun yapılabilmesi amacı ile zemin kullanımları ve üst katlar kullanımı olarak dökümlendirilmiştir. Kent merkezinde yer alan, kullanımların dökümlendirilmesinden, zemin kat kullanımlarında perakende ticaret, gastronomi birimleri, kafeler gibi; açık mekanda da, büfeler ölçeğinde günlük alışveriş ve perakende ticaretin dış mekana taşması mekanları yoğunlaşırken, üst kat kullanımlarında acentalar, serbest meslek, kamu hizmetleri, firma müdürlükleri gibi büro hizmetleri, yer yer dersaneler ile dernek ve sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları yoğunlaşmaktadır. **(Resim 2-3)**

İnkılap Sokak örneklendiğinde, sokağı tanımlayan en büyük kullanım odağı SSK İş Hanı içerisinde yer alan kamu birimleri yanında, ticarethaneler, bar ve kafelerin sokağın yirmidört saat kullanılabilirliğine yönelik olduğu, bunun yanı sıra sokağın kuzeyde Yüksel Caddesi ile kesiştiği alanda yer alan Mimar Kemalettin İlköğretim Okulu ve sokağı kuzeyinde sonlandıran Ankara Yeni Sahne Tiyatrosu'nun da tanımlayıcı ve sokağın yoğun kullanımını sağlayan önemli merkezler olduğu saptanmıştır.

Doku analizi çalışması

Doku analizinde, çalışma alanlarında yer alan özellikle engellilerin, genelde de hemen tüm

Resim 4 İnkılap Sokak doku analizi.

kullanıcıların hareketlerini etkileyen perakende ticaret ve gastronomi kullanım taşmaları, sokak mobilyaları, yer kaplamaları, otopark alanları ve düzensiz parklama, rampa, merdiven, duvar, kaldırım nitelik ve boyutları gibi mekansal ögelerin yerleri, boyutları ve niteliklerinin saptanması amacıyla dökümlendirilerek, 1/500 ölçekte gösterilmiştir.

Çalışmalar sonucunda sokaklarda yeralan, varolan dokusunu ortaya koyan, engelliler yanında standart işgörebilenlerin dahi hareketlerini güçleştiren nitelikteki mekansal ögelerin, tüm doku içindeki saptaması yapılmıştır. Taşıt kullanım yoğunluğu nedeni ile düzensiz parklamayı engelleyici olarak kullanılan sokak mobilyalarından, bitki tarhları, prekast beton mantar ve demir, plastik babaların; aydınlatma direği, PTT kutusu, rögar kapakları, drenaj ızgaraları gibi kentsel teknik altyapı üst donatılarının gelişigüzel konumlandırılmasının oluşturduğu **ölü mekanlar** yanında, özellikle ticaret birimlerinin ortak kullanım alanlarına taşması ile **yarı-ölü mekanlar** yaratarak, yaya hareketini güçleştirdiği tesbit edilmiştir. Yapılı çevrenin topoğrafik yapısı yanında kemikleşmiş dokusunun ortaya koyduğu standartlarına uygun olmayan rampalar, basamaklandırma, bina ve pasaj girişleri saptanmıştır. **(Resim 4)**

Resim 5 Mekanların standartlara göre engellilerce kullanılabilirliği analiz çalışması örneği: İhlamur Sokak -Zafer Parkı çalışması

Alanın engellilerce kullanılabilirliği analizi çalışması
Çalışmada bu konuda, öncelikle başvuru kaynaklar TS 12576 ile Birleşmiş Milletler (BM) Engelsiz Çevre Tasarım El Kitabı (2003)'dır. Her çalışma grubu kendi çalıştığı kentsel mekanda kullanmak üzere varolan-olması gereken karşılaştırmasında kullanmak üzere TS ve BM standartlarını dökümlendirmiştir. Örnek olarak aşağıda İhlamur Sokak ve Zafer Parkı çalışma grubunun dökümünün bir bölümü verilmektedir. **(Resim 5)**

Kızılay çekirdeğinin fiziksel ve işlevsel yapısı ile kullanım yoğunluğunu yansıtan çalışılan kesimlerde, kentsel tasarım boyutunda engelsiz dolaşım sorunları ve müdahale olanaklarını belirlemek üzere, Türkçeleştirilmiş olası sorun ve sorun saptama listeleri ile, engellilerden yardım alınarak, saptamalar yapılmıştır. Olması gereken nitelikler ve ölçüler ile müdahale biçimi, görme ve hareket engellilerle iki iş günü, belirlenmiş saatlerde çalışılan kentsel mekanlar yeniden dolaşarak, önerileri ve yorumları listelere yazılarak, ikinci bir yerinde saptama çalışması yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan soruların ve olası çözümlerin yer aldığı listelerden “donatılara yönelik doğrulama listesinin” ilk bölümü Tablo 1’de görülmektedir.

3.3.1.DONATILARA YÖNELİK DOĞRULAMA LİSTESİ	
SORULAR	OLASI ÇÖZÜMLER
1. ENGELLER	
* Yol güzergahındaki çıkıntılı nesneler bütünde görme engelli kişi tarafından tahmin edilebilir mi?	* Çıkıntılı nesnelerin taşınması ya da kaldırılması.
	* Engelle en az 60 cm uzaklıkta geçilebilir mi yer verilir.
* Tüm aslı engeller en az 2,10m’den fazladır mı?	* Engelin çevresine 10 cm yükseklikte platform yapılır.
	* Düşük yükseklikte aslı engelin altına bütünde kolay farkedilebilecek bir nesneye nemade yer verilir.
* Yeterli bir görüş alanındaki bütün engeller kamu görevi anında bütünde kolayca aydın edilebilir mi?	* Göz seviyesindeki engelleri kontrol edilerek, en az 10 cm uzaklıkta geçilebilir yapılabilir.

Tablo 1 Mekanal donatılar doğrulama listesinin başlangıç bölümü.

Doku analizi sonucunda belirlenen engeller

Diğerlerinde saptananlara örnek olarak, Kumrular Sokak'ta yapılan doku analizleri sonucunda belirlenen en önemli engeller:

- Kentsel teknik altyapı üst donatısının oluşturduğu ölü mekan parçaları,
- Kaldırımlara araçların park edilmesiyle yarı - ölü mekanların oluşması,
- Ticari alışveriş yerlerinin bulunduğu taraftaki binaların girişlerine masa, sandalye, ürünlerin konulmasıyla yarı - ölü mekanların oluşması,
- Kaldırım dokusunun düzlem, boyut ve malzemesinin sürekli farklılaşması ve basamaklandırma engelinin çok sayıda olması sonucunda sürekli bir iz takip edilememesidir.

Engelliler ile yapılan dolaşım sonucu belirlenen engeller

1. Görme engelli ile yapılan dolaşımda belirlenen sorunlar

Aşağıdaki listede Kumrular Sokak'ta belirlenen sorunların örnek olarak başlangıç bölümü Tablo 2’de görülmektedir.

KALDIRIMLAR	Parkelerden Kaldırım
	Düzensiz Basamaklılar
	Su Birikintileri
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
KULLANIMLAR	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
Diğerlik ZAMAN DİLEMLERİ	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri

Tablo 2 Görme engelli ile dolaşımda belirlenen sorunların başlangıç bölümü.

2. Yürüme engelli ile yapılan dolaşım sonucu belirlenen sorunlar

Aşağıdaki listede örnek olarak, yine Kumrular Sokak'ta yürüme engelli ile yapılan dolaşım sonucunda karşılaşılan sorunların başlangıç bölümü Tablo 3’de görülmektedir.

KALDIRIMLAR	Parkelerden Kaldırım
	Düzensiz Basamaklılar
	Su Birikintileri
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
	Kaldırımın Altı Erişilebilir Geçilebilir
KULLANIMLAR	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
Diğerlik ZAMAN DİLEMLERİ	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri
	Bina Girişleri Çamaşır Kurutma Alanı, Sandalye, Üstünlü, Göz Engelleri

Tablo 3 Yürüme engelli ile dolaşımda belirlenen sorunların başlangıç bölümü.

Türk Standardları Enstitüsü'nün Kamu Mekanlarına Yönelik Standardları'nın kullanılması

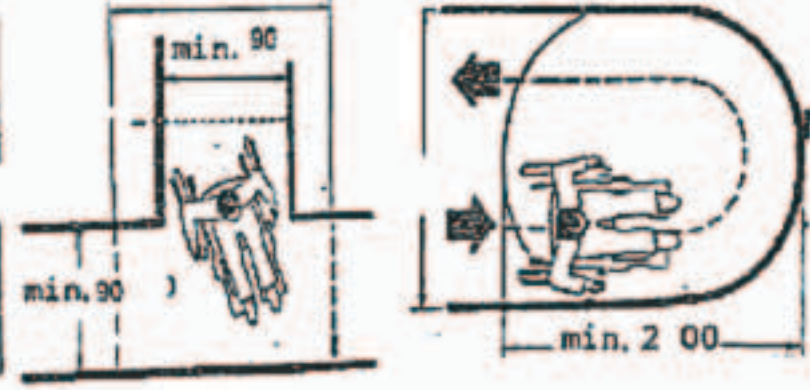
Bu standartlar, engelli ve yaşlıların standart işgörebilen insanlar gibi sokak, cadde, meydan, park ile yaya yolu, alt/üst geçitler ile kavşakları kullanabilmeleri için yapılacak yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını içermektedir. Saha çalışmasında kamu mekanları ile ilgili TS'lerden TS 12576 kullanılmıştır.(Tablo 4)

Engelsiz tasarım çalışmasından elde edilen genel kararlar

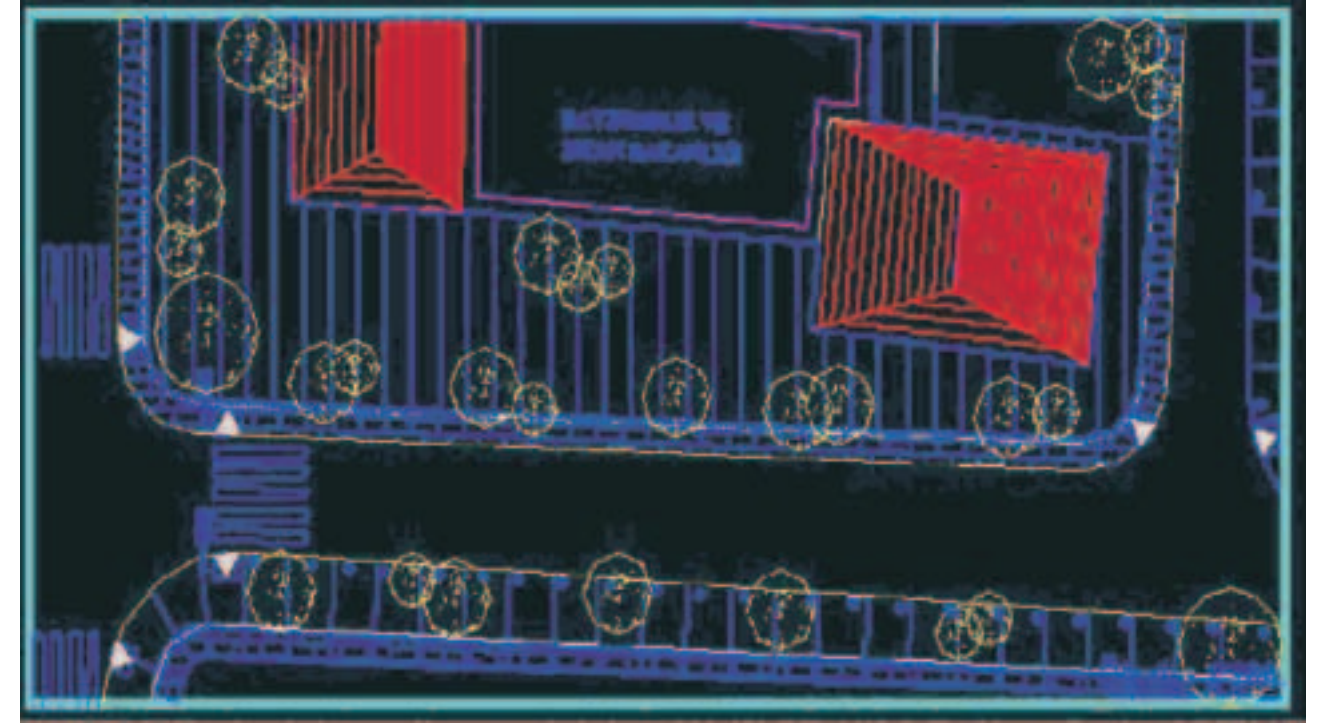
TSE ve BM standartlarına göre yapılan analizler sonucunda alınan genel kararlara örnek olarak aşağıda “Kumrular Sokak Engelsiz Tasarım Çalışması” kapsamındaki kararlar verilmektedir: **(Resim 6-7)**

1. Rehber iz : Tasarımda oluşturulan izler doğrusal bir güzergah izleyecek olup, yol ayrımlarında ve dönüşlerde yönlendirici bir doku oluşturacaktır.
2. Yoldan binaya giriş: İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik'e göre (Resmi Gazete: 10 Ağustos 2005 – 25902) engellilerin işyerine giriş ve çıkışları için gereken kolaylaştırıcı tedbirler alınmış olmalıdır. Tasarımda belirlenen izden servis alabilecek biçimde düzenlenen bina girişlerinde, izde kullanılan malzemeden farklılık gösterecek biçimde yükseklik oluşturan bir malzeme seçilecektir. Planda belirtilen girişler basamaksız olacak ve kaldırım en fazla 3 cm olarak düzenlenecektir.
3. Kaldırım genişliği: İki tekerlekli sandalye için en az 180 cm, bir tekerlekli sandalye için 120 cm olmalıdır.

4. Kaldırım ve rampa eğimi en fazla % 6 olmalıdır. Bina girişlerinde rampa oluşturulacaktır.
5. Tehlikeli yerlerde emniyet barları olmalıdır.
6. Yaya geçitleri: Engellilerin güvenli ve rahat geçişini sağlayacak sesli ve görsel sinyalizasyon sistemi oluşturulacaktır. En çok 120 cm yüksekliği olan basma düğmesi sağlanacaktır.
7. Kaldırım taşı yüksekliği: Geçiş seviyesinde (3 cm) ve kesintisiz olmalı.
8. Yaya yolu: Yolu kapatan uyarı panosu araç ve sokak mobilyası olmayacaktır.
9. Zemin: Bakımı kolay, kaygan olmayan, her türlü hava koşuluna dayanıklı ve ekonomik bir kaplama malzemesi tercih edilecektir.
10. Yazı ile yönlendirmeler iyi okunabilmelidir. Genellikle 140-180 cm yükseklikte aydınlatılmış yazılar tercih edilir.
11. Posta kutuları veya çöp kutularının yüksekliği: en fazla 120-130 cm olmalıdır.
12. Bina ana giriş kapıları: Eşiksiz, 80-100 cm genişlikte ve yerden otomatik açılışlı olmalı.
13. Park yerleri: Yol kenar parkına izin verilen yollarda engelliler için tüm tesisteki park yeri sayısının %2'si kadar yer ayrılacaktır. Otopark tesisinde engellilerin park edebileceğini bildiren, görülebilen ve kolay okunabilen engelli levhası ile park tesis içinde engellinin park edeceği yere kadar yön gösterici engelli levhası ve açık park yerinde, yerde engelli park işareti, kapalı park tesisinde yerde, duvarda ve tavana asılı engelli park işareti konmalıdır. Otoparkta kullanılan yol işaretleri geceleri ışıklandırılmalıdır. Otoparkın giriş ve çıkış alanları, yol kotu ile aynı veya en fazla %8'i geçmeyen rampa ile olmalı, zemin kaymayı önleyen ve giriş çıkışı belirleyen ayrı malzemelerle kaplanmalıdır. Açık/kapalı otoparkların giriş/çıkış alanlarında araç trafiğini aksatmayacağı ve görülebilir yerlere engellilerin de algılayacağı şehir, mahal, acil durum gibi bilgi panoları yerleştirilmelidir.
14. Engellilerin inme/binmede herhangi bir engelle karşılaşmaması için kaldırımlar taşıt yolu kotuna göre kaldırım kotu, “0” veya “+ 3 cm” olacak şekilde alçaltılmalıdır.
15. Sokakta düzenli bir otopark oluşturularak 50 park yerinden 1 tanesi tekerlekli sandalyeli engelli için ayrılmış olmalı, sarı renkli pano ile belirtilmelidir.Yaya yolunu araç alanından ayırmak için en azından 60 cm genişliğinde engellilerce algılanabilir işaretleme kullanılacaktır.
16. Garaj: Bina girişinde olmalı, uzaktan kumandalı olmalı, elektrik düğmeleri çıkışa yakın olmalı.
17. Telefon kabinleri: Her 10 telefondan biri engelliye ayrılmalı. Kapı genişliği 90 cm, eni 120 cm, boyu 125 cm, yerden telefonun en üst

YAYA KALDIRIMLARI	
Yaya Kaldırımında Engellilerin Hareket Alanı	Yaya Kaldırımında Yatay Hareket İçin Dönme Alanları Tasarımında, Tekerlekli sandalyelilerengellilerin 90°, 360° ve "U" döşüşü yapabilmesi için gerekli ölçüler aşağıdaki gibi olmalıdır: 90° tekerlekli sandalye döşüş alanı Tekerlekli sandalyenin 360 yapması için gerekli alan Tekerlekli sandalyenin 90° döşüşü yapması için gerekli alan
Yaya Kaldırımı Kaplaması	Yaya Kaldırımı kaplaması, kaymaya engelleyici ve dolaşmaya kolaylaştırıcı olmalı, yollardaki basamaklı vb. yol seviyelerinde yer altı tesisatı diğer kapakları çıkıntı oluşturmayacak, aynı seviye değişiklikleri, kesilmeyen, sürekli veya aynı seviyede devam etmelidir.
Yaya Kaldırımı Kenarları Düzenlenmesi	Yaya kaldırımının genişliğine bağlı olarak, taşıt yolu ile kaldırım kenarına dikilecek, ağaçlar TS 8146'ya uygun olmalı, ayrıca elektrik, trafik işaretleri direkleri ile diğer binaların, güçlendirilmeli, yaya korumak için vb. tesisatlar bantlar da dahil yaya kaldırımının boyunca en az 75 cm en çok 120 cm genişliğinde bir parite içinde bir çizimle düzenli olarak yerleştirilmelidir. Yaya kaldırımının niteliyeti, burada her türlü olumsuzluk halinde kaldırım ile bahçe arasında koruyucu yapılmalıdır.
Yaya Kaldırımında Tesisatın Yerleştirilmesi	Yaya kaldırımında engellilerin kesintisiz kullanabilmeleri için yaya yolunda taşıtın park etmeleri yasaklanmalı veya taşıtın park etmemeleri için bantlar taşıtın 10 cm çapında veya 20 cm x 20 cm ebadında en az 70 cm, en çok 90 cm yüksekliğinde metal veya demirli betonla estetik şekilde konulmalı. Bu konulmuş marşalar 70 cm'den küçük 90 cm'den büyük olmalı ve yaya kaldırımında yaya hareketlerini kısıtlamalı şekilde olmalıdır.
Yaya Kaldırımında Dönme Bankları	Yaya kaldırımında, yolun genişliğine bağlı olarak veya yaya dolaşımını mani olmayacak şekilde engellilerin de faydalanabileceği uygun yerlere dönme bankları konulmalıdır.

Tablo 4 TS 12576'nın çalışma için yorumlanması örneğinden başlangıç bölümü.

Resim 6- 7 1/500 kentsel tasarım planı - Kumrular Sokak'tan kesimler.

yüksekliği 130 cm, rehber koyma yeri yüksekliği 120 cm olmalı.

18. İz üzerinde yer alan bu kullanımların varlığını belirtecek, oluşabilecek tehlikeye karşı uyarıcı olması düşüncesiyle kullanımdan 60 cm mesafede malzeme farklılaştırılacaktır.
19. Dolmuş ve taksi: İniş ve binişler için alçak basamaklar ya da rampalar olmalı, en az bir kompartıman engelliye ayrılmalı, taksi kapı genişliği uygun transferi sağlamalı.

İhlamur Sokak ve Zafer Park Ankara kent merkezinin Kızılay çekirdeğinde yer almaktadır. Sokağın bir ucu

İzmir Caddesi'ne, diğer ucu Atatürk Bulvarı'na çıkmaktadır. Bu alanın seçilmesindeki önemli bir neden Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın da bu alan içinde olmasıdır. Başkanlık'tan alınan bilgiye göre, diğer engelliler yanında günde otuz ile kırk arasında ortopedik ve görme engelli gelmektedir. Alan, aynı zamanda kısmi yaya düzenlemesi gerçekleştirilmiş olan İzmir Caddesi'nin bir devamı niteliğinde olup, Zafer Çarşısı ve Kültür Alanı ile bağlantıyı sağlamaktadır. Alanda çok yoğun bir ticari ve sosyal doku ve dolaşım göze çarpmaktadır. (Resim 8-9-10)

IV. SONUÇ

Kentlerimiz sadece engelliler için değil, standart iş görebilen bireyler için de mekansal engelleri oldukça fazla barındırmaktadır. Bu makalede engelsiz kentsel mekanlar oluşturulması yönünde engelsiz tasarım ilke ve standartlarına göre gerçekleştirilen bir saha çalışması ile mevcut durum, sorunlar, olanaklar ve tasarım önerileri ele alınmıştır.

Çalışma belli yönleri, girdileri ile daha geliştirilebilir; izleyen benzeri çalışmalar daha geniş bir araştırma üzerinde yapılandırılarak, uygulama projelerine yönelik düşünce, öneri ve proje girdilerini kapsayabilir. Bu girdilerden bir bölümü araştırma tutarlılığını arttırabilecek girdilerdir. Örneğin, denek sayısı artırılabilir, denek özellikleri daha da farklılaştırılabilir. Ayrıca, anket sadece çalışma konusu mekan kullanımları değil, aynı zamanda çalışma konusu ile ilgili nüfus gruplarına uygulanabilir.

Bu gruplardan ilk başvurulabilecek olanlar engellilerin haklarını temsil eden konfederasyon, dernek gibi kuruluşların üyeleridir. İkinci bir grup standart iş görebilen bireylerden belli istatistiksel

Resim 8 Ihlamur Sokak - Zafer Park 1/500 çalışması.

örneklem yöntemine göre seçilecek bir mekanı kullananlardır. Bir üçüncü grup, aynı zamanda tepkileri de alabilmek üzere böyle bir mekanda işyeri sahibi olan ve bu işyerlerinde çalışanlardır. Ayrıca yönetim, yöneticileri ile ve teknik elemanlar ile de anket uygulaması veya görüşmeler gerçekleştirilebilir. Ancak burada kapsanan çalışma, üniversite çevresinden sokak ve park ile oluşan kentsel mekanda engelsiz tasarım ilke ve standartlarını gözeterek yapılan ve hiçbir finansal destek için herhangi bir kuruluşa başvurulmamış bir çalışma olduğundan, çalışma mekanı, zamanı ve kapsamı kısıtlı bir çalışma olarak görülmelidir.

Bu tür engelsiz tasarıma yönelik akademik ve profesyonel çalışmaların hemen hiç olmaması ülkemizdeki engellilerle ilgili düzenlemelerin yapılmasını isteyen yasal çerçeve ile çelişmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerimizin büyük bir çoğunluğu, yetkileri ve olanakları olmasına, yasal yükümlülükleri olmasına rağmen, konuya yeterince eğilmemektedirler. Bu konuda, ileri sürülebilecek bir sav, önlerinde yeterli örnek olmaması olarak ileri sürülebilir. Yerel yönetimlerimiz engellilerle ilgili mekan düzenlemesini rampa düzenlemelerine indirgemekte ve bunların da çoğu standartlara uygun yapılmamaktadır. Diğer yandan, tasarım disiplinleri, kent plancısı, mimar, peyzaj mimarı, endüstriyel tasarımcı, halen bu konuya biraz uzaktan bakmaktadır. Bunun bir nedeni üniversitelerimizdeki

Resim 9 1/500'den 1/200'e geçiş.

eğitim düzeyinde de konunun pek çok bölüm programında bir ders kapsamında mevcut olmaması veya çok kısıtlı bir biçimde ele alınmasıdır. Ayrıca, konu ile doğrudan ilgili kentsel tasarım içerikli derslerin ve programların halen üniversitelerimizde gerekli yeri edinememiş olması da etmen olarak düşünülmelidir.

Tasarım disiplinleri ile ilgili bir diğer neden de, kent planları, mimari projeler, peyzaj projeleri ve kentsel tasarım projelerinde öncelikle mekansal boyutlar ve donanımların ve mekan kullanıcılarının standart kalıplar içinde düşünülmesi, son yıllarda engeller ve engelliler konusunda geliştirilen yasal çerçeveyi de tam olarak göz önünde tutmaksızın, mekanın düzenlenmesi ve kullanıcı tiplerinde potansiyel engel, engelleme ve engellilerin genelde bir olgu biçiminde, göz ardı edilmesidir. Bu durum ise bir diğer açıdan, belki de farkında olmaksızın bir “dışlama” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, engelli grupları kentsel mekanı genel nüfustaki oranına göre en az kullanan, dolayısı ile kentsel yaşam ve toplumla bütünleşmelerinde diğer gruplara göre daha fazla sıkıntıları yaşayan ekolojik gruplardır.

Bir fikir projesi kapsamında yapılan, yukarıda anılan çalışmanın araştırma aşamasından elde edilen verilere göre tasarıma yansıyan sonuçlarından, çalışma eğer uygulama olanağı bulur ise, yerel

Resim 10 Zafer Park 1/200 yeni tasarım üstten görünüş.

yönetim tarafından ilk aşamada gerçekleştirilebilecek önemli bazıları aşağıda özetlenmektedir.

- Sokak boyunca engellilerin doğrusal güzergahda hiçbir engelle karşılaşmadan hareketlerini sağlayacak izler oluşturulacaktır.
- Kılavuz izler kullanılan malzemenin farklılaştırılması ile oluşturulacaktır.
- İzler taşıt ve yaya kullanımının olduğu alanlarda kaldırımı takip edecek; kaldırım genişliği en az 2,5m olacaktır.
- İzlerde tekerlekli sandalyeli engelliler için gerekli iz genişliği en az 1,5m olacaktır.
- Yayalaştırılmış alanlarda izin genişliği artırılarak, çift yönlü akıma uygun olacaktır.
- Kullanılacak malzemelerin niteliği belirlenmiştir. Maliyete göre seçenek malzemelerden seçimi uygulayıcılar yapacaktır.
- Uyumsuzlukları saptanan sokak mobilyaları TSE ve BM standartlarına uygun hale getirilecektir. Seçilen malzeme tehlike yaratmayacak kesici, delici, çıkıntılı olmayacak biçimde seçilecektir.
- Sokak mobilyalarının niteliği dışında yerleri ile ilgili olarak, iz üzerinde geçişe engel olabilecek bir yerde ise, yükseklik olarak ulaşamayacak yerde, ya da boyut olarak tehlike yaratacak konumda ise, duruma göre ya kaldırılacak veya uygun yerde konumlanabilecektir.
- Kılavuz iz'e bağlantılı biçimde düzenlenen bina girişlerinde izde kullanılan malzemeden farklılık gösterecek biçimde, engellilerce aşılabılır yükseklik farkı oluşturacak malzeme kullanılacaktır. Bu yükseklik farkı en fazla 2,5mm olabilecektir.
- Tasarım planında belirtilen kesimlerde, bina girişlerinde bulunan merdiven ve rampalar

standartlara göre düzenlenecek, yapılı topoğrafyanın imkanı verdiği ölçüde rampalar düzenlenecektir.

- Üst ölçekli planlarda yoğunluğu tesbit edilmiş, yoğun taşıt trafiği olan, çalışma alanı sınırı içerisinde yer alan Atatürk Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı üzerindeki yaya geçitleri, engellilerin güvenli ve rahat geçişini sağlayacak sesli ve görsel elektronik bildirişim kullanarak yeniden düzenlenecektir.
- Taksi durağı, büfe, havuz vb. kullanımlardan iz üzerinde yer alanlarının çevresi, 60cm uyarıcı malzeme ile farklılaştırılacaktır.
- Saptanan düzensiz parklama, yarı-ölü mekan engeli oluşturduğundan yasaklanacak, denetimi sağlanacaktır.
- Düzenli park alanlarında engelliler için yer ayrılacaktır, 10 taşıtlık otoparkta en az 2 yer engelli taşıtı için, engelli park ölçülerine göre, ayrılacaktır.
- En fazla %8 eğim kuralına uymayan rampalar gerekli düzenleme yapılarak uygun eğim, yükseklik, dokuya sahip hale getirilecektir.
- Telefon kulüpleri yenilenerek, engelliler için uygun boyutlarda ve özelliklere sahip kulübelerle birlikte düzenlenecektir.
- Ticaret birimlerinin kentsel kamusal alanı işgali engellenerek yarı-ölü mekanların oluşması engellenecektir.

Ankara kent merkezi Kızılay çekirdeğinde örneklenen kentsel mekanlar engelsiz tasarım çalışması sonucunda yaya erişebilirlik ve okunaklılık düzlemlerinde yapılacak, bazıları kısa sürede gerçekleştirilebilecek, düzenlemelerle engellilerin sosyal ve kültürel hayata çok daha kolay katılabilecekleri görülmüştür.

Kapalı veya örtülü, tüm kentsel mekanlarda erişebilirliği ve okunaklılığı güçleştiren nedenler olarak tanımlanan fiziksel engellerin kaldırılarak, fiziksel çevre engelliler için yaşanabilir ve erişilebilir olarak tasarlanmalıdır.

Engelli grupları, engelsiz tasarımı “rampa” düzenlemelerine indirgeyen, engellileri sadece ortopedik engelli olarak görerek ne ortopedik engelli bireylerimiz ne de diğer engelli bireylerimiz için yeterli düzenlemeleri gerçekleştirilmeyen bugünkü yerel yönetim tutumu köklü bir bakış ve uygulama değişikliğine gereksinim içindedir.

Öncelikle, fiziksel ve antropometrik anlamda insanların birbirinden farklılığına dayanarak, her farklı grup için farklı mekanlarda ayrı donatı sağlamak söz konusu olmamalıdır. Bu anlamda, engelliler için erişebilirlik ve mekansal kullanım kolaylıklarının sağlanmasında diğer “standard işgörebilen” yayaları da kapsayacak, aynı mekanda/birimde, ancak kullanım “işgörebilme” güçlüğüne göre farklılaştırılmış, donatılar öngörülmelidir. Kentsel dış mekanlarda herkes

tarafından kullanılabilir tasarım ve uygulama gerçekleştirilmelidir.

Kentsel mekanda engelli hakları, engelli dolaşımı ve yaşamı, mekanın engellilerce eşdeğer anlamda kullanımı ancak bu konuda yeterli eğitimin verilmesi ve yerel yönetimlerin de bu konuya “iane” olarak değil “hakların iadesi” olarak bakmaları sonucunda mümkün olabilecektir. Bunun da yolu, 1. ve 2. Özürlüler Şuraları'nda alınan kararların benimsenmesinden, ilgili yasa ve yönetmelikler ile standartların kentsel mekanlarımızda uygulanmasından geçmektedir.

Vurgulanması gereken diğer bir nokta, engelli grupların görüşleri, önerileri ve özellikleri dikkate alınarak yapılan düzenlemelerin birbirinden kopuk biçimde değil (örneğin erişimde yalnız bina içi, yalnız toplu taşıma aracı gibi), süreklilik taşıyor biçimde ele alınması önem taşımaktadır.

SONSÖZ

Engelli gruplara kentte bağımsız ve istenen düzeyde bir yaşam sağlanabilmesi; ilgili tüm birey, kurum ve kuruluşların konuya sahip çıkması ile mümkündür. Bu kapsamda merkezi ve yerel yönetimler, meslek odaları, araştırma ve eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ile medya kendilerine düşen görevi, birbirlerinin uzmanlık alanlarına müdahale etmeden yerine getirmelidir.

Günümüzdeki evrensel bakış açısına göre engelli gruplar, toplumun tüm olanaklarından eşit fırsatlarda yararlanması gereken bireylerdir. Bu nedenle toplumsal ve fiziksel çevrenin düzenlenmesi, planlama ve tasarım aşamasından itibaren, engelli grupları da doğal olarak kapsamak üzere, tüm insanların kullanım ve erişebilirlik gereksinimlerini karşılayacak biçimde, erişilebilir ve okunaklı olarak düzenlenmelidir.

* Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi

¹ Kentsel tasarım ilkelerinin çevre tasarım anlamında ele alınışı için bakınız: ... H. Kaplan vd. (Yüksel cad.) ...

² Bu konuda bakınız: H. Kaplan...(doktora tezi)

³ Kuzey Karolina Devlet Üniversitesi Tasarım Koleji (College of Design)'nde bulunan Evrensel Tasarım Merkezi (the Center of Universal Design) A.B.D.'de bu konuda bir ulusal araştırma, bilgilendirme ve teknik yardım merkezidir. (//www.design. ncsu.edu/cud/index.htm)

KAYNAKLAR

ADAAG(2002) Accessibility Guidelines For Buildings and Facilities, as amended, Washington D.C.

Andıç, G.(1997) Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı

Dünyası, Şubat Sayısı, ss.2-3, İstanbul.

City Of Toronto(2004) Accessibility Design Guidelines, Toronto.

City Of Guelph(2001) Accessibility Guidelines.

Eratala, E.(1995) Engellilerin Kent Yaşamına Uyum Süreçleri, Meteksan A.Ş., Ankara.

Kaplan, H., Acuner, A.(2005) Ankara'da Yayalaştırma Sorunsalı: Yaya Alanlarının Yasal Çerçeve ve Yerel Yönetimlerin Rolü Kapsamında Değerlendirilmesi, Planlama, 2005/4, ss. 112-123.

Kaplan, H., Öztürk, M.(2004) Engelliler, Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekanlarda İncelenmesi İçin Bir Çerçeve, Planlama, 2004/2, ss. 67-74.

Kaplan, H., Öztürk, M.(2004) Engelliler, Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Ankara Metro'su ve HRS İstasyonlarında Bir İnceleme, Planlama, 2004/3, ss.113-128.

Türk Standardları Enstitüsü(1999) TS 12576 : Şehir İçi Yollar - Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları.

United Nations(2003) Accessibility for the Disabled - A Design Manual for a Barrier-Free Environment. Department of Economic and Social Affairs - Division for Social Policy and Development, <http://www.googleearth.com>

Yayınlanmamış çalışmalar:

Gazi Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ŞBP 429: Yaya Mekanı ve Yaya Yolları Düzenlemesi Dersi 2005-2006 II. Dönem Çalışması.

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı ŞBP 507: Yaya Mekanları Düzenlemesi Dersi 2005-2006 II. Dönem Çalışması.

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ
KONUR SOKAK 4/3 KIZILAY ANKARA